

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
2015-YL-032**

**7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE YARATICI
DÜŞÜNME ETKİNLİKLERİNİN KULLANIMI**

Eyüp Ahmet ÇELİK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Sultan BAYSAN

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı öğrencisi Eyüp Ahmet Çelik tarafından hazırlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yaratıcı Düşünme Etkinliklerinin Kullanımı başlıklı tez, 01/07/2015 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan : Prof. Dr Sultan BAYSAN	ADÜ
Üye : Doç. Dr. Nevzat GÜMÜŞ	DOÜ
Üye : Yard. Doç. Dr. A. Adnan ÖZTÜRK.	ADÜ

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıylatarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ

Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

01/07/2015

Eyüp Ahmet ÇELİK

ÖZET

7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE YARATICI DÜŞÜNME ETKİNLİKLERİNİN KULLANIMI

Eyüp Ahmet ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi İlköğretim Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sultan BAYSAN

2015, 115 sayfa

Gerçekleştirilen bu çalışmada, 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanımının, öğrencilerin derse yönelik başarı düzeyleri ve derse karşı tutumları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma 2014-2015 eğitim ve öğretim yılında, 13 haftalık bir sürede, Aydın ili Efeler ilçesi 75. Yıl Vali Muharrem Göktayoğlu Ortaokulu'nda gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Aydın ilinde bulunan ortaokullardaki 7. sınıf öğrencileri, örneklemini ise Aydın ili Efeler ilçesi 75. Yıl Vali Muharrem Göktayoğlu Ortaokulunda 2014-2015 eğitim ve öğretim döneminde öğrenim gören sabahçı grup tüm 7. sınıflar oluşturmaktadır. Araştırmada 7-A sınıfı I. kontrol grubu, 7-C sınıfı II. kontrol grubu, 7-B sınıfı ise deney grubu olarak belirlenmiştir. Araştırma toplam 74 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırma 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2 ve 3. ünitelerini oluşturan “Ülkemizde Nüfus” ve “Türk Tarihinde Yolculuk” üniteleriyle sınırlıdır. Araştırmada 13 hafta boyunca yaratıcı düşünme yeteneğini geliştirdiği düşünülen etkinlik, yöntem ve teknikler uygulanmıştır. Uygulama öncesinde ders başarısını ölçmek amacıyla kontrol ve deney gruplarına öntest, uygulama sonrasında ise sontest uygulanmıştır. Ayrıca kalıcılığı tespit edebilmek için sontestten 3 hafta sonrasında geciktirilmiş sontest uygulaması yapılmıştır. Sosyal Bilgiler dersine karşı olan tutumu ölçmek amacıyla kontrol ve deney gruplarına öntest-sontest uygulamaları yapılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen veriler Kruskal-Wallis ve Wilcoxon testleri ile analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular deney grubu öğrencilerinin, ders başarılarında anlamlı bir artış yaşandığını göstermiştir, ancak bu farklılık geciktirilmiş sontest uygulamalarına yansımamıştır. Ayrıca deney grubu öğrencilerinde Sosyal Bilgiler dersinden hoşlanma anlamında olumlu bir değişim yaşandığı görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELELER: Sosyal Bilgiler, Yaratıcı Düşünme Etkinlikleri, Yaratıcılık.

ABSTRACT

THE USAGE OF CREATIVE THINKING ACTIVITIES IN THE SOCIAL STUDIES COURSES OF THE 7TH GRADE

Eyüp Ahmet ÇELİK

Master's Thesis, Department Of Primary Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Sultan BAYSAN

In this scientifically proved study, the effect of creative thinking activities on students' attitudes towards Social Studies lesson in 7th grade and their success levels were analyzed. The search has been run in 2014-2015 educational year in 75. Yıl Vali Muharrem Göktaoğlu Secondary School within 13 weeks. The population of the study consists of the 7th grade students in Aydın, Efeler province. The sample is the early riser group of 7th graders in 75. Yıl Vali Muharrem Göktaoğlu Secondary School. In the study 7/A class is considered as the set control group, 7/C as the 2nd control group and 7/B class as an experimental group. The study has been applied on 74 students in total. The study is limited to the 2nd and 3rd units, "Ülkemizde Nüfus" (the Population of Our Country,) and "Türk Tarihinde Yolculuk" (Voyages in Turkish History) of the 7th grade. We used creative thinking activities to coordinate the subjects during 13 weeks. In addition, some creative thinking development methods were used during those weeks. A pre-test was applied in order to assess the success levels of pupils and a post-test was also applied. In addition to these, 3 weeks later "delayed post-test" was applied in order to identify the persistence of their knowledge. For the assignment of students' attitudes towards Social Studies lesson, pretest and post-test applications were practised. At the end of the study, the data were analyzed by Kruskal-Wallis ve Wilcoxon tests.

It is obviously stated that the success level of students in Social Studies lesson was increased sensibly when supported by creative thinking activities. However, it is hard to find these improvements in "delayed post-test". Surprisingly students' attitudes toward the lesson was developed substantially. Nevertheless, there is no difference between control and experimental groups in delayed posttest, which means recalling the subjects, even with creative thinking activities or conventional methods do not differ.

KEYWORDS: Social Studies, Creative Thinking Activities, Creativity.

ÖNSÖZ

Sosyal Bilgiler derslerinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanımının, öğrencilerin ders başarılarına ve derse olan tutumlarına etkisini incelemek amacıyla yapılmış olan bu araştırma, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tez çalışması olarak gerçekleşmiştir.

Yüksek lisans dönemimin her aşamasında bilgisi ve fikirleri ile bana yol gösteren, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Sultan BAYSAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bilgi birikiminden ve tecrübelerinden daima yararlandığım, yapıcı eleştirileriyle bana çok şey katan, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Adil Adnan ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkür ederim.

Başarı testinin hazırlanma sürecinde değerli zamanını bana ayıran Arş. Gör. Meltem ÇENGEL'e ve her anlamda bize destek olan Arş Gör. Lütfi BUDAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Her bakımdan yetişmemde borçlu olduğum anne ve babama, her zaman bana destek veren, çalışma azmi aşılayan sevgili eşim Selma ÇELİK'e, sevgileriyle bana enerji veren kızım Bensu ve oğlum Kağan'a teşekkürlerimi sunarım.

Eyüp Ahmet ÇELİK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xix
TABLolar LİSTESİ	xxi
EKLER LİSTESİ	xxiii
GİRİŞ	1
1. PROBLEM.....	2
1.1. Alt Problemler	2
1.2. Sayıtlar	3
1.3. Sınırlılıklar	3
1.4. Veri Toplama Araçları	3
1.5. Araştırmanın Amacı	3
1.6. Araştırmanın Önemi ve Beklenti	4
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Yaratıcılık	6
2.2. Yaratıcı Düşünme	7
2.3. Yaratıcı Düşünme Süreci.....	8
2.4. Yaratıcı Kişinin Özellikleri	11
2.5 Yaratıcılığı Engelleyen Faktörler.....	14
2.6. Yaratıcılığı Etkileyen Faktörler	15
2.7. Okul ve Yaratıcılık:	18
2.8. Eğitim Sistemi ve Yaratıcılık.....	19

2.9. Ortam ve Yaratıcılık	20
2.10. Okul Yönetimi ve Yaratıcılık.....	21
2.11. Öğretmen ve Yaratıcılık	22
2.12. Ders Materyalleri ve Yaratıcılık	25
2.13. Yaratıcılığı Geliştirme Yolları	26
2.14. Yaratıcı Düşünme Teknikleri.....	28
2.14.1. Yaratıcı Okuma	29
2.14.2. Beyin Fırtınası	30
2.14.3. Ters Beyin Fırtınası	32
2.14.4. Scamper Tekniği.....	33
2.14.5. Sinektik Yöntemi.....	37
2.14.6. Örnek Olay İncelemesi	38
2.14.7. Yaratıcı Drama	39
2.14.8. Zihin Haritası.....	40
2.14.9. Yanal Düşünme	41
2.14.10. PİN Yöntemi.....	42
2.14.11. 6-3-5 Yöntemi	42
2.14.12. Triz Yöntemi	42
2.14.13. Beyzadebey Tekniği	43
2.14.14. Altı Şapka Tekniği.....	44
2.15. İlgili Diğer Araştırmalar	45
3. YÖNTEM.....	47
3.1. Araştırma Modeli.....	47
3.2. Evren Ve Örneklem.....	48
3.3. Veri Toplama Araçları	48
3.3.1. Sosyal Bilgiler Başarı Testi.....	48
3.3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği.....	49
3.4. Araştırma Süreci	50

3.5. Verilerin Analizi	63
3.5.1. Başarı Testinin Veri Analizi.....	65
3.5.2. Tutum Ölçeğinin Veri Analizi.....	65
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	66
4.1. Başarıya İlişkin Bulgular	66
4.1.1.7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Sonuçlarının Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Karşılaştırılması.....	66
4.1.2. Her Bir Grup İçin Uygulama Öncesi, Sonrası ve Bilgilerin Kalıcılığını Tespit Etmek İçin Ölçülen Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Puanlarının Karşılaştırılması	69
4.2. Tutumlara İlişkin Bulgular	71
4.2.1.7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Tutum ölçeği Sonuçlarının Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Karşılaştırılması	71
4.2.2. Her Bir Grup İçin Uygulama Öncesi ve Sonrası Ölçülen Sosyal Bilgiler Dersi Tutum ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	73
4.3. Öğrencilerin Yaptıkları Yaratıcı Etkinliklere İlişkin Bulgular.....	75
5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	85
EKLER.....	91
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
Ed.	: Editör
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Pj	: Güçlük indeksi
Rjx	: Ayırıcılık gücü indeksi
Sj	: Madde standart sapması
SBBT	: Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
SBTÖ	: Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
vb.	: ve benzeri

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2. 1. Wallas'a göre yaratıcılık evreleri.....	9
Resim 2.2. Zihin haritası örneği.....	40
Resim 3.1. Picasso öküz kafası heykeli.....	59
Resim 4. 1. Resimli kelimeler uygulaması.....	76
Resim 4. 2. Gazete çıkarıyorum etkinliği 1.....	77
Resim 4. 3. Gazete çıkarıyorum etkinliği 2.....	78
Resim 4. 4. Zihin haritası etkinliği.....	79

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri.....	26
Tablo 2.2. Scamper Akrostijinin Açılımı.....	34
Tablo 2.3. Beyzadebey Akrostişinin Açılımı.....	43
Tablo 3.1 Sosyal Bilgiler Dersi 2. ve 3. Ünite Başarı Testi Madde Analizi.....	49
Tablo 3.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler.....	51
Tablo 3.3. Araştırmada Kullanılan Yaratıcı Düşünme Egzersizleri.....	51
Tablo 3.4. Şehirler ve özellikleri Etkinliği.....	53
Tablo 4.1. Başarı Testi Öntest Analiz Sonuçları.....	66
Tablo 4.2. Başarı Testi Sontest Analiz Sonuçları.....	67
Tablo 4.3. Başarı Testi Geciktirilmiş Sontest Analiz Sonuçları.....	68
Tablo 4.4. Başarı Testi Grup İçi Analiz Sonuçları.....	69
Tablo 4.5. Başarı Testi Sontest-Geciktirilmiş Sontest Analiz Sonuçları.....	70
Tablo 4.6. Tutum Ölçeği Öntest Analiz Sonuçları.....	71
Tablo 4.7. Tutum Ölçeği Sontest Analiz Sonuçları.....	72
Tablo 4.8. Kontrol 1 Grubu Tutum Ölçeği Analiz Sonuçları.....	73
Tablo 4.9. Deney Grubu Tutum Ölçeği Analiz Sonuçları.....	74
Tablo 4.10. Kontrol II Grubu Tutum Ölçeği Analiz Sonuçları.....	75

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi.....	91
Ek 2: Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği.....	97
Ek 3: Araştırma Sürecinde Uygulanan Yıllık Plan.....	99
Ek 4: Yaratıcı Etkinlik Örnekleri.....	110
Ek 4.1 . Şiir Örneği.....	110
Ek 4.2. Farklı Kullanım Alanları.....	111
Ek 4.3. Ben Olsaydım.....	113

GİRİŞ

Yaratıcılık var olan ya da bilinenle yetinmeyip alternatifler aramak ve bulmaktır. Yaratıcı olabilmek için ise öncelikle yaratıcı bir düşünceye sahip olunması gerekir. Yaratıcı düşünme becerisi bize olaylara farklı bakabilme, herkesin gözü önünde olanı fark edebilme, bilgiden farklı bilgiler üretebilme imkânı tanır. Yaratıcı düşünmenin eğitim alanında kullanılması ise bilginin olduğu gibi öğrenilip, onunla yetinilmesini engeller. Bunun yerine yaratıcı düşünmenin hammaddesi olan bilginin farklı alanlarda kullanılabilmesini sağlar. Eğitimin önemli amaçlarından birisi insanoğlunun ihtiyaçlarına ve sorunlarına duyarlı ve çözüm önerileri getirebilen vatandaşlar yetiştirmektir. Bu nedenle okullarda bilgili olduğu kadar yaratıcı düşünebilme kabiliyeti gelişmiş bireyler yetiştirmek bu amacı gerçekleştirebilmek için atılabilecek önemli bir adımdır.

Yaratıcı düşünebilme yeteneği tüm insanlarda doğuştan var olan bir özellik olmasına rağmen zamanla olumsuz etkenlerden etkilenerek kullanılamaz hale gelebilmektedir. Aynı zamanda yaratıcı düşünme yeteneği sürekli beslenmesi gereken bir yetenektir. Sadece bilgi, yetenek ve beceri ile hayata geçmesi oldukça güçtür. Yaratıcı düşünebilme yeteneği gelişmiş kişilere bakıldığında olaylara farklı bakabilen, farklı düşünebilen, katı kuralları olmayan, esnek düşünebilen, toplumun düşüncelerine ters düşebilme cesareti gösterebilen, olumlu düşünceye sahip, bilgili, çabuk pes etmeyen kişiler oldukları gözlemlenebilir (Sungur, 1992: 34). Tabii ki tek bir kişide tüm bu özelliklerin tamamının olması beklenemez ancak bu yönleri gelişmiş kişilerin daha yaratıcı düşünebildikleri de ortadadır.

1. PROBLEM

Eğitim alanında üzerinde sıklıkla durulan ve literatürde birçok ilgili çalışma bulunan yaratıcı düşünme konusu öğrencilerin hayatlarında karşılaşacakları problemleri daha kolay çözmelerinden, ihtiyaçlarına çözüm üretebilmelerine kadar birçok alanda gereklidir. Bu amaçla eğitim alanında yapılan araştırmaların önemli bir kısmını yaratıcı düşünme konusu oluşturmaktadır.

Günümüzde bazı durumlarda okullarda sunulan eğitim daha çok öğretmene, ders kitabına ve yardımcı kaynak kitaplara odaklı biçimde yürütülebilmektedir. Öğretmenin ve ders kitabının mutlak doğruyu söylediği kabul edilebilmekte, bunun dışındaki fikirler ise kolaylıkla tartışılmamaktadır. Bu durumun sonucu olarak belirli kalıplara sıkışmış bir eğitim ortamında öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmeleri, okulu ve derslere karşı olumlu tavır takınmaları zorlaşabilmektedir. Sadece müfredata sıkışmış, bilginin yeni bilgilere dönüştürülmediği, ezberlemenin başarı kabul edildiği sınıflarda öğrenci merkezli ders işlemenin önünde engeller oluşabilmekte, dolayısıyla geleneksel eğitim alan öğrenciler zihinlerini aktif olarak kullanamayıp, derslerden uzaklaşmaktadırlar.

Türkiye’de yapılmış yaratıcı düşünme ile ilgili ulaşılan araştırmalar incelendiğinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin Sosyal Bilgiler dersinde kullanımının öğrencinin derse karşı tutumuna ve akademik ders başarısına etkisi konusunda çalışma bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında “7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kullanılacak yaratıcı düşünme etkinliklerinin öğrencinin derse olan tutumuna ve akademik başarısına etkisi nedir?” sorusunun cevabı aranmaya çalışılacaktır.

1.1. Alt Problemler

Alt Problem 1: Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi ile eğitim gören öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi Tutum Ölçeği (SBTÖ) son-test puanları ile geleneksel yöntemle eğitim gören öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi Tutum Ölçeği (SBTÖ) son-test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Alt Problem 2: Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi ile eğitim gören öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi Başarı

Testi (SBBT) puanları ile geleneksel yöntemle eğitim gören öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi Başarı Testi (SBBT) puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2. Sayıtlar

Bu araştırmada,

1. Örneklemin evreni temsil ettiği ve sonuçların evrene genellenebileceği,
2. Kullanılan ölçme araçlarının araştırmanın amacına uygun olduğu,
3. Öğrencilerin ölçeklerdeki soruları içten ve doğru olarak cevapladıkları,
4. Gruplar arası öntest- sontest- geciktirilmiş sontest puan farklarının sadece uygulanan yöntemin farklılığından kaynaklandığı kabul edilmiştir.

1.3. Sınırlılıklar

1. Yapılan bu çalışma, Aydın ili Efeler ilçesine bağlı 75. Yıl Vali Muharrem Göktayoğlu Ortaokulunda 7-A, 7-B ve 7-C sınıflarında öğrenim gören toplam 74 kişilik 7. sınıf öğrencilerinin tamamıyla sınırlıdır.

2. Çalışma, 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılının I. yarısında elde edilen verilerle sınırlıdır.

3. Bu çalışma, ortaokul 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki Ülkemizde Nüfus ve Türk Tarihinde Yolculuk üniteleriyle sınırlıdır.

1.4. Veri Toplama Araçları

1. Sosyal Bilgiler dersi Tutum Ölçeği (SBTÖ) (Demir ve Akengin (2010). Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeği).

2. Sosyal Bilgiler dersi Başarı Testi (SBBT) .

1.5. Araştırmanın Amacı

Eğitimin önemli amaçlarından birisi insanoğlunun ihtiyaçlarına ve sorunlarına duyarlı ve çözüm önerileri getirebilen vatandaşlar yetiştirmektir. Bu nedenle okullarda bilgili olduğu kadar yaratıcı düşünebilme kabiliyeti gelişmiş

bireyler yetiştirmek bu amacı gerçekleştirebilmek için atılabilecek önemli bir adımdır.

Toplumda yaratıcı kişi denince akla ilk olarak sanatçılar, edebiyatçılar vb. meslek grupları gelmektedir. Oysaki yaratıcı kişi her meslek grubundan olabilir. nemli olan yaratıcı fikrin kendi alanında yeni bir bakış açısı getirmesidir.

Eğitim sürecinde yaratıcı dşunebilme yeteneğini geliştirecek etkinliklere yer vererek hayatın içerisinde karşılaşılması muhtemel zor ve karmaşık problemlere yaratıcı çözümler getirebilen bireyler yetiştirilmesi mümkün olacaktır. Böylece sadece bilgiyi kaydeden değil aynı zamanda var olan bilgileri birleştirerek farklı alanlarda kullanabilen bir toplum oluşturulabilecektir. Aynı zamanda yaratıcılığı geliştirecek etkinliklerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılması öğrencilerin derse daha sık katılarak aktif olmalarını sağlarken ğrenci merkezli ders işlemenin de öğretmenler açısından yolunu açacaktır. Öğrencilerin derse karşı olan tutumları ders başarıları açısından etkili olabilmektedir. Örneğin, ğrencilerin ders başarısızlıklarında gerçekten konuları anlamadıkları mı yoksa sıkıldıkları için dersleri dinlemedikleri mi konusu tartışılabilir. Ancak sıkıldığı için derse olumsuz yaklaşan ve başarısız olan öğrencilerin az olmadığı bir gerçektir. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersi de bazı öğrenciler için sıkıcı bir ders olarak görülebilmektedir. Bu noktada ders işleme sürecinde kullanılacak yaratıcı dşunme etkinlikleri öğrencilerin derse katılımını artıracadığı gibi derse olan bakış açılarını da olumlu yönde etkileyerek başarılarını artıracaktır.

İçerdiği konular itibariyle yaşamın içinden bir ders olan Sosyal Bilgiler dersinin işleniş sürecinde yaratıcı dşunebilme yeteneğini geliştirecek etkinliklerden faydalanılmasının yaratıcı bireyler yetiştirme yolunda önemi yararlar sağlayacağı düşünülmektedir. Belirtilen yararın öğrencinin derse olan tutumunu ve ders başarısını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Bu noktada araştırmanın amacı 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi işleniş sürecinde yaratıcı dşunme etkinlikleri kullanımının öğrencilerin derse karşı olan tutumları ve akademik ders başarıları üzerindeki etkisini ölçmektir.

1.6. Araştırmanın nemi ve Beklenti

Günümüz toplumunda sadece bilgiye sahip kişilere değil aynı zamanda bilgiyi kullanarak farklı dşunebilen, böylece sorunlara ve ihtiyaçlara yaratıcı

özüm getirebilen bireylere ihtiyaç vardır. Bilgi ve becerileri her alanda kullanabilen yaratıcı bireyler yetiştirmek, Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarından birisidir. Genel olarak sözel bilgileri içeren Sosyal Bilgiler dersinin geleneksel yöntemlerle işlenmesi ve öğretmenin sadece bilgi aktaran kişi rolünde olmasıyla beraber öğrenciler tarafından sıkıcı bir ders olarak algılandığı düşünölmektedir. Bu nedenle ders başlangıcında yaratıcı düşünme egzersizlerinin kullanılması, ders sürecinde de yaratıcı düşünmeyi geliştirecek etkinliklerin kullanılması yoluyla öğrencilerin derse olan tutumlarının olumlu yönde gelişmesi ve bunun sonucu olarak da ders başarisının artması beklenmektedir.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yaratıcılık

Yaratıcılık ile ilgili literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Tanımlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Yaratıcılık iki şekilde ifade edilebilir: Bunlardan ilki, “kendisini gerçekleyen yaratıcılık” bir başka ifadeyle yaratıcılığın her türünde yer alan ve temel teşkil eden yaratıcı tutum ve davranış biçimi; diğeri ise, “özel ve dehalara” özgü olan yaratıcılıktır. Aslında yaratıcılığı her zaman ve her yerde görmek mümkündür. Bu bazen bilimde bir keşif, bazen sanatta unutulmaz bir eser biçiminde kendini gösterirken bazen de yeni bir yemek tarifinde, bir bahçe düzenlemesinde ya da yeni bir oyuncak tasarımında da kendini gösterebilir. Kısaca yaratıcılık, hayatın her alanında vardır (Öztürk, 2004: 78).

Türk Dil Kurumu'nun (TDK) Türkçe Sözlüğü'nde (1988) yaratmak sözcüğü “zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak, daha önce olmayan bir şeyi yapmak, üretmek, gerçekleştirmek veya ortaya koymak” anlamına gelmektedir. Yaratıcılık sözcüğü ise herkeste var olduğu kabul edilen, yeni ve özgün bir şeyi tasarlama, bulma ve gerçekleştirme yeteneğidir. Buzan ise (2008) yaratıcılığı yeni fikirler geliştirme, sorunları orijinal yollarla çözüme ulaştırma ve hayal gücü, davranışlar ve verimlilik açısından başkalarından üstün olma yeteneği olarak tanımlamaktadır (akt: Vural, 2008: 28).

Doğan'a göre (2011: 169) yaratıcılık, herkesin aynı şekilde gördüğü bir şey üzerinde farklı düşünebilme yeteneği, tutum veya davranışı, önceden var olan nesne veya kavramları ele alıp, bunları yeni bir amaç için farklı ve sıra dışı şekillerde ilişkilendirme becerisidir. Slyvan ise (1997; akt: Üstündağ, 2011: 2) yaratıcılığı kimsenin göremediğini görme, duyamadığını duyma, düşünemediğini düşünme ve cesaret edemediğini yapma olarak tanımlamaktadır.

Çubukçu'ya göre (2013: 317) yaratıcılık, bir uyum, şaşkınlık, keşif, sürpriz, bencillik, kesinlik, inatçılık, disiplinli bir özgürlük, sevinç, sabır, istenilen bir hoşnutluk, şaşkınlık, doğaüstü bir beklenti ve bir farklılıktır. Yaratıcılık bireyin var olan kalıplardan kurtulması, sorgulaması, ana yoldan sapması ve farklı olmaktan korkmamasıdır.

Özerbaş (2011: 678) daha geniş anlamıyla “yaratıcılığın, var olan kalıpları yıkmak, başkalarının yaşantılarına açık olmak, alışılmışların dışına çıkmak, yeni yollar keşfetmek, hayata farklı perspektiflerden bakmak, bilinmeyenlere ilgili davranmak, merak etmek, empoze edilmiş düşünce çizgisini kırmak ve yeni bir düşünce çizgisini ortaya koymak, belirli bir problem için alternatif çözümler getirmek, başkalarının izlediği yoldan çıkmak, başka şeylere yol açan yeni bir şey bulmak, yeni bir ilişki kurmak veya var olan düşünceler arasında ilişki kurmak, yeni bir düşünce ortaya koymak, bilinmeyen yeni bir teknik veya yöntem icat etmek veya eklemeler yapabilmek” olduğunu söylemektedir. Yavuzer (1989: 19) ise yaratıcılığın bir işe yenilik getirmek olduğunu belirtirken, getirilen yenilikte ortaya çıkan ürünün bir öncekinden ayrı biçimde olması gerektiğini, başka bir deyimle, önceki ile sonraki arasında bir uzaklık ölçüsü olduğunu söylemektedir.

Rowe’a göre (2007: 75) yaratıcı olmak için bilgi, beceri ve yetenek yeterli değildir. Yaratıcılık pek çok açıdan yaşayan bir organizma gibidir. Tam kapasiteye ulaşabilmesi için beslenmesi ve desteklenmesi gerekir. Rıza ise (2000: 22) yaratıcılığı şu şekilde tanımlar: “Var olan kalıpları yıkmak, başkalarının yaşantılarına açık olma, alışılmışların dışına çıkma, bilinmeyenlere doğru bir adım atma, empoze edilmiş düşünce çizgisini kırma ve yeni bir düşünce çizgisi ortaya koymaktır. Belli bir problem için değişik alternatif çözümler getirme, başkalarının izlediği yoldan çıkma, başka şeylere yol açan yeni bir şey bulma, yeni bir ilişki kurma, yeni bir düşünce ortaya koymaktır. Bilinmeyen yeni bir teknik veya yöntem icat etme, insanlara yararlı olan bir aracı veya bir aygıtı bulmaktır”.

Güleryüz (2001: 165) yaratıcılığı, bireyin öğrenme yaşantısı sonunda edindiği bilgileri birbiri ile ilişkilendirerek herhangi bir sorunu çözmesi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, ortaya yeni ve özgün bir düşünce ortaya koyabilmekte yaratıcılığı gösterir. Özden ise (2004: 172) yaratıcılığı akıcı düşünme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Yaratıcılık her düzeyde var olan ve insan yaşamının her evresinde ortaya çıkan bir yeti, gündelik yaşamdan bilimsel çalışmalara kadar uzanan alanda yapıtların ortaya çıkmasına neden olan süreçlerin bütünü ve davranış biçimidir.

2.2. Yaratıcı Düşünme

Literatürde yaratıcı düşünmeyi açıklamak için bir çok tanım yapılmıştır. Ulaşılabilen tanımlardan bazıları şunlardır;

Demirkaya'ya göre (2011: 411) yaratıcı düşünme çoğunlukla aniden ortaya çıkan bir fikir ya da anlık bir esin olarak değerlendirilir. Ancak yaratıcı düşünme bundan daha fazlasını kapsar. Esin gelinceye kadar mutlaka bilinçli veya bilinçsiz bir düşünme süreci geçirilir.

Özcan'a göre (2000: 60-61) "yaratıcı düşünmeyi, kendinden önceki ve sonraki düşüncelerin özellikleri bir birine bağlayarak çığ gibi büyütür. Herkes tarafından bilinen düşüncelerden biraz farklı yapılaşmıştır. Başka düşüncelere yapışık, asalak değildir. Ayrıca yaratıcı düşünme, sorunu hızla algılayıp tasavvur ve hayal gücü ile eşleştirip çabuk karar verebilmeyi gerektirir. Ayrıca yaratıcı düşünme yeni deney imkan ve fırsatları ortaya çıkaran, tekrar olmayan bir düşünce biçimidir ki, mevcut olana yeni anlamlar getirir".

Rawlinson (1995: 20) yaratıcı düşünmeyi, daha önce aralarında ilişki kurulmamış nesnelere ya da düşünceler arasında ilişki kurulması olarak tanımlamaktadır.

Torrance'a göre (1989) yaratıcı düşünme tek bir yetenek olmayıp, çok sayıda yeteneği içerir. Yaratıcılık problemlere duyarlı olmayı, akıcılık (çok sayıda fikir ve çağrışım üretebilme), esneklik (aynı uyarana ilgili değişik fikirler üretme ve birbirinden değişik yaklaşımlar kullanma), orijinallik (yeni, alışılmamış ve az rastlanan fikirler üretme), elaborasyon (verilen yalın bir uyarana ayrıntılı ve özenli bir biçimde işleyip geliştirme) ve yeniden betimleme (alışlagelenden, kurulmuş olandan, istenilen yoldan farklı bir yol algılama veya betimleme) yeteneklerini de içerir (akt: Öncü, 2003: 222). Oğuzkan (1981: 161, akt: Güleriyüz, 2001: 165) yaratıcı düşünme kavramını buluşçu, yenilik peşinde, sorunlara yeni çözümler getirmeye çalışan, yeni olan düşüncelerle sonuçlanan bir düşünme biçimi olarak açıklamaktadır.

2.3. Yaratıcı Düşünme Süreci

Yaratıcı düşünce çoğunlukla aniden ortaya çıkan bir fikir ya da anlık bir esin olarak değerlendirilir. Ancak yaratıcı düşünme bundan çok daha fazlasını kapsar. Esin gelinceye kadar mutlaka bilinçli veya bilinçsiz bir düşünme süreci geçirilir. Yeni yaratıcı fikirlerin şekillendirilmesi için açıklanabilmesi gerekecektir. Bu da bazen uzun yıllar alabilir (Demirkaya, 2011: 411).

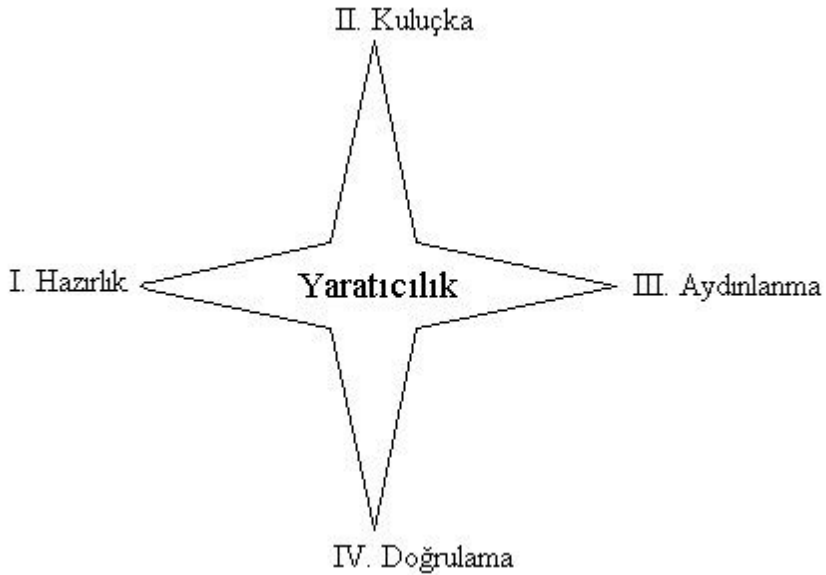
Wallas (1926) 'a göre ise, yaratıcılık sürecinin aşamaları şu şekildedir (Akçam, 2007: 5):

1) Hazırlık evresi: Bu asamada sorun ya da gerçekleştirilmek istenen şey saptanır, tanımlanır. Gerekli veriler toplanır ve bunlar arasındaki ilişkiler incelenir. Böylece problem tanımlanarak, çözüm yolları ortaya konmaya çalışılır.

2) Kuluçka evresi: Bu aşamada kişi başka işlerle uğraşmaya başlar, ancak bir taraftanda bilinçsiz olarak beyninin içinde problemi çözmek için uğraşır. Bu uğraşı günler sürebileceği gibi yıllarca da sürebilir.

3) Aydınlanma evresi: Bir anda gelişir ve beyni problemin çözümünü o anda bulur.

4) Doğrulama evresi: Bu aşamada bulunan çözüm uygulanabilirlik; geçerlilik ve çalışabilirlik yönünden kontrol edilir.

Resim 2.1. Wallas'a (1926) göre yaratıcılık evreleri

Yaratıcılık sürecinde meydana gelen süreçleri Üstündağ (2011: 10) şöyle ifade etmektedir: Hazırlık aşamasında ihtiyaç duyulan şey ya da sorun belirlenir. Çözüm için gerekli hazırlıklar yapılır. Kuluçka aşamasında düşünceden çıkılarak

geri gidilir, ancak zihin bu dönemde sorunla içsel olarak mücadele eder, diğer taraftan ise başka şeylerle uğraşmaya başlar. Aydınlanma aşamasında belirlenen probleme yönelik çözümler zihinde belirginleşmeye başlar. Doğrulama aşamasında ise belirginleşen çözümler denenir, eksikler belirlenir ve çözümün son haline ulaşılır.

Harris (1959, akt: Rouquette, 1973: 19) özel bir süreç olarak yaratıcılığı hemen hemen art arda gelen altı evre olarak şöyle belirlemiştir:

- İhtiyacın saptanması
- Bilgi toplama
- Bilgiyi işleyen düşünce etkinliği
- Çözümlerin tasarlanması
- Doğrulama
- Uygulamaya geçiş.

Rıza'ya göre (1999: 3) yaratıcılık süreci, sezgi ile hayal gücünün, düşünme ile düşünmenin birleştirilmesi, problemlerin hissedilmesi, hipotezlerin sınanması, düşüncelerin geliştirilmesi, bilinmeyene doğru bir adım atılması, izlenen yollardan yeni yollara doğru gidilmesi, kalıpların kırılması gibi süreçleri kapsamaktadır.

Gow'a (2000) göre ise yaratıcılıkta dört düzey vardır (akt: Üstündağ, 2011: 11).

Birinci Düzey: Birey dolambaçlı düşünceler arasından inandıklarına karar verir.

İkinci Düzey: Bu düzeyde yaratıcı teknikler, çözümlemeler, araştırmalar gibi zihinsel hazırlıklar ve bu düşüncelerden sonuçlar çıkarma söz konusudur.

Üçüncü Düzey: Bir gecenin ortasında bilinçsizce ve birdenbire gelişen özgür düşünceleri ve teknikleri içerir.

Dördüncü Düzey: Aydınlanma denilen bu aşama ne düşünüldüğünü bilmeden, en güç deneyimleri anlar duruma gelmeyi anlatır.

Bentley ise (2004: 76) yaratıcılık sürecinin bütün süreçlerde olduğu gibi takip edilebilir ve uygulanabilir olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yaratıcılık sürecini beş aşamadan oluşturmaktadır. Bunlar;

- İhtiyacın belirlenmesi
- Eldeki bilgilerin gözden geçirilmesi
- Bilginin sindirilmesi
- Parıltının sezilmesi
- Ortaya çıkanların işe yarar hale getirilmesidir.

2.4. Yaratıcı Kişinin Özellikleri

Üstündağ'a göre (2011: 38) yaratıcı kişiler alışılmış düşünceleri alışılmamış açıklıkta ve kısaca anlatan, önemli buluşlar yapan, yeni bakış açıları, yargılar oluşturan, özgün yollarla dünyayı açıklayan ve bu yolla kültürü değiştiren kişilerdir. Rıza'ya göre (1999: 8) ise yaratıcı kişiler buldukları çevreye ne olursa olsun bir şekilde adapte olabilme, durumu kendi lehlerine çevirebilme yeteneğine sahip kişilerdir. Olaylara değişik bakış açısı ile yaklaşabilen, problemlere farklı çözümler üretebilen yaratıcı özellik gösteren kişiler bu yönlerinden dolayı idareciler veya yöneticiler tarafından uyumsuzlukla suçlanabilirler.

Özcan (2000: 72-90) yaratıcı kişilerin kendi inançları ve arzularıyla uyum içinde olan konulara değil, uyuşmayan konulara daha çok yöneldiklerini belirtmiştir. Yaratıcılık bilincine sahip olanlar, böbürlenme, kendini olduğundan büyük gösterme, gurur, kibir ve kendini beğenmişlik duygularından azade, kendine güvenen, problemle akılcıca ilişkiler kurabilen kişilerdir. Yaratıcılık konusunda ilerleyen insan, problemle karşılaştığında afallayıp şaşırmaz. Düşünce ve algıları kesinleşir ve dikkatle problemin, konunun ayrıntılarından çok özüne yönelir.

Yavuzer'e göre (1989: 19) yaratıcı kişiler belirsizliklere dayanıklıdır ve özünde esneklik vardır. Karşısına dikilen sorunla karşılaştığında diğer insanlar gibi

endişelenip, iş göremez hale gelmez, bunun yerine çözüm aramayı sürdürür. Yaratıcı kişi yaratıcılık sürecinde karşılaştığı sıkıntılardan bunalıp kaçmaz, bu günlerin gelip geçeceğini bilir.

Rouquette (1973: 16) en yaratıcı bireylerin aynı zamanda en girişimci, risk alabilen, genellikle çok bilgili bireyler olduklarını söyler. Belirgin özellikler arasında akıcı konuşabilme yeteneği de vardır. Buna karşılık yaratıcılığı pek gelişmemiş kişiler pasif ve tutucu görünürler.

Yaratıcı kişinin kişilik özellikleri Stein (1968, akt: Yavuzer, 1989: 22) tarafından aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Başarılı insandır.
2. Meraklıdır.
3. Kendini kanıtlama çabası içindedir.
4. Geleneklere daha az bağlıdır.
5. Gütülenmesinde süreklilik vardır.
6. Sebatsız ve üretim gücüne sahiptir.
7. Çeşitli ilgileri vardır ve çok yönlüdür.
8. Duygu ve heyecanlara açıktır.
9. Ekonomik değerlere çok fazla değer vermez.
10. Sosyal toplantılara düşkün değildir ve insanlar arası ilişkilerle fazla ilgilenmez.
11. Diğer kişileri etkileyebilir.

Yaratıcı kişinin özellikleri Lyman'a göre ise (1989, akt: Saban, 2005: 120) şunlardır:

- 1- Yaratıcı insanlar cesurdurlar, kendilerine güvenleri yüksektir ve risk almaktan çekinmezler. Çevrelerindeki olayları tek yönlü değil, değişik

yönleri ile ele almayı severler. Bu nedenle yaratıcı insanlar hata yapmaktan ve kaybetmekten korkmazlar.

- 2- Yaratıcı insanlar yüksek enerjili bir yapıya sahiptirler. Fiziksel ve duygusal enerjileri yüksektir. Yaratıcı kişiler hırslı, başarılı, motive olan yapıya sahiptirler.
- 3- Yaratıcı kişiler isteklidirler ve idealisttirler. Amaçları konusunda duyarlı ve hassastırlar. Sürekli olarak ileriye görme çabasında olan kimselerdir
- 4- Yaratıcı kişiler meraklı, şakacı ve neşeli bir yapıya sahiptirler. Bazen bir çocuk gibidirler. Çevrelerinde olan biten her şeye aşırı meraklıdır. Olaylar arasındaki bağlantıları anlamaya özen gösterirler.
- 5- Yaratıcı insanlar maceracı bir yapıya sahiptirler. Seyahat etmeyi, gezmeyi, yeni yerler görmeyi severler.
- 6- Yaratıcı kişiler bağımsızdırlar ve kendi başlarına kalmayı severler. Düşünmek, sorun çözmek, üretmek amacıyla yalnız kalıp olaylar üzerinde kafa yormaya ihtiyaçları vardır.

Klein (1982, akt: Argun, 2011: 83) yaratıcı kişilerin genelde aşağıdaki kişilik özelliklerine sahip olduğunu belirtmiştir.

- En yüksek düzeyde seçme kapasitesi
- Kararı sonraya bırakma
- Tutarsız olma
- Serbest olma
- Hareket merkezli olma

Yukarıda belirtilen özelliklerin tamamı yaratıcı kişilerde bulunmayacaktır. Ancak bununla beraber yaratıcı kişilerde bu özelliklerin birçoğunun görülme ihtimali yüksektir.

2.5. Yaratıcılığı Engelleyen Faktörler

Yaratıcılık doğuştan getirilir ancak geliştirilmediği takdirde yok olup gider. Her insan dünyaya yaratıcılık kimliğiyle gelir ancak zamanla bu özellikleri bazı nedenlerle yok olur. Yaratıcılığı geliştirmek için yapılması gereken ilk şey yaratıcılığın önündeki engelleri kaldırmaktır.

Yaratıcılığın önündeki engeller Coon (1983) tarafından aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Rıza, 1999: 16).

Duygusal Engeller: Hata yapmaktan ve eleştirilmekten korkma, acelecilik, denetim korkusu, ön yargılı olma, kendine güvenmeme, isteklendirme azlığı, başarısızlık korkusu, utangaçlık, aşırı özeleştirme.

Algısal Engeller: Problemin farkına varamama, bilgi yetersizliği, anlayamama.

Kültürel Engeller: Toplumsal alışkanlıklar, töreler, hayal etmenin boş harcanan zaman olarak görülmesi, oyunun sadece çocuklar için olduğunun düşünülmesi, yaratıcılığı engelleyen atasözü ve deyimler.

Öğrenilmiş Engeller: Eşyalara ya da olaylara kalıp anlamlar verilmesi, eşyaları belirli bir tarzda kullanmaya alışma, fobiler ve tabular bu tip engellerdir.

Yüklü Program Engelleri: Bir öğretim programının belirli bir zamanda tamamlanması zorunluluğu veya konuların üst üste yığılması da yaratıcılığı önleyebilmektedir.

Özden'e göre (2004: 199) yaratıcılığı etkileyen faktörler üç grupta toplanabilmektedir. Bu engeller kültürel, algısal ve duygusal olarak sıralandırılabilir. Kültürel engellerde toplumsal beklentiler, gelenek ve görenekler etkili olmaktadır. Algısal engellerin başında insanların problemleri standart kalıplar çerçevesinde çözme şeklinde bir algıya sahip olmalarıdır. Duygusal engeller olarak ise kendine güven eksikliği, anksiyete gibi hisler karşımıza çıkmaktadır.

Argun ise (2011: 70) yaratıcı düşünmeye engel olacak bir çok etken saymaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Çeşitli malzemelerin değişik amaçlarla kullanılmasına olanak verilmemesi,
- Beğenilmeme ve sosyal kabul görmeme gibi yanlış bir tavırla çocukların yetiştirilmesi,
- Her problemin tek çözümünün olabileceği fikrinin uyandırılması,
- Ezberciliğe dayanan eğitim ortamı,
- Aşırı mükemmeliyetçi yetiştirilmek,
- Özgün oluşumların garip karşılanması,
- Başarısızlığa ve beceriksizliğe tolerans gösterilmemesi.

2.6. Yaratıcılığı Etkileyen Faktörler

Doğan'a göre (2011: 175) yaratıcılığı etkileyen başlıca faktörler zekâ, yetenek, benlik algısı, başa çıkma davranışları, güdülenme düzeyi olarak sıralanabilir. Bu faktörler aşağıda açıklanmıştır.

Zeka: Yaratıcılıkla zeka ilişkisi açısından alt düzeyde belirli bir sınır söylenebilir, ama üst seviyede bir sınır belirlenmemiştir. Araştırmacılar yüksek düzeyde zekanın, yüksek düzeyde yaratıcılığı garanti etmediğini, yaratıcılıkla zeka arasında çok yüksek bir korelasyon olmadığını belirtmektedirler (Hargraves, 1977; akt. Sungur, 1992: 77).

Yaratıcılıkla zeka ilişkisi hakkında birçok tartışma yapılmıştır. Zekanın yaratıcılık üzerinde etki yapabileceği hatta yaratıcılığın salt zeka olduğu düşünülmüştür. Ancak Sungur (1992: 779) zekanın yaratıcılıkta hiçbir zaman tek başına belirleyici bir değişken olmadığını belirtmektedir. Faktör analizi ile çok boyutluluğu ortaya konulan zeka, tek başına yaratıcılığı açıklayamamıştır.

Wexliard'a göre (1966: 109) son zamanlarda yapılan araştırmalar gösterdi ki sınav sonuçlarında başarılı olan ve yapılan zeka testleri sonucunda zeki sayılan öğrencilerin (sanattan başka) çeşitli alanlarda, orijinal düşünceler meydana getirmeleri zorunlu değildir. Şüphesiz, hem yüksek ölçüde yaratıcı, hem yüksek zekâlı bireyler bilinmekte; ama bu birleşme, gözlemlerde her zaman gerçekleşmemektedir.

Öncü'ye göre ise (2003: 222) yüksek yaratıcılık sürecini yüksek zeka ile birlikte giden bir yetenek olarak düşünme eğilimi oldukça yaygındır. Oysa zeka, öğrenme süreci içinde çabuk ve hızlı kavramayı, yaratıcılık ise orijinal ve yararlı tepkiler vermeyi ifade eder. Araştırmaların sonuçlarına göre, zeka testlerinden alınan yüksek puanlarla yaratıcılık arasında düşük bir ilişki vardır. Ancak yüksek zekanın yaratıcılığı garanti etmemesine karşın, düşük zeka da yaratıcılığı engeller gibi görünmektedir. Yaklaşık ortalamanın üzerindeki bir zeka özel bir yetenek gerektirmese de yaratıcı başarı için gerekli görülmektedir.

Özden'e göre (2004: 173) zeka ile yaratıcılık arasında bir paralellik olduğu fikri hem doğru, hem de yanlıştır. Belli bir zeka seviyesine kadar daha zeki olanlar daha yaratıcı olmakta, ancak belirli bir zeka düzeyi aşıldığında zeka ile yaratıcılık arasındaki ilişki neredeyse kaybolmaktadır.

Yetenekler: Yetenekler, yaratıcılığı olumlu yönde etkilemekte, kişiler yetenekli olduğu alanlarda daha yaratıcı davranışlar sergilemektedir.

Cinsiyet: Yaratıcılık ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, kullandıkları veri toplama tekniklerine, örneklem ve araştırma desenlerine göre farklı sonuçlar içermektedir. Bazı araştırmalar, farklı kültürlerde cinsiyetlere yüklenen rollere bağlı olarak yaratıcılık açısından cinsiyetler arası farklılaşmanın olabildiğini göstermiştir. Cinsiyet rolleri beklentisine dayalı olarak bazı toplumlar, kızları itaatkâr, başkalarının fikrine karşı gelmekten kaçınan bireyler olarak algılar. Kızların yaratıcılığının engellenmesine bu tutumun yol açtığı düşünülebilir. Türkiye'de bununla birlikte büyük şehirlerde yapılan araştırmalarda genelde cinsiyet açısından farklılığa rastlanmamıştır.

Akçam (2007: 14) dünya literatürü incelendiğinde, genelde sözel ölçümlerde kızların yaratıcılık açısından daha başarılı olduğunu belirtmiştir. Sungur ise (1992: 78) yaratıcılıkta cinsiyetin rolünü belirlemeye yönelik yapılmış çalışmalarda değişik sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitliliğin nedeni ise kullanılan test, örneklem ve araştırma deseni farklılıklarıdır. Cinsiyete göre yaratıcılık konusunda kültürel farklılıklarda önemli bir etkidir.

Rıza'ya göre (1999: 25) yaratıcılıkta cinsiyetle ilgili bir farklılığın gözlemlenmemesi akla daha uygundur. Ancak özel yeteneklerle ilgili yapılan araştırmalar dil yeteneğinde kızlar lehine, sayısalda erkekler lehine sonuçlar ortaya

koymaktadır. Yaratıcılık testlerinde dil önemli rol oynadığından sonucun kızlar lehine olması kabullenilebilir bir sonuçtur.

Yaş: Yaratıcı düşünme becerisinin yaşla ilgili olup olmadığı merak konusu olmuş ve bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Öncü (2003: 232) yapmış olduğu “Torrance yaratıcı düşünme testleri-şekil testi aracılığıyla 12-14 yaşları arasındaki çocukların yaratıcılık düzeylerinin yaş ve cinsiyete göre karşılaştırılması” adlı çalışmasında akıcılık, esneklik, orijinallik ve elaborasyon boyutlarının hepsinde, 14 yaşındaki deneklerin ortalamalarının 12 ve 13 yaşındaki deneklerin ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksek bulmuştur. Bu bulgu, literatürdeki bazı araştırmaların bulgularına kısmen benzemektedir. Bu sonuçların ortaya çıkmasında ergenlik döneminin etkili olmuş olabileceği akla gelmektedir. Kuşkusuz 14 yaş, ergenliğin bitişi değil, ortalarıdır. Ancak 14 yaşta, fiziksel büyüme ve fizyolojik dalgalanmaların önceki iki yıla oranla daha yavaşlaması sonucu daha kararlı özellikler sergilenmektedir. Bireyin, gelişim sürecinin doğal bir gereği olarak kimliğini sorgulamaya başlaması ve önündeki çok sayıda seçenekleri irdelemesinin yaratıcı düşünme süreçlerini de hızlandırabileceği düşünülebilir.

Yaratıcılığın geliştirilebilir bir özellik olduğu yapılan birçok araştırma sonucunda kabul edilmiştir. Bu noktada yaratıcı düşünme kabiliyetini kazandıracak çalışmaların da belirli yaş gruplarına göre uygulanması gerekmektedir. Sönmez’e göre (1993: 149) yaratıcılık, 2-7 yaşlarında dramatizasyon, demonstrasyon, yaratıcı drama, rol yapma gibi tekniklerle geliştirilebilir. 11-15 yaş döneminde ise daha çok şiir, öykü, anı yazma, resim yapma, bilimsel düşler kurma gibi etkinliklere yer verilebilir.

Benlik Algısı: Benlik algısı olumlu ya da yüksek olan bireylerin yaratıcı özelliklerini geliştirme şanslarının artmasından söz edilebilir. Dökmen’e (1994) göre insanlararası ilişkilerimiz incelendiğinde üç tip benlik algısından söz edilebilir (akt: Ceylan ve Savi, 2003: 158). Bunlar,

Ana baba benlik durumumuz: Çocukluk yıllarında anababadan, öğretmenlerden ve diğer büyüklerden aldığımız tutum ve davranış biçimleridir.

Yetişkin benlik durumumuz: Gözlemlerimizi, bilgilerimizi ve anababa benliğimizdeki tutum davranışlarımızı sorgulayan analiz eden yönümüzü temsil eder.

Çocuk benlik durumumuz: Doğallığımızı, içgüdülerimizi, duygularımızı, yaratıcılığımızı, arzu ve isteklerimizi simgeler (Ceylan ve Savi: 2003: 158).

Başa Çıkma Davranışları: Problemlerle karşılaşıldığında yaratıcı bireylerin gösterdiği davranış biçimi kaçmak değil, değişik bakış açıları geliştirerek çözüm üretmektir. Sorunlarla başa çıkabilme gücünü kendinde bulan kişiler paniklemek yerine, herkesin gördüğünden başka şeyler görme yolunu seçer. Dolayısıyla zorluklarla başa çıkma gücü olan kişiler yaratıcı olmaya daha yakındır. Bu nedenle başa çıkma davranışları yaratıcılığı etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güdülenme Düzeyi: Tüm başarıların ardında az ya da çok güdülenmişlik yatmaktadır. Güdülenme olmaksızın başarıdan söz etmek zordur. Bu bağlamda belirli düzeyde zekâya sahip yetenekli, benlik algısı pozitif, başa çıkma durumları gelişmiş, olumlu tutumları olan ve yeterince güdülenmiş bireylerde yaratıcı davranışları gözlemek daha olası olacaktır. Tüm bunların yanında eğitim alanında yaratıcılığı etkileyen başlıca faktörler olarak okul binaları, eğitim sistemi, öğretmenler, ders materyalleri, ders kitapları sayılabilir. Tüm bu faktörler doğuştan herkeste var olan yaratıcı düşünebilme yetisinin gelişmesinde son derece önemlidir.

Manaf'a göre (2013: 107) yaratmak isteyen insan toplumun empoze ettiği bütün zihinsel kalıplardan özgürleşmelidir. Çünkü koşullanmış zihin sadece taklit edecektir. Yaratıcılığın ortaya çıkması için birey kendisi ile barışık olmalıdır. Kendisi ile barışık olan kişi başkalarıyla da barışık olacaktır. Böylece toplumsal baskıdan rahatsız olmayacak ve yaratıcılık patlaması yaşanacaktır.

2.7. Okul ve Yaratıcılık

Çoğu ülkelerde zorunlu eğitime ve eğitim sistemine getirilen en temel eleştirilerden birisi yaratıcılığın gelişiminin engellenmesiyle ilgilidir. Doğan'a göre (2011: 181) çocuklar okula başlamadan önce araştırmacı, deneyici ve yaratıcıdır. Çocukların yaratıcılıkları okula başladıktan sonra, belirli kalıpları, başkaları ya da öğretmenleri gibi düşünmeyi öğrendikten sonra körelmektedir.

Geleneksel eğitim sistemleri, ezbercilik, öğretmenin söylediklerini ya da kitapların yazdıklarını aynen öğrenme ve uygulama, deneyimsiz olarak bilgilerin aktarımı vb. işleyişlerle öğrencilerin yaratıcılığını köreltmektedir.

Rıza (1999: 27) demokratik ortamların her zaman yaratıcılığı desteklediğinden, bu nedenle okulların demokratik, bireysel farklılıklara yer verilen yerler olması gerektiğinden bahsetmiştir. Renzulli (2012: 4) düzen, kontrol, rutin ve kurallara uyma konusundaki ısrarın okulları birçok çocuk için kasvetli ve baskıcı yerlere çevirdiğini belirtir. Demirci'ye göre ise (2000: 9) yaratıcı düşüncenin ortaya konabilmesi için eğitim ortamının olabildiği kadar özgür olması, yaratıcı her davranış ve ürünün pekiştirilmesi, öğrencilerin küçük düşürülmemesi gerekir.

Göçmen (2003: 4) okullarda başarıyı belirleyen şeyin tutumlarımız ve değerlerimiz değil teorik bilgilerimiz olduğunu belirtmektedir. Oysa okullar, yaratıcılığımızı, doğru karar verebilme becerimizi değil, ezberimizin kalitesini ölçmektedir.

2.8. Eğitim Sistemi ve Yaratıcılık

Eğitim sistemi gelecek nesillerin yaratıcı düşünebilmesinde önemli bir göreve sahiptir. Wexliard'a göre (1966: 108) öğretimin iki görevler grubunu yerine getirmesi gerekir. Bu görevler bir yandan bilgi vermek ve kültür geleneklerini ulaştırmak, öte yandan, yeni gerçeklerin bulunmasını sağlamak. Öğretim sistemimiz birinci görevini aşağı-yukarı yerine getirebilmektedir. Ama ikincisi ihmal edilmektedir. Belki de bunun nedeni, yaratıcı düşünmenin, geleneksel gerçekleri şüphe ile gölgelemek eğiliminde olmasından kaynaklanmaktadır.

Öztürk'e göre (2004: 79) eğitim sistemi, bireylerin düşünce yapılarını geliştirmeyi, aklını çeşitli biçimlerde kullanmayı, diğer kuşakların yaptıklarını yineleyen değil yeni şeyler yapabilme yeteneği olan insanlar yaratmayı amaçlar. Bunu gerçekleştirebilmek için de eğitim sisteminde yaratıcılığı etkin kılmak gereklidir. Rıza'ya göre ise (1999: 27) ezbere dayalı, ağır programlar, katı disiplin uygulamaları ve sınavlar eğitim sisteminin yaratıcı düşünmeye zarar verdiği yönleridir. Kaya (2009: 155) yaratıcı çocukların bu özelliklerinin eğitim sistemi tarafından törpülenmeye alındığını, mutlak otorite kurulması amaçlanarak

öğrencilerin yaratıcılık özelliklerinin gün ışığını görmeden eğitim sistemi tarafından ortadan kaldırıldığını belirtmektedir. Koray'a göre ise (2004: 507) dünyada artık modern eğitim sistemi öğretmeni değil, bireyi merkeze almıştır. Buna bağlı olarak da öğrencilerde eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişmesi gerekmektedir. İşte bu noktada yaratıcı düşünme bir kavram olmaktan çıkıp, eğitimin her kademesinde yer almalıdır.

2.9. Ortam ve Yaratıcılık

Yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasında içinde bulunulan ortamın önemli bir etkisi vardır. Bentley'e göre (2004: 28) yaratıcılık açısından ideal ortamın temel özellikleri açık fikirliliğe önem veren, sezgi yeteneğini geliştiren, eşitliği koruyucu, geliştirici, cesaretlendirici ve açıklayıcı olmasıdır.

Safran'a göre (2006: 10) okullarda gençlerin yaratıcılıklarını geliştirecek en önemli nokta, gerekli teknolojik ve bilimsel alt yapıya sahip ortamlar, diğer bir deyişle dersin özelliklerine uygun özel sınıflar oluşturmaktır. Yaratıcılık tanımlarından yola çıkılarak "yeni bir şey" ortaya koyma düşüncesi genellikle sayısal derslere atfedilmiş, sözel olarak tanımlanan Tarih, Coğrafya, Edebiyat gibi dersler ise yalnızca ezberlenebilecek, yeni bir şey üretilmeyen sıkıcı dersler olarak görülmüştür. Bu dersler içinde özellikle Tarih, öğrenciler tarafından ezberlenmeden asla öğrenilemeyecek bir ders olarak algılanmıştır.

Şengül'e göre ise (2009: 4) dünden bugüne öğretim ortamlarına bakıldığında, sayısal dersler için laboratuvar gibi özel mekânlar, sanat dersleri (resim-müzik...) için atölyeler tasarlandığı ve kullanıldığı halde; Tarih, Coğrafya ve Edebiyat gibi sosyal bilimler dersleri için gereken aktif öğretimi sağlayacak donanımlı ve teknolojik alt yapıya sahip özel dersliklerin sayısının az olduğu görülmektedir. Oysaki bireyin yaratıcılığını geliştirmede öğretim ortamının etkisi büyüktür.

Şengül (2009: 13) yapmış olduğu araştırma sonucunda Tarih öğretiminde yaratıcılığı geliştirmeye yönelik hazırlanacak sınıfların ders-öğretmen-öğrenci açısından motive edici olacağını belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin yaşayarak ve tarihsel dokuyu hissederek farklı etkinliklerle, Tarih derslerine yönelik ilgilerinin, buna bağlı olarak da başarılarının artacağı görüşündedir.

Argun'a göre (2011: 34) yaratıcılığı geliştirmeye yönelik ortamlar oluşturmak son derece önemlidir. Bu anlamda en önemli ortam aile'dir. Çocukların alışılmamış görüşlerini dışa vurabilecekleri, sadece olumlu ve yapıcı eleştirilerin yapıldığı aile içi ortamlar yaratıcı düşünmenin ortaya çıkmasına etki sağlayacaktır.

Aknoğlu ve Diriöz (2007: 30) yaratıcılıkta eğitimin çok önemli olduğunu, eğitim ortamının öğrencinin kendini rahat ve özgür hissedebileceği bir ortam olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler en olmadık düşüncelerini rahatlıkla ifade edebildiklerinde, farklı düşüncelerini açıklamaktan çekinmediklerinde daha yaratıcı bir ortam oluştuğunu belirtmiştir.

2.10. Okul Yönetimi ve Yaratıcılık

Eğitim sistemlerine karşı yoğun biçimde yapılan eleştirilerden birisi de yaratıcılık eksikliğidir. Okulların daha çok eğitimi, bilgili ancak yaratıcılıktan uzak bireyler yetiştirdiği konusunda zaman zaman eleştiriler duymak mümkündür. Bu noktada okulları idare eden yöneticilerin davranış biçimleri, tutumları ve olaylara yaklaşımları önem arz etmektedir.

Türk eğitim sisteminde okul yöneticisi yaratıcı olmaktan çok kalıplaşmış kararları izler. Halbuki böyle kararlar girişim yeteneği ve cesareti sınırlı yöneticilerin seçeceği yoldur. Okul yöneticilerimizin yaratıcı olması bekleniyorsa, örgütlenme yetkilerinin artırılması zorunludur (Bursalıoğlu, 1986: 40).

Torrance'a (1962) göre yaratıcı düşünebilen bireyler yetiştirme noktasında okul yöneticilerinin yerine getirmesi gereken görevler şöyle sıralanabilir (akt: Sungur, 1992: 389).

1. Okuldaki diğer yöneticileri ve öğretmenleri yaratıcı düşünceye saygı gösterdiğine inandırır.
2. Okul çalışanlarının ve öğretmenlerinin düşüncelerini almak için düzenli sistem geliştirir.
3. Okul sisteminde onur duygusunu geliştirir.
4. Araştırma için fırsat ve kaynaklar sağlar.

5. Okul sorunlarını kurallara bağlamaz.
6. Kendi düşüncelerine uyulması için zorlamaya başvurmaz.
7. Diğer düşüncelere değer verir.
8. Öğretmenlerin düşüncelerini denemesi için parasal destek sağlar.
9. Öğretmenlere yeni düşünceler üzerinde çalışmak ve onları sınamak için zaman verir.
10. Uzun vadeli planlamalar için sürekli programlar yönetir.

Yönetici sadece oyunun kurallarını bekleyen görevli değildir. Eğitimin her alanında yeni değer sistemleri, yeni teknikler, modeller, düşünceler geliştirmek amacıyla okulda yeni oyunları kurar, oynanmasını, denenmesini ve tartışılmasını sağlar. Öğretmenlerin yüksek zeka düzeyindeki öğrencileri yaratıcı öğrencilere tercih etmesi gibi okul yöneticileri de daha az yaratıcı öğretmenleri yaratıcı öğretmenlere tercih etmektedir. Yüksek düzeyde yaratıcı bir öğrencinin sınıfta çıkardığı sorun gibi yüksek düzeyde yaratıcı bir öğretmen de yöneticiye sorun çıkaracaktır (Sungur, 1992: 40). Oysa doğru yaklaşıldığında yaratıcı öğrenci ve öğretmenler sorun çıkarmayacağı gibi okulla ilgili problemlere de yaratıcı çözüm önerileri geliştireceklerdir.

2.11. Öğretmen ve Yaratıcılık

Gelecek nesillerin yaratıcı düşünebilmesinde en önemli görev öğretmenlere düşmektedir. Bu nedenle öğretmen adaylarının yetiştirilme sürecinde ve öğretmenlere verilen seminerlerde yaratıcılık üzerinde sıkça durmak gereklidir. Kendisi yaratıcı düşünmeyi alışkanlık haline getirmiş ve bu bilince sahip olmuş olan bir öğretmen bu yönünü öğrencilerine de aktaracaktır. Rıza'ya göre de (1999: 49) öğretmenin yaratıcılığı geliştirme amacını gerçekleştirebilmesi için öncelikle kendisinin yaratıcı olması gerekmektedir. Bunun için ise yaratıcılık eğitiminden geçmesi gerekmektedir. Ancak veriler ve gözlemler bu alanda herhangi bir hizmetin verilmediğini göstermektedir.

Öğretmenlerin yaratıcı düşünen veya olaylara farklı bakan sıra dışı öğrencileri anlayışla karşılayıp, desteklemeleri önemlidir. Öğretmenlerin

gösterecekleri bu davranış öğrencilerin belirli bir kalıba girip, sıradanlaşmalarını önlemeye yardımcı olacaktır. Wexliard'a göre (1966: 108) ilkökul öğretmeninden, üniversite profesörüne kadar çeşitli aşamadan öğrenciler, kendilerini körü körüne izlemeye pek yanaşmaz görünen öğrencilere fazla sempati duymazlar. Onun yerine anlaşılır; şüphesiz, önceden belirlenmiş adımlarla ilerleyen, kendilerine öğretilenleri sadıkça tekrarlayan, "program"da olmayan düşüncelere dalmayan, dikkatli, itaatli, metotlu öğrencileri tercih ederler. Yenilik getirici öğrenciler, bütün sınıfa vakit kaybettirdiği için eleştirilirler. Oysa bu öğrencilerin desteklenmesi toplumsal gelişme için önemli bir adımdır.

Kaya'ya göre (2009:155) öğretmenlerin büyük çoğunluğu kendisi gibi düşünmeyen öğrencilerin görüşlerini mantıklı ve bilimsel esasa dayanmadığı fikrinden yola çıkarak, ifade etmelerine ve savunmalarına izin vermemektedir. Töremen'e göre ise (2003: 250) okullarda demokrasi olmalı, hatalar nazikçe giderilmeli, çalışanlar görüşlerini açıkça belirtebilmeli, önyargılar kaldırılmalı ve gerektiğinde risk alınabilmelidir.

Saban'a göre (2005: 122) “tecrübeler göstermektedir ki, okul günlerinden en çok hatırlanan öğretmenler genellikle derslerinde mümkün olduğunca çok fazla muhtevayı ya da bilgi kategorilerini öğrencilere olduğu gibi aktaranlar değil, söz konusu bu bilgilerin nerede ve nasıl kullanılacağını ya da bu bilgiler ile nasıl düşünüleceğini öğretenlerdir. Dolayısıyla, öğrencilerde yaratıcılığı geliştirmenin en güçlü yollarından birisi, öğretmenin sınıfta öğrencileri için güçlü bir rol modeli olmasıdır. Çünkü, öğrencilerin yaratıcılıkları, onlara sadece yaratıcı olmaları gerektiğinin söylenmesi ile değil, nasıl yaratıcı olunacağını gösterilmesiyle gelişir. Diğer bir deyişle, öğrenciler, öğretmenlerinin söylediklerini değil, yaptıklarını model alırlar.”

Yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasında ortam son derece önemlidir. Bu ortamı sınıf içerisinde organize eden öğretmen olduğuna göre öğretmenin ve diğer öğrencilerin tavırları yaratıcılığa uygun biçimde düzenlenmelidir. Rouquette (1973: 61) bu ortamın oluşmasında dört kuraldan bahseder:

a) Öncelikle eleştirel değerlendirme kesinlikle yasaktır. Sınıf içerisinde herhangi bir düşünceye karşı hiçbir eleştiri getirilemez. Olumsuz düşüncelerin dile getirilmesi fikir geliştirme konusunda baskılayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

b) Özgür düşünce desteklenir. Fantezi gibi görünen ve kesinlikle hayata geçirilemeyeceği düşünülen fikirler özellikle incelenir.

c) Nicelik temel amaçlardan biridir. Ortaya atılan düşünceler ne kadar çok olursa bunlar arasından doğru fikirlerin ortaya çıkma şansı o kadar çoktur.

d) Fikirlerin uyarlanması, birleştirilmesi şiddetle tavsiye edilir.

Chambers (1973) kimyager ve psikologdan oluşan yaratıcı bireylere kendilerini yaratıcı olmaya özendiren ve engelleyen öğretmeni tanımlamalarını istemiştir. Öğrencilerin sıralamalarına göre:

Yaratıcılığı Kolaylaştıran Öğretmen Özellikleri

1. Öğrencileri bir birey olarak kabul etme ve öyle davranma,
2. Öğrenciyi özgür olmaya özendirme,
3. Öğrencilere model olma,
4. Sınıfın dışında onlara çok zaman ayırma,
5. En iyiyi bekleme ve alışılabilirliğini gösterme,
6. Heyecanlı olabilme,
7. Öğrencileri eşit kabul edebilme,
8. Öğrencileri doğrudan ödüllendirebilme,
9. İlgili,
10. Sürekli okuyan kişiler olabilme,
11. İkili ilişkide kolay iletişim kurma olarak belirlenmiştir.

Yaratıcılığı Engelleyen Öğretmen Özellikleri ise

1. Öğrencinin cesaretini kıran,
2. Güvensiz,

3. Aşırı eleştiren,
4. Davranışlarında, bir uçtan diğerine gidip gelen,
5. Heyecanlı olmayan,
6. Düz okumayı vurgulayan,
7. Dogmatik ve katı,
8. Alanla ilişkisini sürdüremeyen,
9. Genelde yetersiz,
10. Dar ilgileri olan,
11. Sınıf dışında tartışma ve konuşma olanağı olmayan öğretmenler olarak tanımlanmıştır.

2.12. Ders Materyalleri ve Yaratıcılık

Yaratıcı düşünmenin okullarda geliştirilmesinde, kullanılan ders materyallerinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Materyal seçiminde ise yaratıcılığın her alanında olduğu gibi esnek davranılması önemlidir. Bu doğrultuda ders içerisinde kullanılan materyallerin seçim ve kullanım alanları öğrencilerin isteğine göre şekillendirilebilir. Öğrencinin materyal seçimi üzerindeki etkisi, derse olan katılım ve ilgisini de artırma yönünde olumlu etki sağlayacaktır. Ayrıca öğrencilere performans ve proje ödevi olarak ders materyali hazırlama görevi verilmesi, ortaya farklı materyallerin çıkmasını ve öğrencinin yaratıcı yönlerini geliştirmelerini sağlayacaktır.

Ders kitapları ve çalışma kitaplarının öğretmenler tarafından en sık kullanılan materyal olduğu düşünüldüğünde, bu kitapların hazırlanmasında ve uygulanmasında yaratıcılığın geliştirilmesi ön planda tutulması gereken noktalardan birisi olmalıdır. Ancak bu alanda bazı sıkıntıların yaşandığı yapılan araştırmalarla ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Palandökenler (2008: 256) yapmış olduğu araştırmada öğretmenlerin, özellikle ders-konu süresi, araç-gereç eksikliği, sınıf mevcudunun kalabalık olması, farklı öğrenci sevilerinin yeterince göz önünde

bulundurulmaması, kimi etkinliklerin kendileri ve öğrenciler tarafından anlaşılabilmesi gibi sıkıntılar yaşadığını saptamıştır.

2.13. Yaratıcılığı Geliştirme Yolları

Sternberg ve Williams'a göre (1996, akt: Saban, 123) öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmede belli öğretim teknikleri söz konusudur. Aşağıda verilen tabloda bu teknikler sunulmuştur.

Tablo 2.1. Yaratıcılığı geliştirme teknikleri

Ön-Gerekler	1. Yaratıcı rol model olmak
	2. Kendine güven inşa etmek
Temel Teknikler	3. Varsayımları sorgulamak
	4. Problemleri yeniden tanımlamak
	5. Fikir üretimini cesaretlendirmek
	6. Disiplinler arası bir yaklaşım izlemek
Öğretim Tipleri	7. Yaratıcı fikir için yeterli zaman tanımak
	8. Yaratıcılığı değerlendirmek
	9. Yaratıcı fikirleri ve ürünleri takdir etmek
Engellerden Sakınmak	10. Mantıklı riskleri cesaretlendirmek
	11. Belirsizliğe karşı toleranslı olmak
	12. Hatalara izin vermek
	13. Engelleri tanımlamak ve aşmak
Karmaşık Tekniklerin İşe Koşulması	14. Kendinden sorumlu olmayı öğretmek
	15. Kendini kontrol etmeyi öğrenmek
	16. Büyük ödülü ve kıvancı ertelemek
Rol Modellerini Kullanmak	17. Yaratıcı insanlardan faydalanmak
	18. İşbirliğine dayalı yaratıcılığı geliştirmek
	19. Başkalarının görüş açılarını hayal etmek
Yaratıcı Çevreyi Araştırmak	20. Çevresel uyumun farkına varmak
	21. Heyecanı yakalamak
	22. Güdeleyici çevreleri araştırmak
	23. Güçlü yanların işe koşulması
Uzun Dönem Perspektifini Korumak	24. Yaratıcı bir birey olarak gelişmek
	25. Başkalarına da yaratıcı olmayı öğretmek

Kaynak: Sternberg ve Williams (1996, akt: Saban, 123)

Yaratıcılık hem doğuştan gelir, hem de sonradan kazanılabilir. Yani genetik sınırlar içerisinde herkesin yaratıcılık potansiyeli geliştirilebilir. Bunun içinde yaratıcılık eğitimi uygulamak yerinde olacaktır (Özden, 2004: 187).

Davis ve Rimm (1989, akt: Özden, 2004: 187) okulda uygulanacak yaratıcılık eğitiminin yedi amacından bahsetmektedir. Bunlar:

1. Yaratıcılık bilincinin ve yaratıcı tutumların geliştirilmesi,
2. Yaratıcılık konusunda bilgilendirme,
3. Yaratıcı öğretim etkinliklerini sunmak,
4. Yaratıcı sorun çözme yeteneğini güçlendirmek,
5. Yaratıcı kişilik özelliklerini kuvvetlendirmek,
6. Yaratıcı düşünme tekniklerini öğretmek,
7. Yaratıcı yetenekleri geliştirecek alıştırmalar sunmak.

Argun'a göre (2011: 77) çocuklarda yaratıcılığı geliştirmede yaratıcı etkinliklerin kullanılmasının önemli etkileri vardır. Bu etkiler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Çocuğun kişiliğini ifade etme, seçim yapma ve karar verme yeteneğini geliştirir.
- Çocuk yaratıcı araç ve gereç kullanırken, yeni kavramlar öğrenir ve duygusal yetilerini geliştirir.
- Çocuk kendini sözlü olarak ifade etmeyi öğrenir.
- Çocuk zamanı yapıcı bir şekilde değerlendirir ve zevkli uğraşlar edinir.

Argun'a göre de (2011: 91) yaratıcılığı geliştirmek için kullanılan ve geliştiren programlar artırılmalıdır. Yaratıcılığı özendiren, ödüllendiren öğrenme ortamları ve yönlendiren öğretmen davranışları geliştirilmelidir. Yaratıcılık geliştirilirken aşağıda belirtilen noktalar dikkate alınmalıdır:

- Her birey yaratıcılık yetisine sahiptir.
- Her bireyin yaratıcılığı ve yaratıcı zekası geliştirilebilir.
- Bireyin yaratıcı olabilmesi için eğitim ve öğretim ortamları kalıplardan kurtarılmalıdır.
- Eğitim sistemi, yaratıcı ve eleştirel düşünmeye dayanmalıdır.
- Eğitim programlarında, sanat eğitimine gereken yer verilmelidir.

2.14. Yaratıcı Düşünme Teknikleri

Yaratıcı düşünmenin kapsamı içerisinde bir fikri, bir ürünü değiştirme, birleştirme, geliştirme, yeni bilgiler, fikirler üretme, olaylara farklı bakabilme, buluşlar yapabilme gibi eylemlerin yer aldığı söylenebilir. Yaratıcı düşünmenin alt becerileri ise ayrıntılı fikirler geliştirme, sorunlara benzersiz ve kendine özgü çözümler bulma, bir fikre, ürüne çok farklı açılardan bakma, olaylara bütünsel bakabilme olarak sıralanabilir. Sayılan bu özellikler eğitim yoluyla kazandırılması amaçlanan hedefler arasındadır (Kaplan ve Ercan, 2011: 768).

Rıza'ya göre (1999: 112) yaratıcılığı geliştirme teknikleri dil alanında olduğu gibi diğer alanlarda da geçerlidir. Eğitimin diğer aşamalarını da ilgilendirir. Öte yandan yaratıcılık tekniklerinin hepsi aynı anda kullanılmaz, farklı zamanlarda farklı uygulamalar yapılabilir.

Rouquette'ye göre (1973: 58) “yaratıcılığı geliştirecek teknikler iki tür olarak ayrıt edilebilir. Bunlardan ilki obje üstünde yoğunlaşmış yöntemlerdir. Bu yöntemde bir objeyle ilgili yararlı olan özellikler listesi ve tersine ondan çıkarılması gereken özelliklerin listesi yapılır. Diğer tür yöntem ise yaklaşım üstünde yoğunlaşan yöntemlerdir. Bu yöntemlerde objenin analizinden çok özellikleri bazı normlara cevap veren belli bir grup tipinin oluşturulmasıdır. Bir bakıma bunlar psiko-sosyal yöntemlerdir.”

Gülyüz (2001: 180) yaratıcı etkinliklerde kullanılacak teknikleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Cisimleri ve kavramları etkili biçimde kullanma,
2. Risk alma,
3. Çevreyi dolaşmak, farklı yerlere gitme,
4. Afacanlaşmak, içimizdeki çocuğu ortaya çıkarmak,
5. Transformasyon yoluyla bakış açımızı değiştirmek,
6. İlişkilendirmek, karşılaştırmak ve birleştirmek,
7. Verileri sindirmeyi öğrenmek,
8. İyi tarafı nedir? Ve peki ya şöyle olsa, başka nasıl olur sorularını sormak,
9. Tasarı yeteneğini kullanarak düşünceleri geliştirmek ya da daraltarak yoğunlaştırmak,
10. Olaylar başka türlü gerçekleşseydi, nasıl olurdu sorusunu sormak.

Literatürde çeşitli yaratıcı düşünme tekniklerinden bahsedilir. Yaratıcı düşünme teknikleri arasında beyin fırtınası, ters beyin fırtınası, scamper tekniği, beyzadebey tekniği, sinektik yöntemi, örnek olay incelemesi, yaratıcı drama, yaratıcı okuma, zihin haritası, PİN yöntemi, 6-3-5 metodu, triz yöntemi, yanal düşünme ve altı şapka tekniği bulunmaktadır. Araştırmamızda kullanılan bu yöntem ve teknikler ile ilgili bilgiye aşağıda değinilecektir.

2.14.1. Yaratıcı Okuma

Okuma, insan bilişle ilgili bireysel bir eylemdir. Bu nedenle, okuma sırasında bireyin yaşadıkları hakkında edinilen bilgiler, bilişle ilgili pek çok soruya yanıt oluşturabilmektir. Bu yanıtlar eğitim bilim, dil bilim ve yaratıcı zeka çalışmalarına doğrudan katkı sağlamaktadır. Yaratıcı anlama, okurun kendi dünyasıyla uyumlu olmayan kavramları anlamak için gerçekleştirdiği bir açıklama

ve nedenleme girişimidir. Yeni kavramlar içeren metinlerin nasıl kavrandığını açıklamak üzere model, yaratıcı anlama sürecini kullanır (Uzun, 2009: 9).

Sever'e göre (2010: 15) "Her okuma bir yaratımdır. Okur, yazarın sunduklarını kendi deneyimleriyle sınamak, algı yeteneği ve hayal gücüyle anlamlandırarak yeniden yaratmak zorundadır. Yeniden yaratma sürecinde, yazarın sunduğu iletilere, her gerçek okurun, dil ve yaşam deneyimiyle, kişisel tepkiler yanıtlar oluşturması gerekir."

Türkel'e göre (2013: 1347) yaratıcı okuma öğrencinin okuma sürecine daha etkin katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu okuma sürecinde katılımcı okuma gerçekleştiren çocuğun kendini daha değerli hissetmesi, okuduğu kitap ile birlikte okuma eyleminin de değerli olduğunu fark etmesi, eğlenerek yaptığı yaratıcı okuma etkinlikleri sırasında okuma sevgisi ve okumaya olan merakının artması beklenmektedir.

Rıza'ya göre (1999: 114) öğrenciler okumaya teşvik edilirken nasıl okuyacakları açıklanmalıdır. Pasif okumadan yaratıcı okumaya geçirilmelidir. Öğrencilere yaratıcı bir şekilde okumanın yapılabileceği öğretilmelidir. Yaratıcı okumada öğrenciler, yazılanların değişik yönlerini tespit eder, genişletir ve yapıcı düşünceler üretir.

2.14.2. Beyin Fırtınası

Beyin fırtınası tekniği Alex Osborne tarafından 1930'lu yıllarda geleneksel iş eğitimi konferanslarına tepki olarak geliştirilmiştir. Tekniğin temelleri Hindu din öğretmenlerinin dört yüzyıldan bu yana dinsel gruplarla yaptıkları çalışmaların benzeri olan Prai-Barshana örneğinden alınmıştır. Sorunun dışına çıkmak anlamına gelen bu gruplarda eleştiri ve tartışma yoktur. Grubun ideal büyüklüğü 12 kişidir. Bir beyin fırtınası uygulamasında uyulması gereken 4 ana kural vardır:

- 1- Eleştiri kural dışıdır.
- 2- Serbest çağrışım özendirilmelidir.
- 3- Çok sayıda düşünce ortaya atılması amaçlanır.

4- Ortaya atılan düşüncelerin birbirleriyle birleştirilerek geliştirilmesi temel ilkedir (Sungur, 1992: 234).

Üstündağ'a göre (2011: 62) beyin fırtınası katılımcıların hayal güçlerini kullanmalarını sağlayan ve yaratıcılıklarını cesaretlendiren bir sorun çözme yöntemidir. Bireylerin yaratıcı düşüncelerini sağlayarak çok sayıda fikri, bir grup insandan kısa sürede elde etme tekniğidir. Şahin'e göre ise (2005: 448) beyin fırtınası yönteminin, öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmek amacıyla eğitimde önemli bir rolü vardır. Her yaş grubunda problem çözme amaçlı olarak uygulanabilir. Beyin fırtınası yöntemi ile işlenen bir derste merkezde öğretmen değil bütün öğrenciler aktif durumdadır. Öğretmen ise onları yönlendirici durumdadır. Öğrenciler derse daha çok katılırlar ve daha kolay öğrenirler, ders eğlenceli geçer. Kısa süre içerisinde birçok fikir üretilir. Böylece öğrencilerin yaratıcılıkları gelişir. İletişim öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğrenci arasında olur. Paylaşımı ve iletişimi geliştirir.

Johansson'a göre (2007: 135) beyin fırtınasının verimliliğini artırabilmek için toplanmadan önce üyelerin yirmi dakika civarı bireysel beyin fırtınası yaşamalarına izin verilmelidir. Böylece beyin fırtınası grup aşamalarına geçtiğinde akıllara gelen fikirlerin unutulmaması sağlanmalıdır. Süreç boyunca herkesin katılımı sağlanmış, tüm fikirler tahtaya yazılmış ve tartışılmış olmalıdır. Rıza'ya göre ise (1999: 255) beyin fırtınası dört aşamadan oluşmaktadır:

a) Düşünce üretimi aşaması: Bu aşamada mümkün olabilecek kadar serbest bir tartışma ortamı olmalı, çok sayıda görüş üretiminde bulunulmalıdır. Çeşitli düşüncelerini teşvik için eleştiride bulunulmamalıdır.

b) Düşünceleri sınıflama aşaması: Düşünce sistemi tıkanıldığında ikinci aşamayı oluşturan sınıflama aşaması başlatılmalıdır. Bu aşamada düşünceler belirli ilişkilere göre sınıflandırılmalıdır. Tekrarlanan düşünceler çıkarılır. Düşünceler böylece bir düzene sokulur.

c) Düşünceleri değerlendirme aşaması: Bu aşamada beyin fırtınasına katılanların görüş ve düşünceleri arkadaşları tarafından yorumlanmakta, eleştirilmekte ve değerlendirilmektedir. Bu aşamasının amacı düşünceleri elemek, arındırmak ve uygulanabilir olanları tespit etmektir.

d) Çözümlerin seçimi ve belirleme aşaması: Yöntemin son aşaması olarak çözümler seçilir ve kararlar verilir.

Saban (2005: 258) beyin fırtınası tekniğini, öğrencilerin bir olay hakkında düşüncelerini ve mantıklı olup olmadığı endişesine kapılmadan olabildiğince çok sayıda fikir üretebilmelerini istemek olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu teknik öğrencilerin özellikle yaratıcı ve orijinal fikirleri üretmelerine yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiştir. Saban beyin fırtınası tekniğinin faydalarını şöyle sıralamaktadır.

1. Öğrencilerde yaratıcı düşünmeyi geliştirir.
2. Öğrenciler kısa zamanda belli bir konuya ilişkin çok sayıda fikir ve düşünce üretirler.
3. Öğrencileri öğrenmeye motive eder.
4. Öğrencilerin belli bir konuya ilişkin farklı görüş ve düşünceleri kabul etmelerine yardımcı olur.
5. Beyin fırtınasının kullanımı oldukça kolaydır ve pek fazla hazırlık gerekmez.

Güleryüz (2001: 139) beyin fırtınası tekniğini açıklarken beyin fırtınasının, uzun süreli bellekte var olan ve yeni bilgileri bir sorunla karşılaştığında hızlı, seri kullanarak, yaratıcı düşünce üretme tekniği olarak ifade etmiştir. Özden'e göre ise (2004: 195) beyin fırtınasının esası, belirli bir durum ve probleme ilişkin, fikir ve seçenekleri ortaya koymaktır.

2.14.3. Ters Beyin Fırtınası

Güleryüz'e göre (2001: 140) ters beyin fırtınası, beyin fırtınasının bir kısım olumsuz sorularla ele alınarak farklı görüşler ortaya atılması halidir. Bir başka deyişle sorunun nasıl çözüleceği değil sorunun nasıl var edileceği hakkında bir beyin fırtınası etkinliği yapılır. Özden'e (2003: 196) göre ise beyin fırtınası bazen tersinden kullanılır, yani problem tersinden ele alınır. Mevcut durumdaki olumsuz ve yanlış noktalara dikkat çekilerek, çözüm dolaylı yoldan ortaya konur.

Örneğin Sosyal Bilgiler dersi konuları ile ilgili aşağıdaki sorular ve benzerleri öğrencilere sorularak sorunların her yönüyle analiz edilmesi sağlanmış olur.

- Ülkemizde köyden kente göçü nasıl artırabiliriz?
- Okula devamsızlığı nasıl arttırabiliriz?
- Toplumda şiddet kullanma eğilimini nasıl tırmandırabiliriz?
- Öğrencilerdeki yaratıcılığı nasıl öldürebiliriz?

2.14.4. Scamper Tekniği

Scamper yöntemi öğretmen ve öğrencilere yaratıcı problem çözme becerilerini anlamada ve geliştirmede yardım eden bir yoldur. Bu teknik İngilizce yedi sözcüğün baş harfinden oluşan bir akrostiş olup, okul öncesinden başlayarak her düzeyde kullanılabilir. SCAMPER, S: Substitute (yer değiştirme), C: Combine (birleştirme), A: Adapt (uyarlama), M: Modify, Minify, Magnify (değiştirme, küçültme, büyütme), P: Put the other uses (başka amaçlarla kullanma), E: Eliminate (yok etme, çıkarma) ve R: Reverse (tersine çevirme) sözcüklerinin İngilizce baş harflerinden oluşmaktadır. SCAMPER tekniği öğrencilerin yaratıcı düşüncülerinin özgür kullanımı için farklı düşünmeyi, hayal gücünü geliştirmeyi sağlamaktadır (Yağcı, 2012: 486).

SCAMPER, bir çeşit beyin fırtınası tekniği olmasına rağmen beyin fırtınası tekniği ile aralarında bazı temel farklılıklar bulunmaktadır. Beyin fırtınası tekniğinin kullanıldığı sınıf ya da gruplarda öğrencilerin çıkmaza girdikleri, üretilen tüm fikirlerin birbirinin aynısı gibi görüldüğü ya da tam aksine konudan saparak konunun aslından uzaklaştıklara görülmüştür. Öğrencilerin, fikir açısından çıkmaza girdikleri ya da tam aksine konunun özünden uzaklaştıkları durumlarda kullanılacak en uygun teknik SCAMPER'dir (Swain, 2001; akt: İslim, 2011: 22).

SCAMPER tekniğinin basamakları ve her bir basamağın amacı şu şekilde belirtilebilir (Glenn; 1997; akt: İslim, 2011: 24).

Tablo 2.2. Scamper Akrostijinin Açılımı

SCAMPER	
AKROSTİŞ	AÇILIMI
S	Substitute (Yer değiştirme)
C	Combine (Birleştirme)
A	Adapt (Uyarlama)
M	Modify (Değiştirme)
P	Put to other uses (Başka amaçlarla kullanma)
E	Eliminate (Yok etme, çıkarma)
R	Reverse (Tersine çevirme)

Yer değiştirme (Substitute): SCAMPER tekniğinin ilk aşaması olan yer değiştirmede amaç, ele alınan nesnenin, onun yerini alabilecek başka bir nesne ile değiştirilmesidir. Bu aşamada öğrencilere eldeki nesnenin tamamını ya da bir bölümünü başka, hangi nesnelere ile değiştirilebileceği; nesnenin tamamını ya da bir kısmını değiştirilerek neler yapılabileceği konularında çeşitli sorular yöneltilerek öğrencilerin bu sorulara cevaplar bulması ya da üretmesi istenir. Bu aşamada sorulabilecek örnek sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Bu nesnenin yerine başka hangi nesnelere kullanılabilir?
- Bu nesnenin hangi parçasını değiştirirsen daha kullanışlı ve işlevsel hale gelebilir?
- Bu nesne başka hangi malzeme ya da malzemelerden üretilebilirdi?
- Bu objeyi sen tasarlamış olsaydın nasıl olurdu?

Örneğin yazı yazmak amacıyla kağıt yerine başka nelerin kullanılabilirdiği ya da para yerine alışveriş için neler kullanılabilirdiği gibi soruların öğrencilere yöneltilmesidir.

Birleştirme (Combine): SCAMPER tekniğinin ikinci aşaması olan birleştirmede amaç, birden fazla ve farklı nesnelere bir araya getirilerek birleştirilmesi, ortaya daha farklı, yeni ve işlevsel nesnelere çıkarılmasıdır. Bu aşamada sorulabilecek örnek sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Bu nesneyi başka hangi nesnelere ile birleştirebiliriz?
- Bu nesneyi başka bir nesne ile birleştirecek ne gibi bir işlevi olur?

Sosyal Bilgiler dersi ile ilişkili olarak öğrencilerden ulaşım araçlarının özelliklerini belirleyerek, birkaç tanesini birleştirip yeni bir araç tasarımlarını istenebilir.

Uyarılama (Adapt): SCAMPER tekniğinin üçüncü aşaması olan uyarılama'da ele alınan nesnenin daha farklı durum ya da kullanımlara uyarlanması hedeflenmektedir. Mevcut nesne üzerinde çeşitli değişiklikler yapılarak yeni duruma uyum sağlanması ya da farklı özellikleri ile farklı kullanım şekilleri ortaya çıkartılmaya çalışılmaktadır. Bu aşamada sorulabilecek örnek sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Bu nesneyi yapmak için daha önce çöpe attığımız malzemelerden nasıl faydalanabilirsiniz?
- Sizce bu nesne icat edilmeden önce yerine başka hangi nesne ya da nesnelere kullanılıyordu?
- Bu nesneyi nasıl farklı iki ürün haline getirebilirsiniz?
- Sizce bu nesne nasıl daha işlevsel olabilirdi?
- Sizce bu nesne mevcut malzeme yerine başka hangi malzemelerden yapılabilirdi?
- Sizce bu nesne başka bir halde nasıl kullanılabilirdi?

Örneğin bu basamakta öğrencilerden Osmanlı Devleti'ndeki Ahilik sistemini günümüze uyarlamaları istenebilir.

Değiştirme, Küçültme, Büyütme (Modify, Minify, Magnify): SCAMPER tekniğinin bir sonraki aşamasında orijinal nesnenin formunun değiştirilmesi, boyut ya da hacim olarak büyütülmesi ya da küçültülmesi, kalitesinde değişiklik yapılması, daha hafif ya da ağır yapılması, daha hızlı ya da yavaş yapılması gibi işlemler gerçekleştirilir. Bu aşamada sorulabilecek örnek sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Bu nesne daha ağır olsaydı nasıl olurdu?
- Bu nesne daha hızlı olsaydı nasıl olurdu?
- Bu nesnenin rengi başka olsaydı nasıl olurdu?
- Bu nesnenin boyu daha kısa olsaydı nasıl olurdu?

Bu basamakla ilgili öğrencilerden Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili ulaşım araçlarından herhangi birini belirleyerek daha büyük veya küçük, daha ağır ya da hafif bir hale getirerek dönüştürmeleri istenebilir.

Başka Amaçlarla Kullanma (Put to other uses): SCAMPER tekniğinin bir sonraki aşaması olan başka amaçlarla kullanma aşamasında ele alınan nesnenin asıl kullanım maksadının dışında başka hangi amaçlarla, nasıl ve ne şekilde kullanılabileceği tartışılır. Bu aşamada sorulabilecek örnek soruları şu şekilde sıralanabilir:

- Bu nesneyi başka hangi amaçla kullanabilirsiniz?
- Başka insanlar bu nesneyi başka hangi amaçlarla kullanıyor olabilirler?
- Hangi problemin çözümü için bu nesne nasıl kullanılabilirdi?
- Bu nesnenin reklamını nasıl yaparsınız?

Örneğin öğrencilerden Osmanlı Devleti döneminde mehter müziğinin savaş dışında başka hangi alanlarda kullanılabileceği sorulabilir.

Yok Etme, Çıkarma (Eliminate): SCAMPER tekniğinin bir sonraki aşaması olan yok etme, çıkarma aşamasında ele alınarak üzerinde beyin fırtınası yapılan nesnenin belirli bir bölümünün veya özelliğinin tamamen ya da kısmen ortadan kaldırılması istenmektedir. Bu aşamada sorulabilecek örnek soruları şu şekilde sıralanabilir:

- Bu nesnenin hangi parçasını çıkartabiliriz?

- Bu nesnenin eskiden kullanılan ama artık işimize yaramayan parçaları nelerdir?
- Bu nesnenin eskilerinde olan ancak yenilerinde olmayan özellikler nelerdir?

Sosyal Bilgiler dersi konuları ile ilgili olarak bu basamakta sınıfa Osmanlı Devletine ait bir savaş gemisi resmi gösterilip ardından öğrencilerin bu geminin günümüz için gereksiz kısımlarını belirlemeleri ve yeni bir şekilde getirmeleri istenebilir.

Tersine Çevirme- Yeniden Düzenleme (Reverse, Rearrange): SCAMPER tekniğinin son aşaması olan tersine çevirme ya da yeniden düzenleme aşamasında ele alınan nesnenin mevcut durumu göz önüne alınarak nesne ya da özellikleri tersine çevrilir ya da yeniden düzenlenir. Bu aşamada sorulabilecek örnek soruları şu şekilde sıralanabilir:

- Bu nesnenin hangi parçalarını değiştirebilirsin?
- Bu nesneyi sen tasarlasaydın nasıl bir tasarım yapardın?
- Bu nesneden birden fazla kullanabilir miyiz?
- Sizce bu nesne ile başka bir nesnenin yerlerini değiştirebilir miyiz?

Örneğin bu aşamada Sosyal Bilgiler dersi içeriği ile ilintili olarak telgraf resmi gösterilir ve telgraf'tan hangi nesnelere çıkartılıp, nasıl yeni bir tasarım oluşturulabileceği sorulabilir.

2.14.5. Sinektik Yöntemi

Sinektik, ilk kez Gordon ve meslektaşları tarafından (1961) endüstri örgütlerindeki problemlere yaratıcı çözümler bulmak için geliştirilmiş bir tekniktir. Terminolojik olarak kökeni Yunancaya dayanan sinektik kavramında yer alan *syn*: 'bir araya getirmek' ve *ectics*: 'farklı unsurlar' anlamına gelmektedir. Gordon tarafından yaratıcı bireylerin farkında olmadan kullandıkları yöntemlerin araştırılmasıyla ortaya çıkarılan sinektik, farklı olan, birbiriyle ilgisiz görülen parçalar arasında bağlantı kurmak olarak tanımlanmaktadır (Kaplan ve Ercan, 2011: 769).

Sinektik tekniği, birbiriyle alakasız parçaları bir araya getirmek anlamına gelmektedir. Gordon (1961) tarafından yaratıcı bireylerin farkında olmadan, kullandıkları yöntemlerin araştırılması ile ortaya çıkmıştır. Temeli analogi'ye (fikirleri başka ortamlara aktarma) dayanmaktadır. Analogi, yabancılık çekilen bir olgunun yabancılık çekilmeyen, bize tanıdık gelen bir olguya benzetilerek açıklanmasıdır. Bir bakıma bilinmeyenlerle bilinenler arasında bağ kurmaktır (Yel, Taşdemir, Yıldırım, 2011: 72). Sinektik üç analogiye dayanmaktadır. Bu analogiler doğrudan, kişisel ve fantazik analogi'dir (Özden, 2004: 197).

Doğrudan Analogi: İki nesne veya kavramın karşılaştırılmasıdır. Karşılaştırma sonrasında ortadaki benzerlikler belirlenir ve sonuçta bu benzerlikler sorunun çözümü için genellenir. Açıkgöz (2006) doğrudan analogi için gerçek problem koşullarının bir başka duruma aktarılması ifadesini kullanmaktadır (Kaplan ve Ercan, 2011: 770).

Kişisel Analogi: Kişinin kendisini üzerinde çalıştığı nesneyle bütünleştirmesi, kendini nesnenin yerine koymasısıdır. Böylece problem tam olarak algılanır ve daha önce fark edilmeyen kısımlarında dikkat edilir. Dolayısıyla ortaya yaratıcı bir çözüm çıkar.

Fantazik Analogi: Analoginin bu kısmında fantastik arzular ve hedefler belirlenir. Burada amaç öğrencilerdeki hayalgücü yeteneğini geliştirmektir. Örneğin, hiç uyumadan yaşayabilmek, görünmez olmak, ışık hızında olabilmek vb.

2.14.6. Örnek Olay İncelemesi

Örnek olay incelemesi, öğrencilerin hayatın içinde karşılaşılan sorunlu bir olayı sınıf ortamında çözmeleri esasına dayanır. Örnek olay incelemesi yönteminde öğrencilerin problemleri bir olaya aktif olarak katılmaları ve problemin nedenleri hakkında fikir ve çözüm önerileri üretmeleri istenir. Bazen öğrencilerden kendilerinin örnek bir olayı yazmaları istenir (Saban, 2005: 264).

Erciyeş'e göre (2007: 189) örnek olay inceleme yöntemi, gerçek hayattan alınmış veya karşılaşılan ihtimali olan bir problemin sınıf ortamında öğrencilerle birlikte derinlemesine incelenmesidir. Gerçek hayatta karşılaşılmış, ancak istisna durumunda olan bir olayın tartışılması, istenilen öğrenmeyi sağlamaz. Çünkü eğer seçilen örnek olay konuyu temsil etme gücüne sahip değilse öğrenciler bu durumu

genelleyemeyeceklerdir. İyi hazırlanmış bir örnek olay çalışması öğrencilerin derse olan ilgilerini artırır. Örnek olay yazmak kolay değildir. Bu nedenle iyi bir planlama gerektirir. Özellikle kalabalık sınıflarda öğretmen bu yöntemi uygulamakta zorlanabilir. Ayrıca örnek olay yöntemi için seçilecek olan konular ikilem yaratan, zıtlıklar içeren konular olmalıdır. Nas'a göre ise (2003: 205) örnek olay incelemesi çocuğun sorun çözmesine, karar vermesine, olay ve ilkeler arasında ilişkiler kurmasına ve eleştirel düşünmesine katkıda bulunur.

2.14.7. Yaratıcı Drama

Yaratıcı drama öğretilecek konunun oyunlaştırılmasıdır. Öğrenci olaylar karşısında nasıl davranması gerektiğini yaşayarak, problem çözerek, iletişim becerilerini geliştirerek öğrenir. Drama serbest, kendiliğinden oynanabileceği gibi, yapılandırılarak, düzenlenerek de oynanabilir (Gülyüz, 2001: 133).

San (1998, akt: Erciyeş, 2007: 2009) yaratıcı dramayı önceden yazılmış hazır bir metin olmaksızın, katılımcıların kendi yaratıcı buluşları, özgün düşünceleri, öznel anıları ve bilgilerine dayanarak oluşturdukları eylem durumları ve doğaçlama canlandırmaları olarak tanımlamaktadır. Erciyeş'e göre ise (2007: 209) yaratıcı drama çalışmaları sınıftaki tüm öğrencilerin katılımı ile sürdürülür ve her türlü araç gereç kullanılabilir. Öğrenci birbiriyle ve grupla tartışarak, duygu ve düşüncelerini paylaşarak, eleştirerek ve yorum yaparak katılımcı olur. Akhan'a göre (2009: 361) drama oyun oynama yoluyla yapılan eğitim olarak görülmektedir. Hayal etme ve oyun, eğitimin en önemli kısmını oluşturur.

Nas'a göre (2003: 187) eğitimde yaratıcı dramanın başlıca yararları şunlardır;

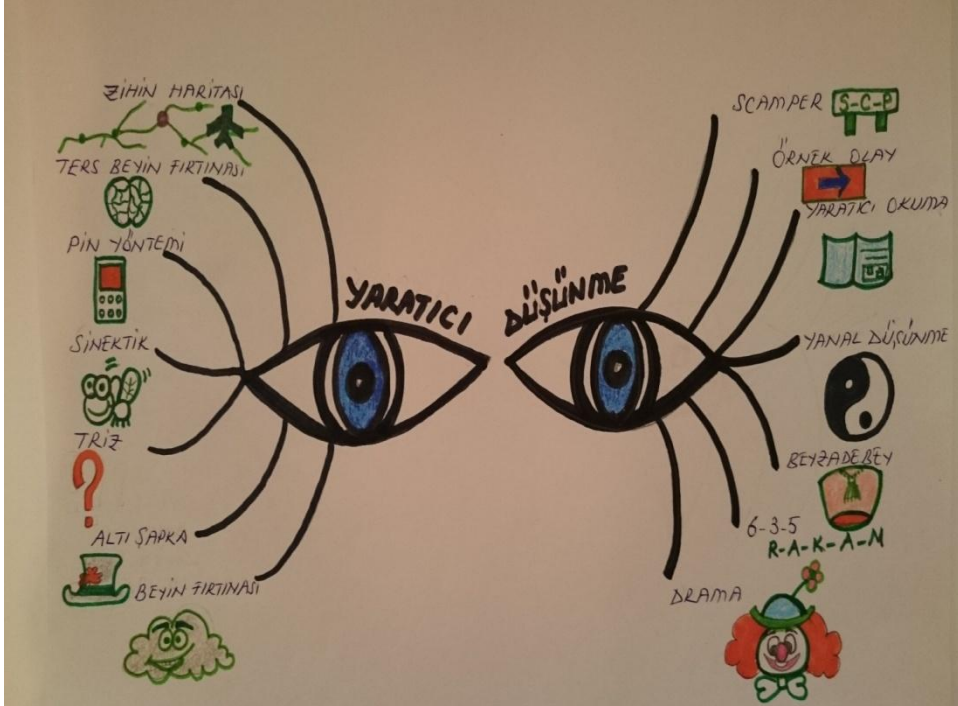
- Öğrenci edilgen olmaktan kurtulur,
- Konuları oyunlaştırmak, yaşanır duruma getirir,
- Öğrenci kendi duygularını anlamayı ve denetlemeyi öğrenir,
- Öğrenci canlandığı kişinin kimliğine bürünerek, kendini ve başkalarını farklı açılardan görür,
- Eleştirel düşünme yeteneği gelişir,

- Estetik duygusu gelişir,
- Empati duygusunun gelişmesi sağlanır.

2.14.8. Zihin Haritası

1970'li yıllarda Tony Buzan tarafından geliştirilmiştir. Bireylerin merkez bir kavrama ya da düşünceye ilişkin sahip oldukları kavramları ve düşünceleri ilişkilendirmelerini ve resim, ifade, şekil, büyüklük, renk unsurlarının kullanımı sayesinde sol beynin yanında sağ beynin de aktif olarak kullanılmasını sağlayan beyin temelli etkili bir görsel tekniktir (Balım, Evrekli, Aydın, 2007: 232).

Zihin haritaları belli bir bilgi ile ilgili olarak bireyin aklına gelen kavramları, ilkeleri, şekilleri, grafikleri, fikirleri vb. içerir. Belli bir bilgi yapısı ile ilgili olarak akla gelenlerin bir şema içinde yer alması, o bilgi yapısının diğer bilgi yapıları ile birlikte ilişkilendirilmesini kolaylaştırabilmekte ve o bilginin tüm boyutlarıyla bir arada görülebilmesini sağlayabilmektedir (Çubukçu, 2013: 308).

Resim 2.2. Zihin haritası örneği

2.14.9. Yanal Düşünme

Edward de Bono'nun ortaya attığı dört düşünce tipinden birisi olan yanal düşünme doğal, mantıksal ve matematiksel düşünme biçimine karşı geliştirilmiştir. Yanal düşünme aşamaları dört grupta toplanabilir (Sungur, 1992: 243). Bu aşamalar,

Eski düşünceleri kabul etme: Eski düşünceler yeni düşünceler için başlangıç aşaması olsada çoğunlukla yeni düşünme biçimlerine engel olurlar. Bu nedenle eski düşünceleri saptayıp belirlemek, ardından baskısından kurtulmaya çalışmak yararlı olacaktır.

Nesnelere farklı bakmanın yollarını aramak: Zihin genelde en olası çözümü üretmeye çalışsada sorunlar karşısında farklı çözüm önerileri geliştirebilmek mümkündür. Bunun için bireyin kendisini eğitmesi gerekir.

Dikey düşünmenin katı denetimini kırmak: Dikey düşünme soruna mantık çerçevesinde yaklaşır ancak bazen olaya ters yönde bakmak daha farklı çözümler geliştirmemizi sağlar. Bu nedenle olaylara sürekli uzmanların gözünden bakmak ve mantığa aşırı bağlanmak kalıpların dışına çıkmamızı engeller.

Şansı kullanmak: Bazen büyük icatlar şans faktörü ile gelişebilir. Bunun için yanal düşünmenin gerçekleşmesi gerekir. Yanal düşünmenin ortaya çıkarabilmesi için uygun ortamlar hazırlanabilir. Örneğin, amaçsız oyunlar oynamak, ilgisiz uğraşılarda bulunmak yeni bir fikrin ortaya çıkması için ortam hazırlayabilecek etkinliklerden birkaçıdır (Sungur, 1994: 245).

2.14.10. PİN Yöntemi

Sorunlar karşısında birçok fırsatı ve çözüm önerisini görmemizi sağlayacak bu yöntem pozitif, ilginç ve negatif kelimelerinin ilk harflerinden ismini almıştır. Herhangi bir durum ve sorunla karşılaştığımızda pozitif, ilginç ve negatif yönlerini belirlememiz olayı her yönüyle kavramamızı sağlayacaktır (Keefe, 2003: 101). Sosyal Bilgiler dersinde örneğin ülkemizin ya da ilimizin pozitif, ilginç ve negatif yönlerini belirlemek öğrencilerin tam olarak konuyu kavramasını sağlayacaktır.

2.14.11. 6-3-5 Yöntemi

Sorunlara yaratıcı çözümler üretebilmek amacıyla beyin fırtınası yöntemine alternatif olarak geliştirilmiştir. En önemli farkı sözlü değil yazılı olmasıdır. Bu nedenle beyin yazımı (Brainwriting) olarak da literatürde karşılaşılmaktadır. Yöntemin en önemli avantajları katılımcıların söyledikleri için eleştirilmemeleri ve birbirlerinden etkilenmemeleridir. Uygulama şu şekilde uygulanır.

- 1- İlk olarak 6 kişilik bir grup oluşturulur ve herkese bir form verilir.
- 2- Gruptaki kişilerden 5 dakika içerisinde konu ile ilgili 3 fikir geliştirmesi istenir.
- 3- Katılımcılar fikirlerinin yazılı olduğu formları birbirleriyle değiştirir.
- 4- Arkadaşlarının formlarını alan katılımcılar 5 dakika içerisinde ortaya atılmış olan fikirleri geliştirmeye çalışır (<http://www.smashingmagazine.com/2013>).

Sosyal Bilgiler dersinin birçok aşamasında kullanılabilecek bu yöntem aynı zamanda beyin fırtınası yönteminde fikirlerini açıklamaktan çekinen öğrencileride sürece katma açısından faydalı olacaktır.

2.14.12. Triz Yöntemi

TRIZ kısaltması Rusça kelimelerinin baş harflerinden oluşmaktadır ve dilimizde "Yaratıcı Problem Çözme Teorisi" anlamına gelmektedir. TRIZ 1946'da Genrich Saulovich Altshuller ve meslektaşları tarafından 3 milyondan fazla patentin incelenmesi sonucu geliştirilmiş mantığa ve verilere dayalı sorun kalıplarına odaklanan sistematik bir çözüm yöntemidir (<https://tr.wikipedia.org/2015>). Altshuller yaratıcı/yenilikçi problemi, çözümün diğer bir problemin ortaya çıkmasını sağlaması olarak tanımlamıştır. Örneğin bir metal plakanın dayanımını artırmak ağırlığının artmasına sebep olması gibi (<http://amasya.edu.tr/media/158623/wold.pdf>). Yöntem Sosyal Bilgiler dersine uyarlama açısından oldukça uygundur. Örneğin, teknoloji ve getirdiği yeni sorunlar ya da veraset sistemi ve getirdiği yeni sorunlar üzerinden yaratıcı çözüm önerileri geliştirilebilir.

2.14.13. Beyzadebey Tekniği

Scamper tekniğinin Türkçeye adapte edilmiş Őekliidir. zzer (2004) tarafından BEYZADEBEY akrostiji olarak uygulanmıştır (stndağ, 2011: 58). Tekniği oluşturan kelimeler ve anlamları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.3. Beyzadebey Akrostişinin Açılımları

BEYZADEBEY	
AKROSTİŞ	AÇILIMI
B	Birleştir.
E	Ekle, byt.
Y	Ya...?
Z	Zayıflat, klt.
A	Adapte et, uyarla.
D	Deyim ve atasözü kullan.
E	Esinlen.
B	Başka yerde kullan.
E	Ele.
Y	Yerine başkasını koy.

Sosyal Bilgiler dersi sürecinde pusula, barut, matbaa, kağıt, cam, mürekkep vb. icatların ortaya çıkış süreci ve dünya tarihi açısından önemi üzerinde konular bulunmaktadır. Özellikle bu konuların işlenişinde BEYZADEBEY tekniği kullanım açısından uygun olacaktır. neğin cam bardak üzerinden hareket edilirse aşağıdaki sorular öğrencilere yönlendirilebilir.

- 1- Bardak başka hangi nesne ile birleştirebilir?
- 2- Bardağa ne ekleyip bytebiliriz?
- 3- Ya bardak olmasaydı ne olurdu?
- 4- Bardağı daha küçük bir hale getirsek nasıl olur?
- 5- Bardağı başka bir Şekle uyarlırsak nasıl bir sonuç ortaya çıkar?
- 6- Bardak hakkında örnek bir deyim ya da atasözü oluşturunuz.
- 7- Bardaktan esinlenerek yeni bir ürün oluşturunuz.

8- Bardağı farklı bir alanda kullanınız.

9- Bardağın herhangi bir kısmını eksilterek çıkartınız.

10- Bardak olmasaydı yerine başka neyi kullanabilirdik?

2.14.14. Altı Şapka Tekniği

De Bono (1985), insanlarda yaygın olarak altı tip düşünme biçimi olduğunu ifade etmiştir. Bu düşünme biçimlerini ise insanların başlarına taktığı farklı renkte şapkalarla sembolleştirmiştir. Altı farklı renkteki şapka ve temsil ettikleri düşünme biçimleri aşağıda verilmiştir (Demirkaya, 2011: 419).

Beyaz Şapka: Tarafsızlık anlamına gelmektedir. Bu şapkayı takanlar olaylara yansız bir şekilde yaklaşır.

Kırmızı Şapka: Duygusallığı sembolize etmektedir. Daha çok duygular ve hisler üzerinden düşünür ve karar verir.

Siyah Şapka: Eleştirici düşünmeyi sembolize eder. Bu şapkayı takan kişiler daha çok olayların neden ve niçini üzerinde dururlar.

Sarı Şapka: İyimserliği temsil eder. Bu şapkayı takanlar olayların olumlu yönlerine dikkat çeker.

Yeşil Şapka: Yaratıcılık ve yeniliği temsil eder. Bu şapkayı takanlar olaylara farklı açılardan yaklaşır ve alternatifler üretirler.

Mavi Şapka: Bir bakıma sonuçları ortaya koyan şapkadır. Bu şapkayı takanlar süreç hakkında genel değerlendirmelerde bulunur.

Sosyal Bilgiler dersinin içerik olarak farklı bakış açıları gerektiriyor olması altı şapka tekniğinin öğretmenler tarafından kullanılabilmesinin önünü açmaktadır. Örneğin göç konusunda uygulanacak bir altı şapka tekniği ile öğrencilerin göçün farklı boyutlarını kavraması sağlanabilir. Bu durumda göç olayının duygusal boyutundan, iyimserlik boyutuna kadar her aşaması öğrenciler tarafından kavranacaktır.

2.15. İlgili Diğer Araştırmalar

Çağlar (2010: 179) “Eğitim Sistemlerinin Yaratıcı Düşünme ve Yaratıcı Düşünmenin Yönlendirilmesi Kapsamında Yeniden Yapılandırılması” adlı çalışmasında, çağın gereksinimlerine uygun olarak birey yetiştirebilmek için eğitim sisteminin nasıl kurgulanması gerektiğini araştırmıştır. Araştırma sonucunda yaratıcı düşünme gücünün geliştirilebileceğini, bunun için toplumun yapısına uygun bir eğitim sistemi seçilmesi gerektiğini tespit etmiştir.

Erdoğan ve Yiğit (2008: 399) “Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Öyküleştirme Yönteminin İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcı Düşünme Düzeylerine Etkisi” adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan öyküleştirme yönteminin ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeylerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonunda öyküleştirme yöntemine dayalı öğretim sürecinin, geleneksel yöntemle göre öğrencilerin yaratıcı düşünme düzeylerini geliştirmede etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Akbulut (2004: 215) “Coğrafya Öğretimi ve Yaratıcı Düşünce” adlı çalışmasında, yaratıcı düşüncenin Coğrafya öğretimindeki rolünü tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda elde ettiği bulgulara göre kavramların anlamlı bir biçime getirilmesi, beceri kazanılması, problemlerin tespiti ve çözüm önerilerinin oluşturulması açısından yaratıcı düşünce yararlıdır.

Özcan ve Karataş (2010: 225) “Yaratıcı Düşünme Etkinliklerinin Öğrencilerin Yaratıcı Düşüncelerine ve Proje Geliştirmelerine Etkisi” adlı çalışmasında, geleneksel biçimde eğitim gören öğrencilerle, yaratıcı ders etkinliklerinin kullanıldığı öğrenciler arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda bilişsel başarı puanları, deney grubu lehine anlamlı bir farklılık göstermiştir.

Altıkulaç ve Akhan (2010: 225) “8. Sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Yaratıcı Drama Yöntemi ve Altı Şapkalı Düşünme Tekniğinin Kullanılmasının Öğrenci Başarı ve Tutumlarına Etkisi” adlı çalışmasında, ilköğretim 8. sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi “Lozan Barış

Antlaşması” konusunda, yaratıcı drama yönteminin ve altı şapkalı düşünme tekniğinin nasıl kullanılabileceğine ilişkin etkinlikler oluşturmayı ve oluşturulan etkinliklerin öğrencilerin konuları öğrenme düzeylerini ve derse karşı

tutumlarını yükseltip yükseltmediğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Uygulama sonunda yapılan istatistiksel hesaplamalar sonucunda öğrencilerin konuyla ilgili akademik başarıları ve derse karşı tutumları açısından deney grubu lehine anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrenci görüşlerinin ve araştırmacıların gözlemlerinin neticesinde, deney grubunda yapılan etkinliklerin öğrencilerin derse olan ilgisini arttırdığı ve öğretim sürecini daha verimli hâle getirdiği tespit edilmiştir.

Emir (2001) Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde yaratıcı düşünmenin erişkiye ve kalıcılığa etkisini incelediği doktora tezinde bilgi düzeyi bakımından anlamlı fark bulmuş, uygulama düzeyi açısından ise anlamlı bir fark bulamamıştır.

Kaplan ve Ercan (2011; 766) yaptıkları “Yaratıcı Düşünme Tekniklerinden Sinektik Uygulamasına Örnek Bir Araştırma: Çocuğun Gözünde Yaratıcılık” adlı çalışmaları sonucunda öğrencilerin yaratıcılık kavramına bakış açılarının değiştiğini, başlangıçta sadece orijinal bir ürün yaratma olarak gördükleri yaratıcılığı, sinektik uygulamasının sonunda bir süreç olarak da algılamaya başladıklarını tespit etmişlerdir.

Akçam (2007) “İlköğretim Fen Bilgisi Derslerinde Yaratıcı Etkinliklerin Öğrencilerin Tutum ve Başarılarına Etkisi” adlı çalışmasında yaratıcı etkinliklerin kullanıldığı Fen Bilgisi dersinde öğrenci başarısını ve tutumunu ölçmüştür. Araştırma sonucunda yaratıcı etkinliklerle desteklenen Fen Bilgisi dersinin yapıldığı deney grubu öğrencilerinin başarı ve tutum puanlarında anlamlı bir fark olduğunu tespit etmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Gerçekleştirilen bu çalışma deneysel bir çalışma olup, öntest-sontest kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Öntest-sontest kontrol gruplu modelde, yansız atama ile oluşturulmuş iki grup bulunur. Bunlardan biri deney, diğeri kontrol grubu olarak kullanılır. Her iki grupta da deney öncesi ve deney sonrası ölçmeler yapılır (Karasar, 2012: 97). Bu bağlamda çalışmada yansız bir şekilde kontrol 1 (7-A), kontrol 2 (7-C) ve deney (7-B) grupları oluşturulmuştur. Araştırmada deney grubu üzerinde etkisi incelenen bağımsız değişken Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanımınıdır. Kontrol gruplarında, geleneksel öğretim yöntemleri izlenmiştir. Erden ve Altun'a göre (2006: 76) geleneksel öğretimde genellikle tüm gruba yönelik düz anlatım yöntemi kullanılmakta ve arada bir soru cevap tekniğinden faydalanılmaktadır. Bu süreçte öğrencilerin not tutması, konuyu kitaptan takip etmesi, dikkatli biçimde öğretmeni takip etmesi beklenir. Sönmez'e göre ise (2003: 143) geleneksel eğitim yöntemlerinin başında, sunuş yoluyla öğretim vardır. Bu yaklaşımda öğretmen aktarıcıdır, bilgi verir, genelleme ve kavramları sunar, örneklendirir. Deney grubuyla işlenen Sosyal Bilgiler dersinde ise yaratıcı düşünme etkinlikleri kullanılmıştır. Deney grubunda yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanımının öğrenci başarısı ve derse karşı tutumuna etkisi izlenmiştir. Her iki grupta da bağımlı değişkenler gözlenmiş ve ön-test, son-test, geciktirilmiş sontest puanları kullanılarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

Gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmada deney grubunun yaratıcı düşünme becerilerini artırabilmek için araştırmacı tarafından hazırlanmış, yaratıcı düşünme becerilerini geliştirecek yöntem ve tekniklerden oluşan ünite planı uygulanmıştır. Ayrıca Joseph Renzulli'nin (2012) geliştirdiği yaratıcılık programı, John Keeffe tarafından geliştirilen düşünce egzersizleri, Tın Manpress tarafından geliştirilmiş yaratıcılığı zenginleştirme paketi, Sandra Parks ve Howard Black tarafından geliştirilen düşünme becerilerini geliştirme etkinlikleri kullanılmıştır. Bunların yanında deney grubu öğrencilerinin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik oyunlar kullanılmıştır.

Öğrencilerin başarı durumlarını ölçmek için araştırmacı tarafından geliştirilmiş başarı testi öntest, sontest ve geciktirilmiş sontest olarak

uygulanmıştır. Ayrıca öğrencilerin süreç sonunda Sosyal Bilgiler dersine karşı olan tutumlarını ölçmek amacıyla Demir ve Akengin tarafından 2010 yılında farklı illerde 6 ve 7. sınıflardan oluşan 640 öğrenci üzerinde uygulanmış, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutum ölçeği, öntest ve sontest olarak uygulanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini 2014-2015 eğitim ve öğretim yılında Aydın ili Efeler ilçesine bağlı 75. Yıl Vali Muharrem Göktaoğlu Ortaokulu'nda eğitim gören sabahçı 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem olarak eğitim gören üç sınıfın tamamı alınmıştır. Sınıflardan 7-A sınıfı kontrol 1, 7-C sınıfı kontrol 2 grubu olarak belirlenmiştir. 7-B sınıfı ise deney grubu olarak belirlenmiştir. Sınıflarda öğrenim gören tüm öğrenciler (toplam 74) örneklem olarak alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında öğrencilerden veri toplamak için çeşitli ölçme araçları kullanılmıştır. Bunlar Sosyal Bilgiler Başarı Testi, Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeği'dir. Bu formlarla ilgili bilgiler aşağıda daha ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

3.3.1. Sosyal Bilgiler Başarı Testi

Çalışmada kullanılan başarı testinin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması 155 öğrenci üzerinde uygulanmış, sonuçlar SPSS programıyla analiz edilmiştir. Bu ölçeğin hazırlanmasında Milli Eğitim Bakanlığı "Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında" belirtilen amaç ve kazanımlar ile Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu onaylı Sosyal Bilgiler kitabında geçen kavramlar temel alınmıştır.

2014-2015 eğitim ve öğretim yılının I. Döneminde işlenen "Ülkemizde Nüfus", "Türk Tarihinde Yolculuk" ünitelerine yönelik amaç ve kazanımlardan hareketle konuların ağırlıkları tespit edilmiş, buna göre soru adetleri belirlenmiştir. Ardından SPSS programında analiz edilen sorular içerisinden, güvenilirlik ve geçerlilik testini geçen 25 test sorusu başarı testini oluşturmuştur. Analiz sürecinde elde edilen veriler aşağıda verilen tabloda gösterilmiştir. İşaretlenen ve kalın punto ile yazılan sorular başarı testinden çıkarılmıştır.

Tablo 3.1. Sosyal Bilgiler Dersi 2. ve 3. Ünite Başarı Testi Madde Analizi

Soru Sayısı	Pj	Rjx	Sj
S1	.4968	.364	.499
S2	.7871	.292	.409
S3	.2445	-.015	.429*
S4	.5548	.289	.496
S5	.4387	.356	.496
S6	.5742	.454	.494
S7	.5097	.472	.499
S8	.3548	.270	.478
S9	.5548	.185	.496*
S10	.7032	.332	.456
S11	.4323	.326	.495
S12	.7548	.432	.430
S13	.5097	.263	.499
S14	.5548	.352	.496
S15	.5290	.285	.499
S16	.2323	.192	.422*
S17	.3226	.124	.467*
S18	.3355	.137	.472*
S19	.3032	.222	.459
S20	.2710	-.092	.444*
S21	.2774	.170	.447*
S22	.2516	.218	.433
S23	.2258	.080	.418*
S24	.4903	.351	.499
S25	.5032	.327	.499
S26	.3419	.294	.474
S27	.3419	.239	.474
S28	.3290	.123	.469*
S29	.4323	.226	.495
S30	.4903	.353	.499
S31	.3419	.351	.474
S32	.3935	.309	.488
S33	.3290	.260	.469
S34	.2710	.037	.444*
S35	.2903	.202	.453

3.3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği

Araştırmada Demir ve Akengin tarafından 2010 yılında farklı illerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Tutum ölçeği Sosyal Bilgiler dersine karşı şu tutumları ölçmektedir:

- Öğrenme isteği
- Sosyal Bilgiler dersinden hoşlanma
- Öğretmenden kaynaklanan tutumlar
- Sosyal Bilgiler sevgisi

Tutum ölçeğinin çalışma grubunu Ordu, Muş, Diyarbakır ve İstanbul illerinde bulunan ilköğretim okullarının altıncı ve yedinci sınıflarında öğrenim görmekte olan 640 öğrenci oluşturmuştur. Ölçek 6 ve 7. sınıflarda eğitim gören 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersine karşı olan tutumlarını ölçmek amacıyla kullanılabilir (Demir ve Akengin 2010: 26-40). Tutum ölçeği, Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve Hiç Katılmıyorum seçeneklerinin olduğu 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekte öğrenme isteği, Sosyal Bilgiler dersinden hoşlanma, öğretmenden kaynaklanan tutumlar ve Sosyal Bilgiler sevgisi ile ilgili 26 soru bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi için olumsuzluk ifade eden sorular ayrıca işaretlenerek ifade edilmiştir. Sosyal Bilgiler tutum ölçeği her iki gruba da uygulama öncesi ve uygulama sonrası verilerek yaratıcı etkinliklerle desteklenen Sosyal Bilgiler derslerinin öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumları üzerinde bir etkisinin olup olmadığı belirlenmek amacıyla kullanılmıştır.

3.4. Araştırma Süreci

Araştırma 2014-2015 eğitim ve öğretim yılında Aydın ili Efeler ilçesine bağlı 75. Yıl Vali Muharrem Göktayoğlu Ortaokulu sabahçı grup 7. sınıf öğrencileri ile 2014-2015 eğitim ve öğretim döneminde gerçekleştirilmiştir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin 2 ve 3. ünitelerinin işlenişine paralel olarak 13 hafta boyunca uygulanmıştır. Araştırma süreci boyunca, deney grubu ile Sosyal Bilgiler dersi, yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik yöntem ve tekniklerle işlenmiştir. Kontrol 1 ve Kontrol 2 gruplarında ise Sosyal Bilgiler dersi geleneksel eğitim yöntem ve teknikleri uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Deney grubu ile birlikte gerçekleştirilen yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik yöntem, teknik ve egzersizler aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 3.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

6-3-5 Yöntemi	Triz Yöntemi	Yaratıcı Okuma	Yanal Düşünme	Pozitif, İlginç, Negatif (PİN Yöntemi)
Altı Şapka Tekniği	Sinektik	Scamper	Zihin Haritası	Örnek olay
Beyzadebey Tekniği	Yaratıcı Drama	Ters Beyin Fırtınası	Beyin Fırtınası	

Tablo 3.3. Araştırmada Kullanılan Yaratıcı Düşünme Egzersizleri

Arka Planı Gizli Resimler Kullanma	Odayı Gözlemleme Egzersizi
Kare Egzersizi	Olumsuz Zihin Alışkanlıkları
Anagram Egzersizleri	Hatırlama Egzersizleri
Karışık Ünlü Değiş Egzersizi	Eğer Şöyle Olursa Egzersizi
Yaratıcı Yazım (Kaligrafi sanatı)	Yaratıcılık Hikayeleri Ve Özlü Sözleri

Belirtilen yöntem ve tekniklerin dışında deney grubu ile yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler uygulanmıştır. Kullanılan etkinliklerin bir kısmı araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca Ellison ve Gray'ın 365 Yaratıcı Oyun, Parks ve Black'in Düşünme Becerilerini Geliştirme (2010), Manpress'in Zenginleştirme paketi, Renzulli'nin (2012) Yaratıcılık kitaplarında bulunan etkinlikler kaynak olarak kullanılmıştır. Bunun dışında öğrencilerle araştırma süreci boyunca Tilt, Cartoon It ve River Crossing gibi yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesini destekleyecek oyunlar oynanmıştır. Oyunların kullanılmasındaki amaç öğrencileri daha aktif tutmak olmuştur. Akandere'ye göre de (2006: 18) ders sırasında oynanan oyun öğrencideki dikkati yoğunlaştırır. Oyunla çocuklar pasif durumdan aktif duruma geçtikleri için dikkat, diğer öğrenme tekniklerinden daha fazla gelişir. Oyunda öğretmen çocuklar üzerindeki tedirginliği alır ve rahatlatır.

Araştırma süreci başlamadan önce 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı örnek alınarak kazanımlar doğrultusunda bir yıllık plan oluşturulmuştur. 2 ve 3. ünite konuları haftalık olarak aşağıda belirtildiği şekilde işlenmiştir.

Hafta: 1

Ünite: 2. Ünite, Yeryüzünde Yaşam

Konu: Yaşadığımız Yerler

Kazanım: 1. Görsel materyaller ve verilerden yararlanarak Türkiye’de nüfusun dağılışının neden ve sonuçlarını tartışır.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Yaratıcı Buluş Hikayeleri:** Öğrencilere olaylara farklı biçimde bakıldığında yeni fikirlerin bulunulabileceğini ispat eden yaşanmış hikâyelerden örnekler verilmiştir. Ayrıca sınıf içerisinde yaratıcılıkla ilgili sözler paylaşılıp, sınıf panolarında sergilenmiş, sonrasında anlamları üzerine sınıfça tartışılmıştır. Buradaki amaç öğrencileri yaratıcı düşünme hakkında bilgilendirmek ve yaratıcılıklarını uyandırmaktır. Örnek olarak aşağıdaki buluş hikayesi verilmiştir.

Örnek Buluş Hikayesi: *Josephine Cochrane yemek partilerine sık sık ev sahipliği yapan bir kadındı. Hiçbir bulaşığı kırmadan bulaşıkları yıkayabilecek bir makine olmasını istedi. “Eğer hiç kimse bir bulaşık makinesi icat etmiyorsa, o halde bende bunu kendi başıma yapacağım!” diye bağırdığı söylenmektedir. İlk önce bulaşıkların boyutlarını ölçtü. Daha sonra tel bölmeleri yaptı, her biri özellikle tabakların, fincanların ya da çay tabaklarının uyacağı şekilde tasarlandı. Motor, sıcak sabunlu su kazanın dibinden yukarıya fişkirirken ve bulaşıkların üzerine düşerken, tekerleği döndürüyordu. Arkadaşları bu durumdan çok etkilenmişlerdi, onlar için de birer bulaşık makinesi yaptı (https://tr.wikipedia.org/wiki/Josephine_Cochrane).*

***Pantomim Sanatı:** Ders öncesinde ülkemizdeki iller ve bu illerle özdeşmiş kelimeler belirlenmiştir. Belirlenen kelimeler kağıtlara not edilmiş ve öğrencilerin seçmesi istenmiştir. Tahtaya çıkan öğrenci bu kağıtlardan birini çekerek yazılı kavramları arkadaşlarına pantomim sanatı biçiminde konuşmadan anlatmaya çalışmıştır. Belirlenen kelimelerden bazıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3.4. Şehirler ve özellikleri

<u>Bursa</u>	<u>Amasya</u>	<u>Adana</u>	<u>Konya</u>	<u>Kars</u>	<u>Ankara</u>
*Uludağ	*Şehzade	*Akdeniz	*Mevlana	*Kaşar	*Tiftik
*Eski	*Elma	*Pamuk	*Buğday	Peyniri	Keçisi
Başkent	*Yeşilirmak	*Çukurova	*Nasredin	*Ani	*Başkent
*İskender	*Karadeniz	*Kepap	Hoca	Harabeleri	*Anıtkabir
*İpek	Bölgesi		*İç	*Sarıkamış	*Meclis
Böceği			Anadolu	*Doğu Anadolu	

***Örnek Olay İnceleme:** Örnek olay inceleme yöntemine dayalı olarak öğrencilerden çevrelerinde yaşanmış göç olaylarını araştırmaları istenmiştir. Sonrasında sınıf içerisinde bu göçlerin temel nedenleri belirlenip, bu nedenlerin ortadan kaldırılabilmesi için yapılabilecekler sınıf ortamında tartışılmıştır.

***Yaratıcı Yazma:** Bu noktada yaratıcı yazma yöntemi uygulanmıştır. Buna göre öğrencilerden kendilerini göç etmiş bir kişinin yerine koyarak, eski arkadaşlarına hissettiği duyguları anlatan bir mektup yazmaları istenmiştir.

***PİN Yöntemi:** Bu yöntemle göre öğrencilerden yaşadıkları ilin pozitif, ilginç ve negatif yönlerini belirleyerek bir liste yapmaları istenmiştir. Daha sonra bu yönler sınıfça tartışılmıştır. Etkinliğin kullanılmasındaki amaç öğrencilerin bir olayın tüm boyutlarını görebilmelerini sağlamaktır. Bu şekilde olaylara tek bir pencereden bakmama konusunda alışkanlık kazandırılmaya çalışılmıştır.

***Zihin Haritası:** Öğrencilere öncelikle zihin haritası yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında konuyla ilgili örnek resimler gösterilmiştir. Ardından öğrencilerden nüfusu etkileyen faktörleri açıklayan bir zihin haritası hazırlamaları istenmiştir.

Hafta 2:

Ünite: 2. Ünite, Yeryüzünde Yaşam

Konu: Türkiye Nüfusunun Özellikleri

Kazanım: 1. Tablo ve grafiklerden yararlanarak ülkemiz nüfusunun özellikleri ile ilgili verileri yorumlar.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Olumsuz Zihin Ahşkanlıklarını Ortadan Kaldırma Egzersizi:** Öncelikle ders öncesinde öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine karşı olabilecek olumsuz tutumlarını değiştirmek amacıyla Sosyal Bilgiler dersinin olumlu yönleri üzerinde konuşulmuştur. Ardından zihinlerini derse hazırlamaları ve ders sürecinde çok mutlu olduklarını hayal etmeleri istenmiştir.

***Yanal Düşünme Hikayeleri:** Ders başlangıcında öğrencilerin bakış açılarını genişletmek amacıyla yanal düşünme gerektiren, sonu farklı biçimde bitebilecek soru ve hikâyeler sorulmuştur. Böylece öğrencilerin zihinleri olaylara farklı açılardan bakabilecek düzeye getirilmeye çalışılmıştır. Örnek olarak aşağıdaki yanal düşünme gerektiren soru sorulmuştur.

Örnek Yanal Düşünme Etkinliği: *Bir adam oğluluyla birlikte trafik kazası geçirirler. Baba ölür oğlu ağır yaralı kurtulur ve hastaneye kaldırılır. Ancak muayene eden doktor bir anda “olamaz bu benim oğlum” diye bağırır. Olayın nasıl gerçekleşmiş olabileceği hakkında fikirler üretiniz* (Keeffe, 2003: 51).

***Zihin Haritası:** Öğrencilerden öncelikle okulda nüfus sayımı yapmaları istenmiştir. Bu sayım sürecinde öğrenmek istedikleri bilgilerin neler olduğunu belirlemek amacıyla zihin haritası yönteminden faydalanmaları gerektiği belirtilmiştir. Öncelikle zihin haritaları hakkında bilgi verilmiş ve birkaç örnek zihin haritası gösterilmiştir.

***Eğer Şöyle Olsaydı Egzersizi:** Olayların farklı yönlerinin görülebilmesini sağlayan bu etkinlikle eğer ülkemiz hiç gelişmemiş bir ülke olsaydı ya da ülkemiz çok gelişmiş bir ülke olsaydı ülkemizde yaşam ve nüfus özellikleri nasıl olurdu? Sorusunun cevabı aranmıştır.

Hafta 3:

Ünite: 2. Ünite, Yeryüzünde Yaşam

Konu: Göçün Neden ve Sonuçları, Eğitim ve Çalışma Hakkı.

Kazanım: 1. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.

2. Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Anagramlar:** Öğrencilere ünite içerisinde geçen göç ve nüfus ile ilgili kavramları içeren harfleri karıştırılmış anagram kelimeler dağıtılmıştır. Ayrıca öğrencilerden bu harflerden oluşan yeni kelimeler türetmeleri istenmiştir.

***Yaratıcı Yazma:** Öğrencilerden “Bir Göç Hikayesi” adı altında herhangi bir dönemde yaşanmış göç olayı ile ilgili bir anı tasarlayıp yazmaları istenmiştir. Ardından yazılan hikaye ile ilgili bir resim yapmaları istenmiştir.

***Beyin Fırtınası:** Ülkemizde göçün oluşmasının nedenleri ve doğurmuş olduğu sonuçlar üzerinde beyin fırtınası uygulanmıştır. Süreçte kritik yapılmamış ve uçuk fikirler desteklenmiştir. Ortaya çıkan fikirler tahtaya not edilmiş ve en son olarak eleme yapılmıştır. Ardından ortaya çıkan fikirler kitapta yazan bilgilerle karşılaştırılmıştır. Böylece öğrenciler kitapta yazılmış olan bilgileri ve hatta daha fazlasını kendilerinin düşünerek bulabileceklerini anlamışlardır.

***Ters Beyin Fırtınası:** Belirtilen çalışmada bu sefer beyin fırtınasının tersi olarak ülkemizde göçün nasıl hızlandırılacağı üzerinde tartışma yapılmıştır.

***Farklı Kullanım Alanları Oyunu Egzersizi:** Öğrencilere herhangi bir nesne gösterilmiş ve bu nesnenin kendi orijinal kullanım alanı dışında hangi farklı alanlarda kullanılabileceğini not etmesi istenmiştir. Alınan yanıtlar sınıf içerisinde okunmuş ve tartışılmıştır. Böylece alışılmış düşüncelerin dışına çıkılmaya çalışılmıştır.

***6-3-5 Yöntemi:** Ülkemizin önemli sorunlarından birisi olan işsizlik sorununun çözümü için yapılabilecekleri belirlemek amacıyla kullanılacak bu yöntemde 6 öğrenci belirlenmiştir. Sonrasında bu 6 öğrenciden belirtilen sorun ile ilgili 3 adet çözüm önerisi getirmeleri istenmiştir. Bunun için öğrencilere 5

dakikalık süre verilmiştir. Sonrasında bulunan çözüm önerileri aynı 6 kişi içerisinde değiştirilmiş ve bu çözümlerin geliştirilmesi sağlanmıştır.

***Logo Hazırlama :** Öğrencilerden ülkemizde eğitimin gelişebilmesi için bir sivil toplum kuruluşu kurmaları, sonrasında ise bu kuruluş için logo çizmeleri istenmiştir.

Hafta 4:

Ünite: 2. Ünite, Yeryüzünde Yaşam

Konu: Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü

Kazanım: 1. Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Karışık Ve Arka Plan İçeren Resimler Egzersizi:** Ders öncesinde öğrencilerin zihinlerini hazırlamak amacıyla ilk bakışta anlaşılması zor ya da kişiden kişiye farklı çıkarımların yapılabileceği resimler gösterilmiştir. Sonrasında bu resimlerden hangi çıkarımlarda bulduklarını not etmeleri istenmiştir.

***Nitelik Sıralama:** Öğrencilerden seyahatlerimiz sırasında kullanabileceğimiz araçlardan birkaçını belirlemeleri istenmiş, sonrasında bu araçların şekil, ebat, renk, sertlik gibi temel niteliklerinin sıralanması istenmiştir. Son olarak ise farklı araçların belirlenen niteliklerinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi istenmiştir. Böylece araçların özelliklerinden eksiltmeler, eklemeler yapılarak yeni araçlar tasarlanmıştır.

***Sinektik Yöntemi:** Yöntemin kişisel analogi kısmına bağlı olarak öğrencilerin kendilerini yerleşme hakkını ya da seyahat hakkını kullanamayan bir vatandaş olarak hayal etmeleri ve sonrasında hissettiklerini paylaşmaları istenmiştir. Böylece öğrencilerin kendilerini başkalarının yerine koyarak farklı açıdan düşünebilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Hafta 5:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Türklerin Yeni Yurdu Anadolu

Kazanım: 1. Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Ünlü Değiş Egzersizi:** Sınıf tahtasına yaratıcılığın önemi ile ilgili iki ayrı değiş, biri büyük harflerle diğeri küçük harflerle olmak üzere iç içe karışık olarak yazılmıştır. Öğrencilerin tahtada yazan yazı içerisindeki gizli sözleri bulması istenmiş, böylece bir olay içerisindeki farklı yönleri dikkat edebilmesi sağlanmıştır. Örnek olarak aşağıdaki yazı öğrencilere dağıtılmıştır.

Örnek:

*İhaNSAyNLARINlgBAKücMAüDIGİbYERiEBAIKARgiSANDenGÖRdMEa
DİKhaLERİNİ öGÖnRÜRemSliÜNdir.*

***Yaratıcı Problem Çözme:** Öğrencilerden Orta Asya'da göçler öncesinde yaşayan yöneticiler olduklarını düşünmeleri istenir. Sonrasında yaşadıkları problemleri belirleyerek bunların çözümü için göç yerine farklı hangi çözüm önerilerinin getirilebileceğini keşfetmeleri istenir. Getirilen çözümler not edilir.

Hafta 6:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Türklerin Yeni Yurdu Anadolu

Kazanım: 1. Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Yaratıcı Yazma:** Öğrencilerden bir kısmının Büyük Selçuklu, diğeri kısmının ise Bizanslı gazeteciler olduklarını hayal etmeleri istenmiştir. Sonrasında ise Malazgirt savaşının ertesi günü için bir gazete manşeti atmaları istenmiştir.

***Akrostij Çalışması:** Öğrencilerden MALAZGİRT ve PASİNLER akrostijini oluşturacak biçimde savaşın önemini belirten bir siir yazmaları istenmiştir. Burada amaç öğrencilerin bilgiye ihtiyaç duymasını sağlamak olmuştur. Şiir yazmak isteyen öğrenci kendi isteği ile konu hakkında bilgi edinmek durumunda kalmıştır. Burada dikkati çeken nokta ders başarısı düşük olan öğrencilerin öğrenmeye istekli hale gelmiş olmalarıdır.

Hafta 7:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Beylikten Devlete: Osmanlı'nın Kuruluşu

Kazanım: 1. Kanıtlara dayanarak Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkışını etkileyen faktörleri açıklar.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

*** Hafıza Egzersizi:** Hafıza egzersizinde öğrencilerin zihinlerinde farklı hikayeler oluşturup bunları birleştirebilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Öncelikle sınıf tahtasına 10 tane öğrenciler tarafından belirlenmiş kelime yazılmıştır. Sonrasında öğrencilerden bu 10 kelimeyi doğru sırasıyla hatırlayabilmeleri için her kelimeyi içeren bir hikaye oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilere bu şekilde akılda tutmak zorunda oldukları bilgileri daha kolay hatırlayabilecekleri söylenmiştir.

***Triz Yöntemi:** Triz yönteminin felsefesi her sorunun bir çözümü olduğu ancak her çözümünde farklı bir sorunu yarattığı üzerine kuruludur. Öğrencilere konuyla ilişkili olarak Osmanlı Devleti zamanında önemli sorunlardan birisinin taht kavgaları olduğu hatırlatılmış, bu soruna çözüm getirmeleri istenmiştir. Ardından getirilen çözümünde doğurabileceği yeni sorunlar üzerinden ders işlenmeye devam edilmiştir. Böylece öğrenciler her olayın farklı sonuçları olabileceğini daha iyi kavrama şansı yakalamışlardır.

Hafta 8:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Karaların ve Denizlerin Hâkimi Osmanlı

Kazanım: 1.Osmanlı Devleti'nin fetih ve mücadelelerini Osmanlıda ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Örnek Yaratıcı Eserler:** Öğrencilere yaratıcı fikirler sonucunda meydana gelmiş bazı önemli eserlerin resimleri gösterilmiştir (Örneğin, Pablo Picasso'nun "Öküz Kafası" adlı heykel eseri). Sonrasında öğrencilerden bu eserlerin hangi parçalardan oluştukları veya niçin yaratıcı olarak kabul edildikleri sorulmuştur. En son olarak ise öğrencilerden farklı parçaları birleştirerek nasıl bir sanat eseri oluştu rabilecekleri üzerinde düşünmeleri ve fikirlerini paylaşmaları istenmiştir. Aşağıda resmi gösterilen heykel Picasso tarafından bisiklet direksiyonunun ve selesinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Resim 3.1. Picasso öküz kafası heykeli (<https://femioyebode.wordpress.com.>)

Hafta 9:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Karaların ve Denizlerin Hâkimi Osmanlı

Kazanım: 1.Osmanlı Devleti'nin fetih ve mücadelelerini Osmanlıda ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Yaratıcı Okuma:** Sınıfta Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethinden sonra Galata'lı Hristiyanlara vermiş olduğu özgürlük fermanı öğrencilere yaratıcı okuma ilkeleri göz önüne alınarak okutulmuştur.

- Okuma sürecinde bilinmeyen sözcükleri tanımlanmıştır.
- Öğrenci okunan metnin kendisi için ilginç olup olmadığını açıklamıştır.
- Metindeki olaylar öğrenciler tarafından birbirleriyle ilişkilendirilip, çıkarımlarda bulunulmuştur.

Hafta 10:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Farklılıklara Rağmen, Gez Dünya'yı Gör Konya'yı

Kazanım: 1. Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar gösterir.

2. Şehir incelemesi yoluyla, Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Birleştirme Tekniği:** Öğrencilerden günümüzde kullandığımız eşyaları düşünmeleri, ardından da belirleyecekleri bir ya da birkaç eşyayı birbirleriyle birleştirerek yeni bir eşya oluşturmaları istenmiştir. Örnek olarak ise bulaşık makinesinin buhar gücünden faydalanılarak yemek pişirilebileceği verilmiştir. Sonrasında benzer örneklerin öğrenciler tarafından verilmesi istenmiştir.

***Altı Şapka Tekniği:** Öğrencilere Osmanlı Devleti döneminde farklı din, kültür ve inançlarda insanların birlikte yaşadığından bahsedilmiştir. Sonrasında altı şapkalı düşünme tekniğine geçilmiştir. Böylece öğrenciler farklı kültürlerin bir arada yaşamasına karamsar, duygusal, serin kanlı, yenilikçi, iyimser ve tarafsız açıdan bakabilmişlerdir.

***Yaratıcı Drama:** Yaratıcı dramanın temel ilkelerine dayanarak öğrencilerden önce hoşgörüsüz bir toplumu yansıtacak, sonrasında ise hoşgörülü bir toplumu yansıtacak bir drama yapmaları istenmiştir. Odadaki renkler: Öğrencilerden birkaç dakika boyunca sınıfa bakmaları, daha sonra ise gözlerini kapatarak belirtilen renkteki sınıf eşyalarını söylemeleri istenmiştir. Bu işlem farklı renklerle ya da şekillerle devam ettirilmiştir. Böylece öğrencinin bulunduğu ortam içerisindeki gözü önünde olan şeylere daha dikkatli bakma alışkanlığı kazanması sağlanmaya çalışılmıştır.

***Kare Egzersizi:** Bu egzersizde tahtaya bir kare çizilmiş onun içine ise başka kareler çizilmiştir. Daha sonra öğrencilere tahtada kaç kare çizilmiş olduğu sorulmuştur. İlk gelen cevaplar iç içe olan kareleri hesaba katmamış olsada bir süre sonra öğrenciler ilk bakışta göremedikleri kareleri görmeye başlamışlardır.

***Kaligrafi Sanatı:** Öğrencilerden kendilerine dağıtılan kelimeleri anlamlarına uygun biçimde resimleyerek yazmaları istenmiştir. Bir aşama sonrasında ise ülkemizdeki şehirlerin adlarını ünlü oldukları yönleriyle resimleyerek yazmaları istenmiştir. Örneğin Anıtkabir resmine benzer bir şekilde Ankara yazmak ya da Boğaziçi Köprüsüne benzer biçimde İstanbul yazmak gibi.

***Nitelik Analizi:** Sınıfa Anadolu'da farklı dönemlerde yapılmış sanat eserlerinin fotoğrafları getirilmiştir. Sonrasında öğrencilerden bu eserlerin farklı dönemlerindeki niteliklerini (şekil, boyut, renk, vb.) belirlemeleri ve karşılaştırmalar yapmaları istendi. Son olarak öğrencilerden bu nitelikleri birleştirerek yeni bir tarz yaratmaları söylenmiştir.

Hafta 11:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Nasıl Etkiledik, Etkilendik?

Kazanım: 1. Osmanlı, Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Eski Eşyalardan Yeni Tasarımlar Oluşturma:** Eskiden kullanılan eşyalar belirlendikten sonra artık kullanılmayan bu ürünlerden yeni tasarımlar ortaya çıkarmaya çalışılmıştır. Yaratıcılıkta esinlenmenin önemi büyüktür, bu nedenle eski eşyalardan yeni tasarımlar üretmek öğrencilerin yaratıcı düşünebilme yeteneklerinin gelişmesini sağladığı düşünülmektedir.

***Nitelik Sıralama:** Öğrencilerden Osmanlı Devleti zamanında giyilen kıyafetleri araştırmaları istenmiştir. Sonrasında öğrencilerden dönem itibariyle kullanılan kıyafetlerin şekil, renk, boyut, yumuşaklık, kesim ve diğer özelliklerini sıralamaları istenmiştir. En son olarak ise günümüzde giyilen kıyafetlere bu nitelikleri ekleyerek yeni tasarımlar yapmaları istenmiştir

***Beyzadebey Tekniği:** Öğrencilerden herhangi bir nesneyi seçmeleri istenmiştir. Sonrasında seçilen nesneyi başka bir nesne ile birleştirmeleri, büyüterek farklı bir şekil aldirmaları, Ya olmasaydı? şeklinde düşünmeleri, zayıflatarak küçültmeleri, başka bir nesneye adapte edip uyarlamaları, ilgili bir deyiş bulmaları, başka bir araçtan esinlenmeleri, farklı bir alanda kullanmaları, bir parçasını eleyerek farklı bir şekle getirmeleri, yerine başka bir nesneyi kullanmaları istenmiştir. Bu etkinlikle amaçlanan öğrencileri kalıplaşmış bilgiden sıyrıp, farklı durumlarında olabileceği fikrini öğrencilere aşılama olmuştur.

Hafta 12:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Seyyahların Dilinden Osmanlı Kültürü

Kazanım: 1. Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Odayı Gözlemeleme Egzersizi:** Öğrencilerden bir süre sınıfa dikkatli biçimde bakmaları sonrasında gözlerini kapamaları istenmiştir. Ardından sınıf içerisindeki eşyalardan kare, dikdörtgen, yuvarlak vb. olanları saymaları söylenmiştir. Etkinlikteki amaç öğrencilerin zihinlerini açmak ve yaratıcı etkinliklerle geçecek bir ders için beyin egzersizi yapmaktır.

***Yaratıcı Yazma:** Öğrencilerden kendilerini günümüzde yaşayan bir seyyah olarak hayal etmeleri, ardından yaşadıkları şehre ait gözlemlerini yazmaları istenmiştir. Bu etkinlikte hem öğrencilerin hayal güçlerini çalıştırarak yazı yazmaları, hemde yaşadıkları şehrin özelliklerini analiz edip farkına varmaları amaçlanmıştır.

***Yaratıcı Çizim:** Öğrencilerden yaşadıkları ili her yönüyle analiz etmeleri ve öne çıkan özelliklerinin kartpostal şeklinde resmetmeleri istenmiştir. Burada amaç bir önceki çalışmada yazarak kendini ifade edemeyen öğrencilerin görsel zekalarını harekete geçirmektir.

Hafta 13:

Ünite: 3. Ünite, Türk Tarihinde Yolculuk

Konu: Yeni Kurumlarla Değişen Toplum Hayatı

Kazanım: 1. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle, toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.

Kullanılan Yöntem ve Teknikler:

***Zihin Haritası:** Öğrenciler gruplar haline getirilerek Osmanlı Devletinin Avrupa Devletlerinin gerisinde kalma nedenlerinden birisini belirlemeleri sonrasında buna bir çözüm yolu geliştirmeleri istenmiştir. Sonrasında ise yapılacak projenin aşamalarını oluşturacak bir zihin haritası hazırlanmıştır. Bu şekilde bir etkinlikle çözümün tüm boyutlarının öğrenciler tarafından farkına varılması sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada kullanılan başarı testinden ve Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeğinden elde edilen veriler istatistiksel olarak SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz edilen veriler tablolar halinde gösterilmiştir. İstatistiksel verilerin sonuçları grafiklerden ziyade tablolar halinde gösterilmiştir. Bunun nedeni istatistiksel olarak grafiklerin tabloların yerini tutmamasıdır (Üstdal, Vuillaume ve Gülbahar, 2004: 134).

İstatistiksel önemlilik testi sonucunda, gruplar arasındaki fark p değeri verilerek gösterilmiştir. p değerleri, 0.05, 0.01 veya 0.001 gibi değerlerle karşılaştırılarak, $p < 0.05$ ya da $p > 0.05$ şeklinde ifade edilmiştir.

Analiz sürecinde Wilcoxon testi ve Kruskal-Wallis testleri kullanılmıştır.

Wilcoxon testi ilişkili iki örneklem puanlarının dağılımlarının birbirinden manidar bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla kullanılmıştır. İlişkili t-testinin parametrik olmayan bir alternatif, ikiden çok bağımsız örneklem puanları dağılımı söz konusu olursa, o zaman nonparametrik varyans-analizi-Kruskal-Wallis H testi uygulanabilir (Balcı, 2011: 275).

Wilcoxon testi parametre olarak medyanı dayanak alan bir konum testidir. M meydanına sahip bir örneklemin M medyanlı bir ana kütlede çekilmiş rastlantısal bir örneklem olup olmadığını test etmede kullanılır (Canyüker ve Aşan, 2001: 62).

Wilcoxon testi, bağımlı iki örnek testidir. Eşleştirilmiş t testinin parametrik olmayan alternatifidir. SPSS’de Wilcoxon testi uygulamak için öntest ve sontest puanları iki ayrı sütuna girilir (Özdamar, 1999: 358).

Wilcoxon’un işaretli mertebeler testi hipotezde öngörülen medyandan farkların yalnızca işaretlerini dikkate almaktadır. Bu özelliği testin çok geniş bir gruba uyarlanabilmesini sağlamaktadır. Wilcoxon testinde aynı değere sahip gözlemler olduğunda bunlara sıra numaraları verilirken, aynı değere sahip olmadıkları durumda alacakları sıra numaralarının ortalaması verilir (İkiz, Püskülcü ve Eren, 2000: 318).

Kruskal-Wallis testi ikiden çok örneklemin aynı anda ana kütlelerden gelip gelmediğini test etmek için parametrik varyans analizi yapmaya uygun veriler yoksa, onun yerine geçmek üzere, 1952 yılında Kruskal ve Wallis tarafından önerilen bir testtir. Bütün diğer testlerde olduğu gibi bu testte de süreklilik varsayımı önemli ve gereklidir. Gözlem değerlerini elde ederken kullanılan ölçek en az sıralamalı olmalıdır (Canküyer ve Aşan, 2001: 148).

Kruskal-Wallis testinde tüm örnekler Mann-Whitney U testinde olduğu gibi bir araya getirilerek sıralanırlar. Bu sıralamada aynı değere sahip olan gözlemlere aynı değere sahip olmadıkları durumda alacakları sıra numaralarının

ortalaması verilir. Daha sonra her örneğin elemanlarının almış oldukları sıra numaraları ayrı ayrı toplanır (İkiz, Püskülcü ve Eren, 2000: 327).

Kruskal-Wallis testi parametrik olmayan tekyönlü varyans analizi yöntemidir. K bağımsız örnekten elde edilen verilerin tek bir toplumun ana eğilimini gösteren veriler olup olmadığını analiz etmek için kullanılır. Testi uygulamak için verilerin en azından aralıklı bir ölçekle saptanmış olması ve sürekli herhangi bir dağılımdan rastgele seçilmiş örnekler olması gerekir. Kruskal-Wallis testi, parametrik tekyönlü varyans analizinin parametrik olmayan alternatifidir (Özdamar, 1999: 373).

3.5.1. Başarı Testinin Veri Analizi

Deney ve Kontrol grubu öğrencilerinin 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi “Ülkemizde Nüfus” ve “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitelerini kavrama düzeylerini ölçmek amacıyla öntest, sontest ve geciktirilmiş sontest uygulaması yapılmıştır. Çoktan seçmeli test sorularına verilen yanıtlara göre elde edilen sonuçlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Her bir grup için uygulama öncesi, sonrası ve bilgilerin kalıcılığını tespit etmek için ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanlarının karşılaştırılması ise Wilcoxon testi ile test edilmiş ve sonuçları tablolarla gösterilmiştir.

3.5.2. Tutum Ölçeğinin Veri Analizi

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersine yönelik olan tutumlarını tespit edebilmek amacıyla kullanılmış olan tutum ölçeği beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki ifadelerden “Tamamen katılıyorum” 5, “Katılıyorum” 4, “Kararsızım” 3, “Katılmıyorum” 2 ve “Hiç katılmıyorum” 1 olarak puanlandırılmıştır.

7. sınıf deney ve kontrol grubu öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeği sonuçlarının deney ve kontrol gruplarına göre karşılaştırılması yapılmıştır. Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı deney grubu ile geleneksel yöntemle eğitim görmüş olan öğrencilerin uygulama öncesi ölçülen Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile test edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Başarıya İlişkin Bulgular

Bu bölümde uygulanan başarı testinin sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.1.1. 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Sonuçlarının Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanacağı deney grubu ile geleneksel yöntemle eğitim göreceğ olan öğrencilerin *uygulama öncesi* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.1.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Başarı Testi Öntest Analiz Sonuçları

Test		n	Ortalama	Std.sapma	Kruskal-Wallis Testi	p
Öntest	Kontrol 1	24	39,50	11,576	4,179	0,124
	Deney	27	42,07	16,243		
	Kontrol 2	23	34,43	11,361		

Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanılacağı deney grubu öğrencilerinden *uygulama öncesi* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları ile geleneksel yöntemle eğitim göreceğ olan kontrol gruplarındaki öğrencilerden *uygulama öncesi* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Bir başka deyişle, uygulama öncesi ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları, deney ve kontrol grupları arasında farklılaşmamaktadır.

Ulaşılan veriler ışığında, kontrol 1, kontrol 2 ve deney grubu arasında, konuların işlenişi ve etkinliklerin uygulanışı öncesinde anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu durum, uygulama öncesinde gruplar arasında ön bilgiler açısından benzerlik olduğunu göstermektedir.

Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullandığı deney grubu ile geleneksel yöntemle eğitim gören öğrencilerin *uygulama sonrası* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.2.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Başarı Testi Sontest Analiz Sonuçları

Test		n	Ortalama	Std.sapma	Kruskal-Wallis Testi	p	Anlamlı Fark
Sontest	Kontrol 1	24	50,83	13,370	6,001	0,049*	*Deney ile Kontrol 2
	Deney	27	56,00	20,873			
	Kontrol 2	23	44,35	13,799			

*p<0.05

Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı deney grubu öğrencilerinden *uygulama sonrası* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları ile geleneksel yöntemle eğitim gören kontrol gruplarındaki öğrencilerden *uygulama sonrası* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Bir başka deyişle, uygulama sonrası ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları, deney ve iki kontrol grubu arasında farklılaşmaktadır. Bulunan bu fark, deney grubu öğrencilerinin uygulama sonrası ölçülen başarı testi puanları ile ikinci kontrol grubu arasında bulunmuştur. Deney grubu öğrencilerinin başarı testi puan ortalaması, iki kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur.

Elde edilen analiz sonuçlarına bakıldığında deney grubuna uygulanan yaratıcı düşünme etkinliklerinin ve ders işleme sürecinde kullanılan yöntem ve tekniklerin ders başarısını anlamlı bir biçimde artırdığı görülmektedir. 13 hafta gibi bir süre boyunca uygulanmasına rağmen kullanılan yaratıcı düşünme etkinliklerinin anlamlı biçimde öğrenci ders başarısına etki sağlamış olması, araştırmayı destekler niteliktedir. Öğrencilerin deneysel olarak uygulanan ders işleme biçimine alışkın olmamaları, bu tip etkinliklerin kullanımını zaman zaman vakit kaybı olarak görmeleri, konuların yetiştirilememesi ile ilgili tereddüt yaşamaları ve eski alışkanlıkları ders başarısının daha anlamlı biçimde artmasını engellediği düşünülmektedir. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersinin haftalık ders saatinin farklı etkinlikler kullanma açısından yetersiz oluşu, öğretmenin konuları yıllık plana uygun biçimde yetiştirme baskısı altında olması, yaratıcı düşünme etkinliklerinin daha fazla verim sağlaması yönünde olumsuz etkiye neden olmuştur.

Araştırma süreci boyunca görülmüştür ki yaratıcı düşünme etkinliklerinin daha etkili kullanımının önünde bazı olumsuz etkenler vardır. Bu etkenler öğrenci ve öğretmen alışkanlıkları, eğitim sisteminin beklentileri, velilerin eğitime bakış

açısı, ders müfredatı, haftalık ders saati, ders ve çalışma kitaplarının içeriği olarak sıralanabilir. Uygulama sürecinde araştırmacı tarafından hissedilen bu olumsuz faktörlerin ortadan kaldırılması, Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin daha etkili kullanılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı deney grubu ile geleneksel yöntemle eğitim gören olan öğrencilerin *uygulama sonrası bilgilerin kalıcılığını tespit etmek için* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.3. de gösterilmiştir.

Tablo 4.3. Başarı Testi Geciktirilmiş Sontest Analiz Sonuçları

Test		n	Ortalama	Std.sapma	Kruskal-Wallis Testi	p
Hatırlama	Kontrol 1	24	46,33	16,298	2,682	0,262
	Deney	27	53,19	20,809		
	Kontrol 2	23	43,30	13,519		

Deney grubu öğrencilerinin *uygulama sonrası bilgilerin kalıcılığını tespit etmek için* ölçülen başarı testi puan ortalaması, iki kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur. Ancak, yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı deney grubu öğrencilerinden *uygulama sonrası bilgilerin kalıcılığını tespit etmek için* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları ile geleneksel yöntemle eğitim gören kontrol gruplarındaki öğrencilerden *uygulama sonrası bilgilerin kalıcılığını tespit etmek için* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$). Bir başka deyişle, uygulama sonrası *bilgilerin kalıcılığını tespit etmek için* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları, deney ve iki kontrol grubu arasında farklılaşmamaktadır.

Sontest uygulamasından 3 hafta sonra uygulanmış olan geciktirilmiş sontest sonuçlarına bakıldığında deney grubu lehine daha yüksek puan ortalaması ortaya çıkmıştır. Ancak deney ve kontrol grupları arasında edinilen bilgilerin kalıcılığı açısından anlamlı bir fark görülmemiştir. Bu sonucun ortaya çıkması deney grubu öğrencilerinin unutmaya düzeylerinin yüksek olmasından değil kontrol grubu öğrencilerinin öğrendiklerini unutmamalarından kaynaklanmıştır. Son test ve geciktirilmiş son test ortalama puanlarına bakıldığında belirtilen durum

görülebilmektedir. Sonuç olarak görülmüştür ki hem deney hem de kontrol grubunun hatırlama testi puanları son test puanlarına oldukça yakındır.

4.1.2. Her Bir Grup İçin Uygulama Öncesi, Sonrası ve Bilgilerin Kalıcılığını Tespit Etmek İçin Ölçülen Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi Puanlarının Karşılaştırılması

Deney ve kontrol gruplarından uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.4. de gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Başarı Testi Grup İçi Analiz Sonuçları

Grup		Ortalama	Std.sapma	Wilcoxon testi	p
Kontrol 1	öntest	39,50	11,58	-4,126	0,000*
	sontest	50,83	13,37		
Deney	öntest	42,07	16,24	-4,085	0,000*
	sontest	56,00	20,87		
Kontrol 2	öntest	34,43	11,36	-2,902	0,004*
	sontest	44,35	13,80		

*p<0.05

Birinci ve ikinci kontrol grubu öğrencilerinin uygulama sonrası ölçülen başarı puanları, uygulama öncesine göre daha yüksek bulunmuştur. İstatistiksel olarak da birinci ve ikinci kontrol grubu öğrencilerinin uygulama öncesi ve sonrası ölçülen başarı puanları arasında anlamlı bir fark vardır (p<0.05).

Deney grubu öğrencilerinin de uygulama sonrası ölçülen başarı puanları, uygulama öncesine göre daha yüksek bulunmuştur. İstatistiksel olarak da deney grubu öğrencilerinin uygulama öncesi ve sonrası ölçülen başarı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0.05).

Elde edilen verilerin analizi sonucunda, deney grubu açısından kontrol gruplarının ikisine göre de ders başarısının daha fazla bir artış gösterdiği görülmüştür. Bu sonuç Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanımının, ders başarısı üzerinde olumlu etki sağlayacağı savını desteklemektedir.

Deney ve kontrol gruplarından uygulama sonrası hemen ve birkaç hafta sonra ölçülen başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.5. de gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Başarı Testi Sontest-Geciktirilmiş Sontest Grup İçi Analiz Sonuçları

Grup		Ortalama	Std.sapma	Wilcoxon testi	p
Kontrol 1	sontest	50,83	13,37	-1,854	0,064
	hatırlama	46,33	16,30		
Deney	sontest	56,00	20,87	-1,006	0,314
	hatırlama	53,19	20,81		
Kontrol 2	sontest	44,35	13,80	-,148	0,882
	hatırlama	43,30	13,52		

*p>0.05

Birinci ve ikinci kontrol grubu öğrencilerinin uygulama sonrası hemen ölçülen başarı puanları, uygulamadan birkaç hafta sonra ölçülen başarı puanlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Ancak, istatistiksel olarak birinci ve ikinci kontrol grubu öğrencilerinin uygulama sonrası hemen ve birkaç hafta sonra ölçülen başarı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$).

Deney grubu öğrencilerinin de uygulama sonrası hemen ölçülen başarı puanları, uygulamadan birkaç hafta sonra ölçülen başarı puanlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Ancak, istatistiksel olarak deney grubu öğrencilerinin uygulama sonrası hemen ölçülen başarı puanları ile uygulamadan birkaç hafta sonra ölçülen başarı puanları arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0.05$).

Grup içi sontest-geciktirilmiş sontest analiz sonuçlarına bakıldığında bekleneceği gibi geciktirilmiş sontestlerde belirli oranlarda bir düşüş yaşanmıştır. Ancak deney grubu ile kontrol grupları arasında bilgilerin kalıcılığı açısından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma bulgularını ortaya çıkaran Wilcoxon testi ile elde edilmiş sonuçlar ile Kruskal-Wallis testi ile elde edilmiş sonuçlar arasında benzerlik bulunmaktadır. Sonuç olarak yapılan tüm analizlerden elde edilen sonuç Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinlikleri kullanımının ders başarısı üzerinde anlamlı bir etki sağladığıdır. Ancak bilgilerin kalıcılığı açısından olumlu ya da olumsuz anlamda bir etki sağlamadığı dikkat çekmiştir.

4.2. Tutumlara İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırma sürecinde uygulanan tutum ölçeklerinin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.2.1. 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği Sonuçlarının Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanılacağı deney grubu ile geleneksel yöntemle eğitim gören öğrencilerin *uygulama öncesi* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.6. da gösterilmiştir.

Tablo 4.6. Tutum Ölçeği Öntest Analiz Sonuçları

Test			n	Ortalama	Std. sapma	Kruskal-Wallis Testi	p	Anlamlı Fark
Öntest	Öğrenme İsteği	Kontrol 1	24	3,89	0,59	5,195	0,074	Yok
		Deney	27	4,19	0,51			
		Kontrol 2	23	3,99	0,43			
	Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma	Kontrol 1	24	3,52	0,52	20,962	0,000*	*Kontrol 1 ile kontrol 2 *Kontrol 2 ile deney
		Deney	27	3,31	0,34			
		Kontrol 2	23	3,98	0,46			
	Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar	Kontrol 1	24	4,09	0,74	2,515	0,284	Yok
		Deney	27	4,17	0,49			
		Kontrol 2	23	4,34	0,62			
	Sosyal Bilgiler Sevgisi	Kontrol 1	24	4,23	0,50	0,621	0,733	Yok
		Deney	27	4,11	0,56			
		Kontrol 2	23	4,04	0,76			

*p<0.05

Sonuçlara göre *uygulama öncesi* ölçülen Öğrenme İsteği, Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçek puanları, deney ve kontrol gruplarına göre farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Ancak istatistiksel olarak *uygulama öncesi* ölçülen Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma alt ölçek puanları deney ve kontrol gruplarına göre farklılaşmaktadır ($p<0.05$). Bulunan bu fark deney grubu öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma düzeyleri ile ikinci kontrol grubu öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma düzeyleri arasındadır.

Elde edilen sonuçlara göre araştırma öncesinde deney grubunun Sosyal Bilgiler dersine karşı geliştirmiş olduğu tutum olumlu değildir. Ayrıca deney grubunda Sosyal Bilgiler dersine karşı duyulan sevginin de kontrol 1 grubunun çok altında olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar deney grubu öğrencilerinde Sosyal Bilgiler dersine karşı olumsuz bir yargının araştırma öncesinde var olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sürecinde de deney grubunun Sosyal Bilgiler dersine karşı olan bu olumsuz tavrı araştırmacı tarafından hissedilmiş ve zaman zaman etkinliklerin uygulanmasını zorlaştırmıştır.

Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı deney grubu ile geleneksel yöntemle eğitim gören öğrencilerin *uygulama sonrası* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.7. de gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Tutum Ölçeği Sontest Analiz Sonuçları

Test			n	Ortalama	Std. sapma	Kruskal-Wallis Testi	P
Sontest	Öğrenme İsteği	Kontrol 1	24	4,09	0,58	2,679	0,262
		Deney	27	4,13	0,35		
		Kontrol 2	23	3,72	0,76		
	Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma	Kontrol 1	24	3,57	0,74	0,612	0,736
		Deney	27	3,50	0,43		
		Kontrol 2	23	3,35	0,97		
	Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar	Kontrol 1	24	4,47	0,43	1,821	0,402
		Deney	27	4,33	0,41		
		Kontrol 2	46	4,22	0,72		
	Sosyal Bilgiler Sevgisi	Kontrol 1	24	4,25	0,69	1,150	0,563
		Deney	27	4,36	0,57		
		Kontrol 2	23	4,10	0,78		

*p>0.05

Sonuçlara göre *uygulama sonrası* ölçülen Öğrenme İsteği, Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma, Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçek puanları, deney ve kontrol gruplarına göre farklılaşmamaktadır (p>0.05).

Tutum ölçeği sontest analiz sonuçlarının Kruskal-Wallis testine göre yorumlanması sonucunda deney grubu öğrencilerinin Öğrenme İsteği ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçeklerinin kontrol 1 ve kontrol 2 gruplarına göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle kontrol grubu hem öğrenme isteği hem de

Sosyal Bilgiler sevgisi bakımından kontrol gruplarına göre daha yüksek ortalama puan almıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında yaratıcı düşünme etkinliklerinin önemli bir payı olduğu düşünülmektedir.

4.2.2. Her Bir Grup İçin Uygulama Öncesi ve Sonrası Ölçülen Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Birinci kontrol grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.8. de gösterilmiştir.

Tablo 4.8. Kontrol 1 Grubu Tutum Ölçeği Analiz Sonuçları

Grup			Ortalama	Std. sapma	Wilcoxon Testi	p
Kontrol 1	Öğrenme İsteği	Öntest	3,89	0,59	-1,569	0,117
		Sontest	4,09	0,58		
	Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma	Öntest	3,52	0,52	-,846	0,397
		Sontest	3,58	0,74		
	Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar	Öntest	4,09	0,74	-1,932	0,053
		Sontest	4,47	0,43		
	Sosyal Bilgiler Sevgisi	Öntest	4,23	0,50	-,284	0,777
		Sontest	4,25	0,69		

*p>0.05

Birinci kontrol grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen Öğrenme İsteği, Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma, Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0.05).

Kontrol 1 grubu öğrencilerinde Öğrenme İsteği, Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma, Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçeklerinde öntest ve sontest puanlarına göre anlamlı bir değişim yaşanmadığı görülmektedir. Ancak öğretmenden kaynaklanan tutumlar açısından önemli bir değişim yaşanmıştır. Bu sonuca göre kontrol 1 grubunda Sosyal Bilgiler dersine karşı oluşmuş olan olumlu tutumun kaynağı, öğretmenden kaynaklanan tutumlardır. Bu noktadan hareketle söylenebilir ki, kontrol 1 grubunun Sosyal Bilgiler dersine karşı geliştirmiş olduğu olumlu tutumda geleneksel eğitimden çok, öğretmen tutumlarının rolü vardır.

Deney grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.9. da gösterilmiştir.

Tablo 4.9. Deney Grubu Tutum Ölçeği Analiz Sonuçları

Grup		Ortalama	Std. sapma	Wilcoxon Testi	P	
Deney	Öğrenme İsteği	Öntest	4,19	0,51	-,651	0,515
		Sontest	4,13	0,35		
	Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma	Öntest	3,31	0,34	-1,525	0,127
		Sontest	3,50	0,43		
	Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar	Öntest	4,17	0,49	-1,081	0,280
		Sontest	4,33	0,41		
	Sosyal Bilgiler Sevgisi	Öntest	4,11	0,56	-1,329	0,184
		Sontest	4,36	0,57		

*p>0.05

Deney grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen Öğrenme İsteği, Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma, Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0.05).

Wilcoxon testi ile test edilmiş sonuçlara göre anlamlı bir fark çıkmamasına rağmen deney grubunda Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma, Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçeklerinde belirli oranda bir artış yaşandığı görülmektedir. Özellikle öntest sonuçlarında deney grubunun kontrol gruplarına göre Sosyal Bilgiler dersine karşı olumsuz bir tutum içinde olduğu düşünülürse bu artış daha da anlamlıdır.

İkinci kontrol grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4.10. da gösterilmiştir.

Tablo 4.10. Kontrol 2 Grubu Tutum Ölçeği Analiz Sonuçları

Grup		Ortalama	Std. sapma	Wilcoxon Testi	P	
Kontrol 2	Öğrenme İsteği	Öntest	3,99	0,43	-1,447	0,148
		Sontest	3,72	0,77		
	Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma	Öntest	3,99	0,46	-3,065	0,002*
		Sontest	3,36	0,98		
	Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar	Öntest	4,34	0,62	-,505	0,614
		Sontest	4,22	0,73		
	Sosyal Bilgiler Sevgisi	Öntest	4,04	0,76	-,384	0,701
		Sontest	4,10	0,79		

*p<0.05

İkinci kontrol grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen Öğrenme İsteği, Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0.05). Ancak, ikinci kontrol grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark vardır (p<0.05).

İkinci kontrol grubunda Sosyal Bilgiler dersinden hoşlanma bakımından olumsuz bir tutum geliştiği görülmektedir. Birinci kontrol grubunda da Sosyal Bilgiler dersinden hoşlanma bakımından önemli bir artış yaşanmadığı görülmüştü. Bu sonuçların ortaya çıkmasında özellikle “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi içeriğinde bulunan Osmanlı Tarihi ile ilgili konuların kronolojik sırayla verilmemiş olmasının, dolayısıyla öğrencilerde zaman algısının oluşmamasının etkili olduğu araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir.

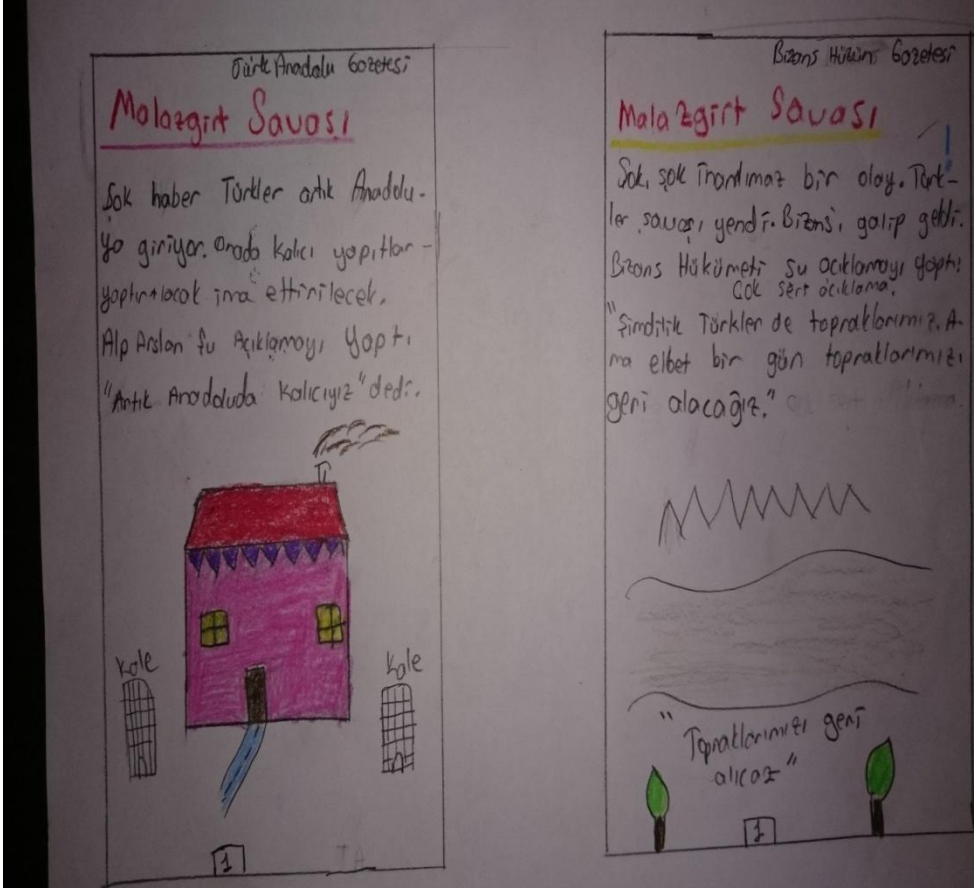
4.3. Öğrencilerin Yaptıkları Yaratıcı Etkinliklere İlişkin Bulgular

Yaratıcı düşünme etkinlikleriyle desteklenen Sosyal Bilgiler dersinin işlendiği deney grubu öğrencilerinin oluşturduğu çalışmalar düzenli biçimde toplanmış ve incelenmiştir. İncelemeler sonucunda öğrencilerin ilk haftalara oranla ilerleyen zamanlarda daha orijinal fikirler ürettikleri gözlemlenmiştir. Bu gözlem yaratıcı düşünme becerisinin zamanla geliştirilebilir bir özellik olduğu savınıda desteklemektedir (Resim 4.1., 4.2.,4.3., 4.4.).

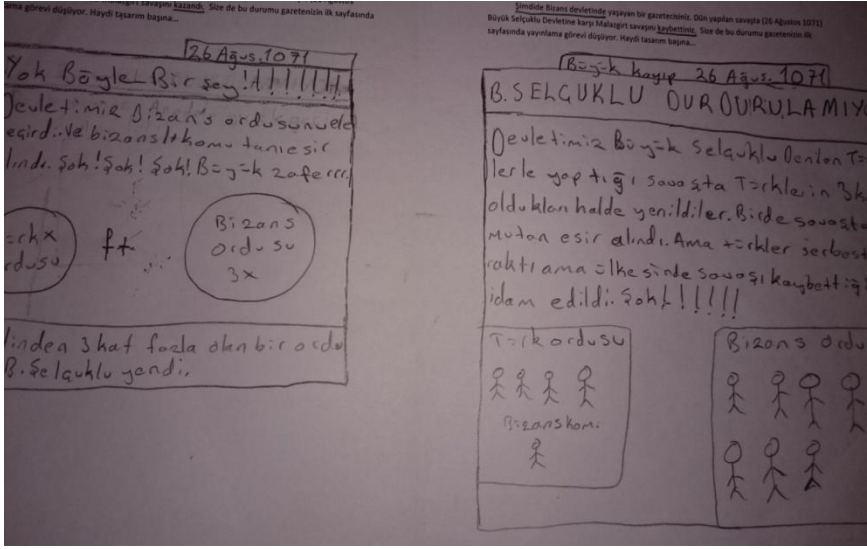

Resim 4.1. Resimli kelimeler uygulaması

Araştırma sürecinde ulaşılan diğer bir bulgu da yaratıcı fikirlerin ve uygulamaların ders başarısı ile direkt olarak ilintili olmadığıdır. Başarı değerlendirme sınavında yüksek not alamayan öğrencilerin de orijinal çalışmalar yaptıkları, buna bağlı olarak kendine olan güvenlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca orijinal fikirler üretebildiğini gören öğrencilerin derse karşı olan tutumları da daha pozitif hale gelmiştir. Tüm bunlar deney grubunda kontrol grubuna kıyasla ders başarısının artış nedenini açıklamaktadır.

Resim 4.2. Gazete çıkartıyorum etkinliği 1

Resim 4.3. Gazete çıkartıyorum etkinliği 2

Sosyal Bilgiler dersinde zaman zaman yaratıcı yazma ile ilgili etkinlikler de uygulanmıştır. Örneğin, öğrencilere uygulanan akrostij çalışmaları esnasında öğrencilerden belirli konular ile ilgili şiirler yazmaları istenmiştir. Yazılan şiirler incelendiğinde öğrencilerin oldukça yaratıcı şiirler yazdıkları, aynı zamanda da konu ile ilgili temel bilgileri edindikleri gözlemlenmiştir.

MALAZGİRT SAVAŞI

Malazgirt savaşı

Alparslan sayesinde

Lay lay lomla değil

Askerlerin kanyla kazanıldı

Zorluklara göğüs gererek Anadolu'ya

Girmeyi başardı

İlk Türk beylikleri geldi sonra

Ramak ramak ilerleyerek

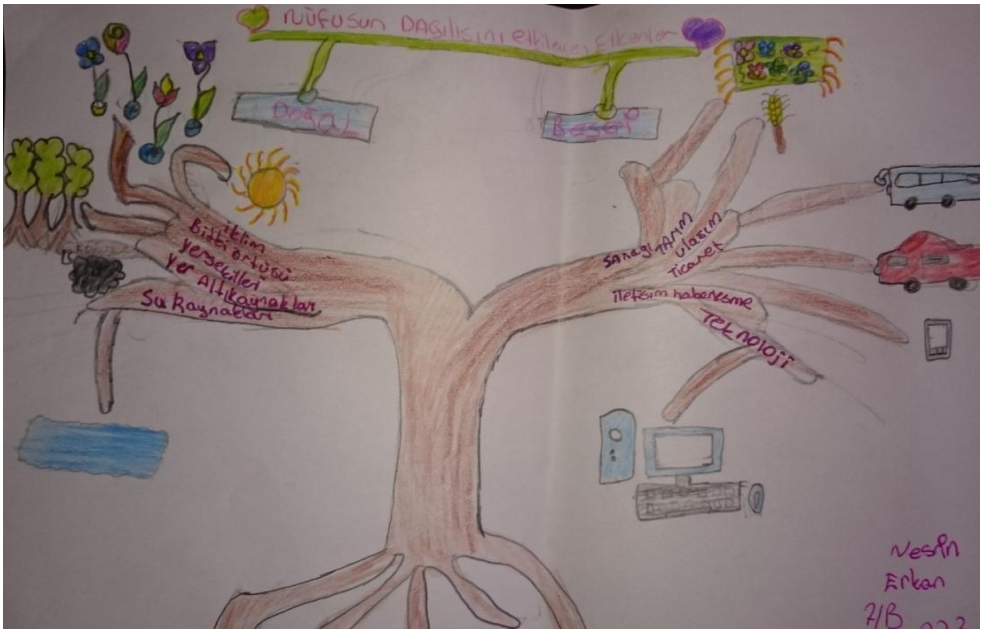
Türkler yayıldı Anadolu'ya

(Zehra Uludut)

PASINLER SAVAŞI

*Pasinler savaşı ilk uyarı oldu Bizans'a
Akınlar yaptık sonra Anadolu'ya
Seferler devam etti, ardından Malazgirt oldu
İlk başarı 1048 Pasinler savaşı oldu
Nihayet ulaŐtık hedefimize
Laleler, gller aŐtı Anadolu'da
En sonunda yenmiŐtik
Rahat değildi artık Bizans*

(Gl Kalem)

Resim 4.4. Zihin haritası etkinliği

Nesrin Erkan

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanımının, öğrenci ders başarısına ve öğrencinin derse olan tutumuna etkisini ölçmek amacıyla yapılmış olan araştırmanın bu kısmında, bulgular neticesinde ulaşılmış olan sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda sunulmuş öneriler bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler Başarı Testinden Elde Edilen Sonuçları

1. Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullandığı deney grubu ile geleneksel yöntemle eğitim gören öğrencilerin *uygulama sonrası* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile test edilmiştir.

Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı deney grubu öğrencilerinden *uygulama sonrası* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları ile geleneksel yöntemle eğitim gören kontrol gruplarındaki öğrencilerden *uygulama sonrası* ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0.05$). Sonuca göre deney grubu öğrencilerinin başarı testi puan ortalaması, iki kontrol grubuna göre de daha yüksek bulunmuştur.

Sonuçlar göstermiştir ki Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanılması, öğrenci ders başarısını olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla deney grubundan elde edilen başarı testi ortalamalarının kontrol gruplarına kıyasla çok daha yüksek olması araştırmanın savını desteklemektedir.

2. Yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanıldığı deney grubu ile geleneksel yöntemle eğitim gören olan öğrencilerin *uygulama sonrası* bilgilerin kalıcılığını tespit etmek için ölçülen Sosyal Bilgiler dersi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Kruskal-Wallis testi ile test edilmiştir. Test verileri sonucunda başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak deney grubu öğrencilerinin ölçülen başarı testi puan ortalaması, iki kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur. Geciktirilmiş son test uygulamasından alınan notların son teste göre çok fazla değişmediği görülmüştür. Bu durum deney grubuna verilen eğitimin kalıcı olduğunu göstermektedir. Deney grubu ile kontrol grubu arasında anlamlı bir fark çıkmamasının nedeni ise kontrol gruplarının da hatırlama düzeylerinin yüksek olmasıdır.

3. Deney ve kontrol gruplarında uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen grup içi başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda deney grubu öğrencilerinin uygulama sonrası ölçülen başarı puanları, uygulama öncesine göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca deney grubundaki başarı artış oranı kontrol gruplarına göre daha yüksek olmuştur. İstatistiksel olarak da deney grubu öğrencilerinin uygulama öncesi ve sonrası ölçülen başarı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Sonuç olarak görülmektedir ki Wilcoxon testine göre de yaratıcı düşünme etkinliklerinin ders işleme sürecinde kullanılması geleneksel öğretime göre öğrenci başarısını daha olumlu yönde etkilemektedir.

4. Deney ve kontrol gruplarından uygulama sonrası hemen ve birkaç hafta sonra ölçülen başarı testi puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda deney grubu öğrencilerinin uygulama sonrası hemen ölçülen başarı puanları, uygulamadan birkaç hafta sonra ölçülen başarı puanlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Ancak, istatistiksel olarak deney grubu öğrencilerinin uygulama sonrası hemen ölçülen başarı puanları ile uygulamadan birkaç hafta sonra ölçülen başarı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Sonuç olarak Wilcoxon testine göre yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanılmasının geleneksel öğretime oranla hatırlama düzeyi açısından oluşturduğu bir fark tespit edilmemiştir. Ancak bu tespitin ortaya çıkmasında deney grubunda unutkanlığın fazla olması değil kontrol gruplarında da hatırlama düzeyinin yüksek olması etkili olmuştur. Bu bakımdan deney grubu hatırlama düzeyleri istenilen seviyede gerçekleşmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeğinden Elde Edilen Sonuçlar

1. Deney grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiştir. Ancak deney grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen Öğrenme İsteği, Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma, Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ancak elde edilen sonuçlar incelendiğinde deney grubunda önemli bir oranda Sosyal Bilgiler dersinden hoşlanma ve Sosyal Bilgiler dersini sevme anlamında olumlu değişimlerin yaşandığı tespit edilmiştir. Bu sonuç kontrol gruplarında belirtilen alanlarda düşünüş olduğu göz önüne alındığında daha da anlam kazanmıştır. Bir bakıma yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanılması öğrencilerin derse karşı sevgilerini ve tutumlarını olumlu yönde etkilemiştir.

2. Deney grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Wilcoxon testi ile test edilmiştir. Deney grubu öğrencilerinden uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçülen puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma ve Sosyal Bilgiler Sevgisi alt ölçeklerinde önemli bir artışın olduğu ortalamalara bakılarak tespit edilmiştir. Kontrol gruplarında derse olan sevginin azalmış olması ise deney grubundaki artışı daha da anlamlandırmaktadır.

Öğrencilerin Yaptıkları Yaratıcı Etkinliklerden Elde Edilen Sonuçlar

1. Ders başarı durumu iyi olmayan öğrencilerinde orijinal fikirler üretebildiklerini görmeleri, derse katılma anlamında motive olmalarını sağlamıştır. Ayrıca bu motivasyon hem ders başarısının artmasını, hem de derse karşı olumlu tutumların oluşmasını sağlamıştır.

2. Yaratıcı düşünme etkinliklerinin uygulaması esnasında öğrenciler tarafından ortaya atılan fikirlerin zaman geçtikçe daha orijinal hale gelmesi yaratıcılık kabiliyetinin geliştirilebilir olduğunu göstermiştir.

3. Orijinal fikirler üreten öğrencilerin çoğu zaman ders başarısı yüksek olmayan öğrenciler olması, ders başarısı yüksek öğrencilerin de genelde klasik cevaplar vermesi yaratıcılıkla okullardaki ders başarısı arasında doğrudan bir ilişki olmadığını göstermiştir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Araştırma verilerine bakıldığında Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanılması öğrenci ders başarısını olumlu anlamda etkilemektedir. Bu durumda Sosyal Bilgiler öğretmenlerine derslerinde bu tip

etkinlikleri uygulamaları önerilmektedir. Böylece hedeflenen ders başarısının gerçekleşeceği düşünülmektedir.

2. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yaratıcı düşünme eğitimi ile ilgili kurslara katılmaları gerektiği, böylece derslerde yaratıcı düşünme etkinliklerinin daha verimli ve bilinçli uygulanılabileceği düşünülmektedir.

3. Yaratıcı düşünmenin günümüz dünyasında her geçen gün daha önemli hale gelmesi nedeniyle öğretmenlerin yaratıcı düşünme yeteneği gelişmiş öğrencileri fark edip yönlendirmeler yapmaları gerekmektedir. Bu nedenle, öğretmenlerin yaratıcılığı ölçmeye yarayan, Torrance testi gibi testler hakkında bilgi sahibi olmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

4. Ders kitaplarının ve çalışma kitaplarının, yaratıcı düşünmeyi destekleyici nitelikte hazırlanması gerektiği düşünülmektedir.

5. Yaratıcılıkta ortamın son derece önemli olduğu literatürde de belirtilmektedir. Bu nedenle okulların ve sınıfların daha çok yaratıcılığı destekler nitelikte dizayn edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

6. Öğretmenlerin ve ailelerin baskıcı olmadan, öğrencilerin farklı görüşlerini rahatça ifade edebilecekleri bir davranış içerisinde bulunmaları önerilmektedir.

7. Yaratıcı düşünme etkinliklerinin uygulanması önündeki engellerden birisi de öğrencilerin daha önceki yıllardan geleneksel öğretime alışmış olmalarıdır. Bu durumun önüne geçebilmek amacıyla öğrencilerin 7. sınıfa geçmeden önce bu tip etkinliklerle tanışmaları gerekmektedir. Bu nedenle yaratıcı düşünme etkinliklerinin ilk öğrencilik yılları ile birlikte eğitimde kullanılması önerilmektedir.

8. Okullarda yaratıcılık ve yaratıcı düşünme ile ilgili derslerin olması önerilmektedir.

9. Yaratıcı düşünmenin öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir özellik olduğu düşünüldüğünde öğretmenlere yaratıcılık eğitiminin verilmesi tavsiye edilmektedir.

10. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler programını yetiştirebilme konusunda zorlandıkları bilinmektedir. Ayrıca derslerde yaratıcı düşünme etkinlikleri kullanmak için önemli bir süre ayırmak gerektiği bir gerçektir. Bu bağlamda öğretmenin önünde engel oluşturan zaman sorununun çözülmesi derslerde daha fazla etkinlik kullanılmasının önünü açacaktır. Çözüm olarak ise Sosyal Bilgiler dersi haftalık ders saatinin artırılması veya 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders programının belli noktalarda sadeleştirilmesi önerilmektedir.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

1. Bu araştırmanın 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi “Ülkemizde Nüfus”, “Türk Tarihinde Yolculuk” üniteleri ile sınırlı olması nedeniyle gelecekte diğer üniteler, sınıflar ve dersler için de bu tip araştırmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

2. Benzer araştırmaların farklı tip sosyo-kültürel özellikleri olan okullar arasında da yapılmasıdır. Böylece yaratıcı düşünme yeteneğinin çevre şartları ile ilişkisi ortaya konulabilir.

3. Öğrencilerin yaratıcı düşünme etkinlikleri ile ders işleme alışkanlıklarının olmadığı ve bu alışkanlığın kazanılmasının zaman aldığı düşünülürse, tüm eğitim öğretim yılı boyunca süren bir araştırmanın yapılması yararlı olacaktır.

4. Benzer bir araştırmanın nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılması ve öğrenci görüşlerinin de alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

5. Triz benzeri yöntem ve tekniklerin eğitime tam olarak adapte edilmesi neticesinde öğrencilerdeki yaratıcılık kabiliyetinin değişimini belirlemeye yönelik bir araştırma yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

6. Yaratıcılıkta yaş ve cinsiyet faktörlerini araştıran bir araştırma yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akandere, M. (2006). *Eğitici Okul Oyunları*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Akbulut, G. (2004). Coğrafya Öğretimi ve Yaratıcı Düşünce, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt :28, No:2, 215-223.
- Akçam, M. (2007). *İlköğretim Fen Bilgisi Derslerinde Yaratıcı Etkinliklerin Öğrencilerin Tutum ve Başarılarına Etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Akhan, N. E. (2009). Yaratıcı Dramanın Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılması, R. Turan (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, (ss. 360-383). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akinoğlu, O. ve Diriöz, U. (2007). *Tarih Öğretiminde Eleştirel ve Yaratıcı Düşüncenin Geliştirilmesi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Altıkulaç, A. ve Akhan, E. (2010). 8. Sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Yaratıcı Drama Yöntemi ve Altı Şapkalı Düşünme Tekniğinin Kullanılmasının Öğrenci Başarı ve Tutumlarına Etkisi, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 11, Sayı 3, 225-247.
- Argun, Y. (2011). *Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık ve Eğitimi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balcı, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Ankara: Pegem Akademi.
- Balım, A. İnel, D. Evrekli, E. (2012). Kavram ve Zihin Haritası Kullanımının Öğrencilerin Kavramları Anlama Düzeyleri İle Fen Ve Teknolojiye Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkileri, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 12, 229-250.
- Bentley, T. (2004). *Yaratıcılık*, Çeviren: Onur Yıldırım, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Bursalıoğlu, Z. (2010). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Canyüker, E. ve Aşan Z. (2001). *Parametrik Olmayan İstatistiksel Teknikler*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. ve Savi, F. Z. (2003). Örgütsel Yaratıcılığı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Sayı 29, 151-175.
- Çağlar, M. (2010). Eğitim Sistemlerinin Yaratıcı Düşünme ve Yaratıcı Düşünmenin Yönlendirilmesi Kapsamında Yeniden Yapılandırılması, *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*. Sayı 8, 179-188.
- Çubukçu, Z. (2013). Düşünme Becerileri, S. B. Filiz (Editör). *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları* (ss. 281-331). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demir, S. B. ve Akengin H. (2010). Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *International Journal of Educational Research* Volume: 1 Issue: 1-Summer 2010 pp. 26-40.
- Demirci, C. (2000). Yaratıcı Düşünce, *Dil Dergisi*. Sayı:88, s. 5-14, Ankara.
- Demirkaya, H. (2011). Sosyal Bilgilerde Düşünme ve Soru Sorma Becerisi. B. Tay ve A. Öcal (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss.400-435). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğan, N. (2011). Yaratıcı Düşünce ve Yaratıcılık, Ö. Demirel (Editör). *Eğitimde Yeni Yönelimler* (ss.167-191). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Emir, S. (2001). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaratıcı Düşünmenin Erişmeye ve Kalıcılığa Etkisi*, Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erciyeş, G. (2007). Öğretim Yöntem ve Teknikleri, Ş. Tan (Editör). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (ss. 169-253). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erden, M. ve Altun, S. (2006). *Öğrenme Stilleri*, İstanbul: Morpa Yayınları.

Erdoğan, T. ve Yiğit, Ö. (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Öyküleştirme Yönteminin İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcı Düşünme Düzeylerine Etkisi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 17, Sayı 3, 399-416.

Göçmen, A. (2003). *Yeniden Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güleryüz, H. (2001). *Eğitim Programlarının Dili ve Yaratıcı Öğrenme*, Ankara: Pegem Yayıncılık.

<http://amasya.edu.tr/media/158623/wold.pdf> (e.t.: 02/07/2015).

<http://www.smashingmagazine.com/2013/12/16/using-brainwriting-for-rapid-idea-generation> (e.t.: 02/07/2015).

<https://femioyebode.wordpress.com/category/medical-humanities/page/2/> (e.t.:03/07/2015).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Josephine_Cochrane (e.t.: 05/07/2015).

https://tr.wikipedia.org/wiki/TRIZ_yarat%C4%B1c%C4%B1_problem_%C3%A7%C3%B6zme_teorisi (e.t.: 02/07/2015).

İkiz, F. Püskülcü, H. ve Eren Ş. (2000). *İstatistiğe Giriş*, İzmir: Barış Yayınları.

İslim, Ö. F. (2011). SCAMPER (Yönlendirilmiş Beyin Fırtınası Tekniği), Uluslararası Bilgisayar Teknolojileri Sempozyumu, (22-24 Eylül 2012), Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Johansson, F. (2007). *Yaratıcılık ve İnovasyon*, İstanbul: Mediacat Yayınları.

Kaplan, A. Ercan, S. (2011). Yaratıcı düşünme tekniklerinden sinektik uygulamasına örnek bir araştırma: Çocuğun Gözünde Yaratıcılık, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt 8, Sayı 2, 766-792.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Kaya, B. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, Refik Turan (Ed.), Sosyal Bilgiler ve Düşünme Becerileri.

- Keefe, J. (2003). *Yaratıcı Düşünme Egzersizleri*, Çeviren: Suat Ertüzün, İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Koray, Ö. (2004). Fen eğitiminde yaratıcı düşünmeye dayalı öğrenmenin öğretmen adaylarının yaratıcılık düzeylerine etkisi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. Sayı 40, 580-599.
- Manaf, A. (2013). *Yaratıcılık Nedir ve Nasıl Yaratıcı Olunur*, İstanbul: Şan Matbaacılık.
- Nas, R. (2003). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Öncü, T. (2003). Torrance Yaratıcı Düşünme Testleri-Şekil Testi Aracılığıyla 12-14 Yaşları Arasındaki Çocukların Yaratıcılık Düzeylerinin Yaş ve Cinsiyete Göre Karşılaştırılması, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 43, Sayı 1, 221-237.
- Özcan, A. O. (2000). *Yaratıcı Düşünce*, İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Özcan, S. ve Karataş, S. (2010). Yaratıcı Düşünme Etkinliklerinin Öğrencilerin Yaratıcı Düşüncelerine ve Proje Geliştirmelerine Etkisi, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 11, Sayı 1, 225-243.
- Özdamar, K. (1999). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özden, Y. (2004). *Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Pegem Yayınları.
- Özerbaş, M. A. (2011). Yaratıcı Düşünme Öğrenme Ortamının Akademik Başarı ve Bilgilerin Kalıcılığa Etkisi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 31, Sayı 3, 675-705.
- Öztürk, Ş. (2004). Eğitimde Yaratıcı Düşünme, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, 77-84.

- Palandökenlier, İ. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Çalışma Kitaplarında Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Düşünme Becerisi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Parks, S. ve Black H. (2010). *Düşünme Becerilerini Geliştirme 4*, İstanbul: Üstün Zekalılar Enstitüsü.
- Rawlinson, G. J. (2001). *Yaratıcı Düşünme ve Beyin Fırtınası*, Çeviren: Osman Değirmen. Bireysel Yatırım Dizisi, No: 11. İstanbul: Rota Yayınları.
- Renzulli, J. (2012). *Yaratıcılık*, Çeviren: Emine Hızlı, İstanbul: ÜZE Yayınları.
- Rıza, E. T. (1999). *Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri*, İzmir: Anadolu Matbaası.
- Rıza, E.,T., (2000), "Yaratıcılıkta Neler Aranır?", *Yasadıkça Eğitim Dergisi*. 72, 8-15.
- Rouquette, L. (1973). *Yaratıcılık*, Çeviren: İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Rowe, A. (2007). *Yaratıcı Zeka*, Çeviren: Şule Gülmen, İstanbul: Prestij Yayınları.
- Saban, A. (2005). *Öğrenme Öğretme Süreci*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Safran, M. (2006). *Tarih Eğitimi Makaleler ve Bildiriler*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sever, S. (2010). *Çocuk ve Edebiyat*, İzmir: Tudem.
- Sönmez, V. (1993). " Yaratıcılık Eğitimi ". *Türk Eğitim Derneği Dergisi*. 25-26 Kasım 1993.
- Sönmez, V. (2003). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sungur, N. (1992). *Yaratıcı Düşünce*, Ankara: Özgür Yayın Dağıtım.
- Şahin, Ç. (2005). Aktif Öğretim Yöntemlerinden Beyin Fırtınası Yöntemi ve Uygulaması, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 441-450.

- Şengül, T. ve Akça, N. (2009). Tarih Öğretimi için Yaratıcı Ortamlar, Uluslararası Eğitim Araştırmaları Sempozyumu (1-3 Mayıs 2009), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Töremen, F. (2003). Creative School and Administration, *Educational Sciences. Theory & Practice*, Cilt 3, Sayı 1, 248-253.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (1988). *Türkçe Sözlük*, Cilt 2, Ankara: s. 1598.
- Türkel, A. Öğretici Metinlere Yönelik Yaratıcı Okuma Uygulaması Örneği ve Sürece İlişkin Öğrenci Görüşleri, *Turkish Studies*, 2013, 1345-1358.
- Uzun, L. Yaratıcı Bir Süreç Olarak Okuma, *Dil Dergisi*. Cilt 2, Sayı 143, 7-19.
- Üstdal, M., Vuillaume, R., Gülbahar K. ve Gülbahar Y. (2004). *Bilimsel Araştırma Kılavuzu*, Eskişehir: Pelikan Yayıncılık.
- Üstündağ, T. (2011). *Yaratıcılığa Yolculuk*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Vural, C. T. (2008). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Yaratıcı Düşünme*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Wexlhart, A. (1966). Yaratıcılık Teorileri ve Eğitim, *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*. Cilt 4, Sayı 1, 107-153.
- Yağcı, E. (2012). Yönlendirilmiş Beyin Fırtınası Tekniği, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 43, 485-494.
- Yavuzer, H. S. (1989). *Yaratıcılık*, İstanbul: Boğaziçi Matbaası.
- Yel, S. Taşdemir, A. Yıldırım, K. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretim Strateji Yöntem ve Teknikleri, B. Tay ve A. Öcal (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss.42-97). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

EKLER

Ek 1: Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi

Sevgili Öğrenciler, Aşağıda Sosyal Bilgiler dersine ilişkin 25 soru bulunmaktadır. Süreniz 40 dakikadır. Lütfen soruları dikkatlice okuyarak, sizin için en doğru seçeneği cevap anahtarında işaretleyiniz. Başarılar dilerim.

1. Ülkemizde en fazla göç alan iller İstanbul, Ankara ve İzmir'dir. Örneğin TÜİK'in 2012 verilerine göre İzmir ilinde Aydın iline kayıtlı 86.676 kişi yaşamaktadır. Aydın'dan İzmir'e yapılan bu göçlerin en temel nedeni aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- a) İklim
- b) Yeryüzü şekilleri
- c) Turizm
- d) Sanayi

2. Aşağıda farklı göç hikâyeleri kısaca verilmiştir. Göçleri gerçekleştiren kişilerin göç etmelerindeki öncelikli amaçları aşağıdaki şıkların hangisinde doğru sırasıyla verilmiştir?

I-Hasan Bey ve ailesinin üniversite sınavını kazanan kızlarıyla birlikte Ankara'ya taşınması.

II- Demir-Çelik fabrikasında iş bulan Mert'in Karabük'e taşınması

III-Mehmet ve ailesinin pamuk yetiştirmek amacıyla Adana'ya taşınması

IV-Tarımla uğraşan Ahmet Bey'in eşinin hastalığının tedavisi amacıyla İzmir'e taşınması.

- a) Eğitim- İş imkânı - Tarım- Sağlık
- b) Eğitim- İş imkânı - Turizm- Tarım
- c) Eğitim- İş imkânı-Ticaret-Tarım
- d) Eğitim- Turizm- Ticaret- Tarım

3. Aşağıda verilen illerin hangisinde çarpık kentleşme sorununun daha az yaşanması beklenir?

- a) İzmir
- b) Denizli
- c) Bursa
- d) Bayburt

4. Avrupalılar karşısında gerileyen Osmanlı Devleti'nde 18. ve 19. yüzyıllarda Kara ve Deniz Mühendishaneleri, posta teşkilatı, Mülkiye ve Harbiye okulları ile Ziraat Bankası gibi kurumlar açılmıştır.

Bu bilgilere bakılarak Osmanlı Devleti ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine **ulaşılabilir**?

a) Sorunların çözümü için yalnızca askeri alanlarda yenilikler yapılmaya çalışılmıştır.

b) Askerlik, bankacılık, eğitim gibi alanlarda önemli ıslahatlar yapılmıştır.

c) Avrupa örnek alınarak sorunlara çözüm getirilmek istenmiştir.

d) Islahat çalışmalarıyla yıkılmanın önüne geçilmek istenmiştir.

5. Göç çeşitli nedenlerden dolayı insanların hayatlarının bir bölümünü veya tamamını geçirmek üzere yaptıkları coğrafi yer değişikliğidir.

Aşağıda verilenlerden hangisi göçün bir ülkede doğuracağı sonuçlardan birisi **değildir**?

a) Göç alan illerde çarpık kentleşme hızla artar.

b) Ülkemizde iller arası yapılan göçler sonucu ülke nüfusumuz hızla artar.

c) Göç veren iller büyüme hızlarını kaybeder.

d) Ülke içerisinde nüfus dağılımında dengesizlik oluşur.

6. Yetişmiş insan gücünün ilgisizlik, imkansızlık vb. çeşitli sebeplerden dolayı başka bir ülkeye göç etmesidir. Temelde gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşir. Yukarıda verilen göç tipi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) İşçi göçü
- b) İç göç
- c) Zorunlu göç
- d) Beyin göçü

7. Aşağıdakilerden hangisi eğitim hakkı ile ilişkili **değildir**?

- a) Devletin her seviyede eğitim kurumları açması.
- b) Devletin maddi yetersizliği bulunan öğrencilere burs vermesi.
- c) İsteyen herkesin istediği Üniversitede ve bölümde eğitim görememesi
- d) İlköğretimin parasız olması.

8. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13. Maddesine göre herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır.

Aşağıda verilenlerden hangisinin gerçekleşmesi seyahat hakkının ihlali anlamına gelir?

- a) Karantina uygulaması nedeniyle seyahatin yasaklanması.
- b) Yurt dışına çıkışta pasaport zorunluluğu olması.
- c) Suç işleme nedeniyle yurt dışına çıkışın engellenmesi.
- d) Şehirlerdeki nüfus artışı nedeniyle o şehre girişlerin yasaklanması.

9. Aşağıdakilerden hangisi Anayasada yer alan hak ve özgürlüklerimizden **değildir**?

- a) Kitle iletişim özgürlüğü
- b) Doğru bilgi alma hakkı
- c) Düşünceyi açıklama özgürlüğü
- d) Devlete ait gizli bilgileri yayınlama hakkı

10. Malazgirt savaşından sonra Anadolu'nun fethi ile görevlendirilen Danişmentliler, Saltuklular, Artuklular ve Mengüceklar sadece toprak fethetmemiş aynı zamanda şehirlerde köprüler, camiler, medreseler yapmışlardır.

Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri fethin yanında aynı zamanda şehirleri imar etmesi aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?

- a) Anadolu'nun çok bakımsız olduğunun.
- b) Türklerin Anadolu'da belirli bir süre kalmayı planladıklarının.
- c) Türklerin Anadolu'yu yurt olarak gördüklerinin.
- d) Türklerin hala göçebe bir yaşam sürdüklerinin.

11. Türkler Anadolu'ya girdikten sonra hızla birçok eser hayata geçirmişlerdir. Aşağıda verilen ilk Türk beylikleri döneminde gerçekleştirilen eserlerden hangisi Türklerin eğitime verdikleri önemi göstermektedir?

- a) Tokat Niksar Yağlıbasan Medresesi
- b) Sivas Divriği Darüşşifası
- c) Erzurum Yakutiye Üç Kümbetler
- d) Mardin Kervansarayı

12. Aşağıdaki haritada ülkemizde göç alan illerden bazıları işaretlenmiştir. İşaretlenen illerin göç alma nedenleri hangi şıkta doğru olarak verilmiştir.

a)

A	Turizm
B	Sanayi
C	Yer altı zenginliği
D	Eğitim

b)

A	Yer altı zenginliği
B	Sanayi
C	Eğitim
D	Turizm

c)

A	Sanayi
B	Turizm
C	Yer altı zenginliği
D	Eğitim

d)

A	Eğitim
B	Turizm
C	Sanayi
D	Yer altı zenginliği

13. Osmanlı beyliği küçük bir beylikken hızla büyüyerek güçlü bir imparatorluk halini almıştır. Osmanlı devletinin güçlenmesinde aşağıdakilerden hangisinin etkisi **yoktur**?

- a) Baskı ve şiddete dayalı bir yönetim sergilemesi.
- b) Ahilerin desteğini alması.
- c) Bizans'ın iç karışıklıklar yaşaması.
- d) Türkmen göçlerinin beyliğe güç katması.

14. Fatih Sultan Mehmet İstanbul dışında Kırım, Sinop ve Amasra gibi yerleri de fethetmiştir. Fatih'in bu yerleri almasındaki temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

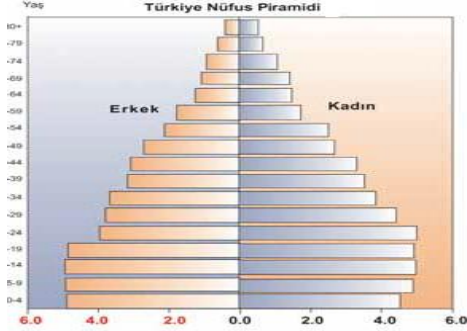
- a) Anadolu siyasi birliğini sağlamak.
- b) Denizlere hakim olmak.
- c) Avrupa'ya hızla yayılmak.
- d) İstanbul'un fethini kolaylaştırmak.

15. Aşağıdaki tabloda bazı illerimizdeki Erkek-Kadın nüfusları verilmiştir. Bazı illerde kadın nüfusunun erkek nüfusunda fazla olma nedeni aşağıdakilerden hangisi ile açıklanabilir?

İller	Erkek	Kadın
İstanbul	5.088.000	4.930.000
İzmir	1.699.000	1.672.000
Kocaeli	625.000	581.000
Kastamonu	182.000	194.000
Kırşehir	125.000	129.000
Sinop	110.000	114.000

- a) Kadınların daha fazla olduğu şehirlerde erkekler askerlik nedeniyle daha çok il dışına yerleşmiştir.
- b) Erkek nüfusunun daha fazla olduğu illerde sağlık imkanları daha gelişmiştir.
- c) Kadın nüfus miktarı daha fazla olan iller işsizlik nedeniyle diğer illere göç vermiştir.
- d) Erkek nüfusunun yoğun olduğu illerde kadınlara daha az değer verilmektedir.

16. Aşağıda Türkiye'nin nüfus piramidi verilmiştir. Piramit incelendiğinde aşağıda verilen bilgilerden hangisine ulaşılması **beklenmez**?

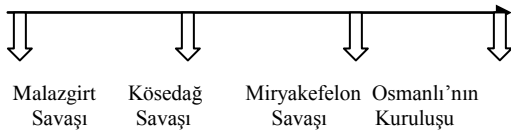
- a) Ülkemizde doğum oranları sürekli olarak artış göstermektedir.
b) Ülkemiz nüfus oranının en az kısmını 80 yaş ve üzeri oluşturmaktadır.
c) Ülkemizde daha çok genç nüfus bulunmaktadır.
d) 80 yaş ve üzerinde kadın nüfusu erkek nüfusuna oranla daha fazladır.

17. Osmanlı devletinin güçlenmesinde ve büyük bir imparatorluk olmasında güçlü bir orduya sahip olmasının önemli rolü olmuştur. Ordunun önemli bir kısmını donanma oluşturmaktaydı.

Aşağıda verilen kavramlardan hangisi Osmanlı donanması ile ilgili **değildir**?

- a) Levent b) Kaptan-ı Derya
c) Akıncı d) Reis

18.

Yukarıda verilen tarih kronolojisindeki hatayı düzeltmek için hangi iki olay yer değiştirmelidir?

- a) I-III b) II-III c) I-IV d) II-IV

19. * İstanbul'da çok sayıda cami ile birlikte birçok kilise ve sinagog bulunmaktadır.

* İstanbul'da yıllarca Rum, Arap, Türk, Bulgar birlikte yaşamıştır.

* Fatih İstanbul'u fethettikten sonra Hıristiyan halka tüm haklarını vermiş ve kiliselerin camiye çevrilmeyeceğini belirtmiştir.

Yukarıda verilen bilgilerin ortak olarak Osmanlı'nın hangi özelliğini ortaya koymaktadır.

- a) Hoşgörü anlayışının olduğunu
b) Tek tip millet yaratmaya çalışıldığını
c) Çoğulcu bir anlayışın olmadığını
d) Birlikte yaşama duygusunun baskı ile oluşturulmaya çalışıldığını

20. * 16. yüzyıl seyyahlarından Canaye Türk kadını siyah gözlü, kaşlarını boya ile birleştiren, siyah saçlı (siyah saçlı olmayanlarında siyaha boyadığı), ince, zevkli, becerikli, ud çalan ve şarkı söyleyen kişiler olarak anlatır.

* 1611'de İskoç Lithgow Anadolu'da yaşayan Türkleri şöyle tanımlar: Bunlar genellikle iyi karakterlidirler. Padişaha bağlıdır. Erkeklerin başları daima tıraşlıdır. Yalnız tepede bir tutam saç bırakırlar. Sakalları uzundur, ciddiyet ifadesi için bırakılır.

Yukarıda Osmanlı devletini ziyaret etmiş tarihteki bazı seyyahların anılarından örnekler verilmiştir. Aşağıdakilerden hangisi seyyahların sözlerinden **çıkarılamaz**?

- a) Seyyahlar önceki dönemler hakkında önemli bilgiler verir.
b) Osmanlı devleti döneminde yaşayan insanlar hakkında bazı bilgiyi seyyahlardan öğrenebiliriz.
c) Osmanlı devletini ziyaret eden bütün seyyahlar Osmanlı devleti hakkında olumlu bilgiler vermişlerdir.
d) Osmanlı devleti bazı seyyahlar tarafından ilgi çekici olmuş ve ziyaret edilmiştir.

21. * 1519 yılında İspanya ve Portekiz'den kovularak Osmanlıya birçok Yahudi sığınmıştır.

* 2. Abdülhamid, 18 Eylül 1894 tarihinde binlerce kilometre uzaklıktaki Amerika'da orman yangınlarından zarar görenlere 300 lira yardım göndermiştir.

* Sultan Abdülaziz, Sivas'tan Rusya'ya göç eden 30 kadar Rum ailenin tekrar Osmanlı devletine dönmek istemeleri üzerine yol masraflarını karşılamıştır.

Yukarıda verilen olaylar Osmanlı devletinin hangi özelliğini ortaya koymaktadır?

- En büyük hedefinin İslam'ı yaymak olması
- Farklılıklara saygı duyarak hoşgörü göstermesi
- Sadece endi milletinden olanlara önem vermesi
- Birlikte yaşama duygusuna önem vermemesi

22. * Türkler "Göçebe" ve "yarı göçebe" bir hayat tarzı sürdürdüklerinden, çadır yapma ve burada kullanılan eşyaları süslemeye dayalı bir "süsleme" sanatları gelişmiştir. Bu durum Türk sanatında "Kubbe" ve "Yuvarlak Kümbet" anlayışının ortaya çıkmasını ve bunun geliştirilmesini sağlamıştır.

* Uygur döneminde yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte, sanat bakımından da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türk boyları arasında "Kubbeli Türbeler" ve "Köşe Üçgenlerin" yaratıcıları Uygurlardır. Ayrıca Uygurlar, minyatür sanatının İslam dünyasına yayılmasını sağlamışlardır.

* İslamiyet'in kabulünden sonra, özellikle de Selçuklu döneminde süsleme amacıyla bitki ve hayvan motiflerinin yanında, yazı ve geometrik şekiller de kullanılmıştır. İslamiyet'in etkisi ile insan figürleri kullanılmamıştır

Yukarıda verilen bilgiler Osmanlı kültür ve sanatı hakkında hangi bilgileri ortaya koymaktadır?

- Türk kültür ve sanatı aynı çizgide devam ederek günümüze ulaşmıştır.

b) Türkler kültür ve sanatlarına bağlı kalmışlar ve tarih boyunca değiştirmemişlerdir.

c) Türk kültür ve sanatı zaman içerisinde süreklilikle beraber değişime de uğramıştır.

d) Türk sanatı diğer etkenlerden etkilenmeden aynı biçimde günümüze ulaşmıştır.

23. * Mehter Marşı'ndaki ritimden esinlenen Mozart, 1783 yılında 11 numaralı la majör piyano sonatı'nın 3'üncü bölümünde "Ronda alla Turca" (Türk Marşı)'nı besteler. Bu beste halen, Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm özel davetlerinin yanı sıra, ülke tanıtımında kullanılmaktadır.

* Fransa'ya giden Osmanlı elçi heyetinin Paris'in güneyini ziyareti merakla takip edilmiş ve sonrasında Balet de Monseigneur le Duc de Vendosme" adlı balede Türk kıyafeti giymiş müzisyenler yer almıştır.

* Sultan V. Murat, hem piyano çalar hem de batı müziği dalında besteler yapardı. Schottich ve Valse bilinen eserleridir.

Yukarıda verilen bilgiler incelendiğinde Osmanlı kültür ve sanatı ile ilgili aşağıdaki sonuçlardan hangisine **ulaşamaz**?

- Osmanlı kültürü Avrupa'dan etkilenmiş ve etkilemiştir.
- Avrupa Osmanlı'nın sadece müziğinden etkilenmiştir.
- Farklı kültür ve sanatlar birbirinden etkilenerek gelişir.
- Avrupa'da belirli dönemlerde Türk müziği ve sanatı etkili olmuştur

24. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin 1970–1990 yılları arasındaki toplam nüfus sayısı ve nüfus artış oranları gösterilmiştir.

Yıllar	Toplam Nüfus Sayısı	Nüfus artış Oranı (%)
1970	35.605.17	25.1
1975	40.347.71	25.0
1980	44.736.95	20.6
1985	50.664.45	24.8
1990	56.473.03	21.7

Grafikte verilen bilgilerden yararlanarak aşağıdaki yorumlardan hangisine **ulaşılabilir**?

- a) 1980, 1985 ve 1990 yıllarındaki toplam nüfus sayısındaki dalgalanmalar birbirlerine benzemektedir.
- b) En az nüfus artış oranının yaşandığı yıl 1980'dir.
- c) Nüfus artış oranları düzenli olarak azalmaktadır.
- d) Nüfusumuz sürekli olarak artmaktadır.

25. Belirli bir alanda, belirli bir zamanda yaşayan insan sayısının o yerin yüzölçümüne bölünmesi aşağıdakilerden hangisini tanımlar?

- a) Nüfus artışı
- b) Nüfus
- c) Nüfus piramidi
- d) Nüfus Yoğunluğu

EK 2: Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği

	Maddeler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. BOYUT (Öğrenme İsteği)	1-Sosyal Bilgiler dersinde zilin nasıl çaldığını anlamıyorum.					
	2-Sosyal Bilgiler dersinden nefret ediyorum.*					
	3-Sosyal Bilgiler dersi yerine başka bir derse girmeyi tercih ederim.*					
	4-Mecbur olmasam Sosyal Bilgiler dersine girmem.*					
	5-Keşke her ders Sosyal Bilgiler olsa...					
	6-Bence Sosyal Bilgiler dersine ayrılan sürenin azaltılması gerekir.*					
	7-Ah Ah keşke Sosyal Bilgiler olmasa...*					
2. BOYUT (Sosyal Bilgiler Dersinden Hoşlanma)	8-Sosyal Bilgiler dersinin konuları bana çok eğlenceli geliyor.					
	9-Sosyal Bilgiler dersinde yeni konuları öğrenmek bana heyecan veriyor.					
	10 Sosyal Bilgiler dersi bende güzel duygular uyandırıyor.					
	11-Sosyal Bilgiler dersini iple çekiyorum.					
	12-Sosyal Bilgiler sevdiğim dersler arasındadır.					
	13-Mümkün olsa boş derslerimde Sosyal Bilgiler dersine girmek isterim.					
	14-Tarihi hikâyeleri dinlemek bana zevk verir.					
	15-Boş zamanlarımda Sosyal Bilgiler dersiyle ilgili kitapları okurum.					

EK 2: Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği (devamı)

3.BOYUT (Öğretmenden Kaynaklanan Tutumlar)	16-Sosyal Bilgiler öğretmenimiz beni Sosyal Bilgiler dersinden soğuttu.*					
	17-Sosyal Bilgiler öğretmeni yüzünden Sosyal Bilgiler kelimesini bile duymak istemiyorum.*					
	18-Sosyal Bilgiler öğretmeninden nefret ediyorum.*					
	19-Sosyal Bilgiler dersinde asla başarılı olamam.*					
	20-Sosyal Bilgiler öğretmenim bana Sosyal Bilgiler dersini sevdirdi.					
	21-Sosyal Bilgiler dersine çalışmam gerektiği zaman kendimi yorgun hissediyorum.*					
4.BOYUT (Sosyal Bilgiler Sevgisi)	22-Hata yapmaktan korktuğum için Sosyal Bilgiler dersinde konuşmam.*					
	23-Sosyal Bilgiler dersinden asla iyi bir not alamam.*					
	24-Sosyal Bilgiler dersi olmasaydı, okulu daha çok severdim.*					
	25-Sosyal Bilgiler dersi zaman kaybıdır.*					
	26-Sosyal Bilgiler dersinde canım çok sıkılıyor.*					
* Olumsuz Tutum Cümlelerini ifade etmektedir.						

EK 3: Araştırma Sürecinde Uygulanacak Yıllık Plan

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Ekim 3.Hafta	3	1. Görsel materyaller ve verilerden yararlanarak Türkiye’de nüfusun dağılışının neden ve sonuçlarını tartışır.	Yaşadığımız Yerler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yaratıcı buluş hikayeleri 2. Pandomim sanatı 3. Örnek olay inceleme 4. Yaratıcı yazma 5. PİN yöntemi 6. Zihin haritası hazırlama 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Öğrencilere olaylara farklı biçimde bakıldığında yeni fikirlerin bulunulabileceğini ispat eden yaşanmış hikâyelerden örnekler verilir. Ayrıca sınıf içerisinde yaratıcılıkla ilgili sözler paylaşılıp, tartışılır. 2. Öğrencilerden seçmiş oldukları şehirlerin özelliklerini arkadaşlarına jest, mimik ve vücut hareketleriyle anlatmaları istenir. Çalışma öncesinde öğrencilerin dikkatini çekebilmek amacıyla yüz boyası ve beyaz eldiven kullanılır. 3. Öğrencilere çevrelerinde yaşanmış göç olaylarını araştırmaları istenir. Sonrasında sınıf içerisinde bu göçlerin temel nedenleri belirlenir ve bu nedenlerin ortadan kaldırılabilmesi için yapılabilecekler sınıf ortamında tartışılır. 4. Öğrencilerden kendilerini göç etmiş bir kişinin yerine koyarak hissettiği duyguları anlatan eski arkadaşlarına bir mektup yazmaları istenir. 5. PİN yöntemine bağlı olarak (Pozitif, İlginç, Negatif) öğrencilerden yaşadıkları ilin yönlerini belirtmeleri istenir. 6. Öğrencilerle birlikte nüfusu etkileyen faktörleri açıklayan bir zihin haritası hazırlanır.

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Ekim 4.Hafta	4	2. Tablo ve grafiklerden yararlanarak ülkemiz nüfusunun özellikleri ile ilgili verileri yorumlar.	Türkiye Nüfusunun Özellikleri	<ol style="list-style-type: none"> 1. Olumsuz zihin alışkanlıklarını ortadan kaldırma 2. Yanal düşünme hikayeleri 3. Zihin haritası 4. Eğer şöyle olsaydı! 	<p>1. Öğrencilerden bilinçli ya da bilinç dışı önyargılarını ortadan kaldırma amaçlı Sosyal Bilgiler dersinin olumlu yanlarının neler olduğu konusunda fikirlerini açıklamaları istenir.</p> <p>* Öğrencilerden ders süresince eğlendiklerini ve iyi zaman geçirdiklerini hayal etmeleri istenir.</p> <p>* Her öğrenciden bu dersi iyi ve faydalı geçirmenin yolu nedir? biçiminde düşünerek fikirlerini açıklamaları istenir.</p> <p>* Öğrencilerin derse karşı olumlu bakarak zihinlerini derse hazırlamaları sağlanır</p> <p>2. Ders başlangıcında öğrencilerin bakış açılarını genişletmek amacıyla yanal düşünme gerektiren sonu farklı biçimde bitebilecek soru ve hikâyeler sorulur.</p> <p>3. Öğrencilerden öncelikle nüfus sayımı yapmaları istenir. Bu sayım sürecinde öğrenmek istedikleri bilgilerin neler olduğunu belirlemek amacıyla zihin haritası yönteminden faydalanmaları gerektiği belirtilir. Öğrencilere birkaç örnek zihin haritası gösterilir.</p> <p>4. Eğer ülkemiz hiç gelişmemiş bir ülke olsaydı ve eğer ülkemiz çok gelişmiş bir ülke olsaydı ülkemizde yaşam ve nüfus özellikleri nasıl olurdu?</p>

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Ekim 5.Hafta	2	4. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.	Göçün Neden ve Sonuçları	<ol style="list-style-type: none"> 1. Anagramlar 2. Yaratıcı yazma 3. Beyin fırtınası 4. Ters beyin fırtınası 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Öğrencilere ünite içerisinde geçen göç ve nüfus ile ilgili kavramları içeren harfleri karıştırılmış anagram kelimeler dağıtılır. Ayrıca öğrencilerden bu harflerden oluşan yeni kelimeler türetmeleri istenir. 2. Öğrencilerden “Bir Göç Hikayesi” adı altında herhangi bir dönemde yaşanmış göç olayı ile ilgili bir anı tasarlayıp yazmaları istenir. Ardından yazdıkları konuyu ifade edecek bir resim yapmaları belirtilir. 3. Öğretmen liderliğinde sınıf düzenlenerek göçün ortaya çıkış nedenlerinin ve doğuracağı sonuçların neler olabileceği tartışılır. Belirtilen bütün fikirler tahtaya not edilirken eleme yapılmamasına ve öğrencilerin rahatlıkla fikirlerini açıklayabilmelerine imkân sağlanır. Ayrıca bazı uç örnekler öğretmen tarafından verilerek tüm fikirlerin belirtilebileceği ortaya konur. 4. Beyin fırtınasının tersine bu defa göçün ortaya çıkması için neler yapılabilir sorusu üzerinde fikirler tartışılacak.

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Kasım 1.Hafta	1	3. Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir.	Eğitim ve Çalışma Hakkı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Farklı kullanım alanları oyunu 2. 6-3-5 yöntemi 3. Logo hazırlama 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Öğrencilere herhangi bir nesne gösterilir ve bu nesnenin kendi orijinal kullanım alanı dışında hangi farklı alanlarda kullanılabileceğini not etmesi istenir. Alınan yanıtlar sınıf içerisinde okunur ve tartışılır. 2. Ülkemizin önemli sorunlarından birisi olan işsizlik sorununun çözümü için yapılabilecekleri belirlemek amacıyla kullanılacak bu yöntemde 6 öğrenci belirlenir. Sonrasında bu 6 öğrenciden ülkemizin belirtilen sorun ile ilgili 3 adet çözüm önerisi getirmeleri istenir. Sonrasında bulunan çözüm önerileri aynı 6 kişi içerisinde değiştirilir ve bu çözümlerin geliştirilmesi sağlanır. Son olarak ise geliştirilmiş çözüm önerileri 5 kişilik bir grup tarafından yeniden değerlendirilir ve ideal çözüm yolu bulunulana kadar devam edilir. 3. Öğrencilerden ülkemizde eğitimin gelişmesi için çalışacak bir kampanya başlatmaları ve bu kampanya ya logo üretmeleri istenir.

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Kasım 1..Hafta	2	5. Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.	Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Karışık ve arka plan içeren resimler 2. Nitelik sıralama 3. Sinektik yöntemi 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Önceden öğretmen tarafından hazırlanmış ilk bakışta anlaşılması zor ya da kişiden kişiye farklı çıkarımların yapılabileceği resimler öğrencilere gösterilir ve bu resimlerden hangi çıkarımlarda bulduklarını not etmeleri istenir. 2. Nitelik sıralama olarak öğrencilerden seyahatlerimiz sırasında kullanabileceğimiz araçları belirtmeleri istenir. Sonrasında bu araçların şekil, ebat, renk, sertlik gibi temel niteliklerinin belirlenmesi istenir. En son olarak ise farklı araçların belirlenen niteliklerinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi istenir. Böylece araçların özelliklerinden eksiltmeler, eklemeler yapılarak yeni araçlar hayal edilebilir. 3. Sinektik yönteminin kişisel analogi kısmına bağlı olarak öğrencilerin kendilerini yerleşme hakkını ya da seyahat hakkını kullanamayan bir vatandaş olarak hayal etmeleri ve sonrasında ise hissettiklerini paylaşmaları istenir.
Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Kasım 2 ve 3.Hafta	6	1.Türkiye Selçukluları Döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir.	Türklerin Yeni Yurdu Anadolu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ünlü deyiş egzersizi 2. Yaratıcı problem çözme 3. Yaratıcı yazma 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıf tahtasına yaratıcılığın önemi ile ilgili iki ayrı deyiş biri büyük harflerle diğeri küçük harflerle olmak üzere iç içe karışık yazılır. Öğrencilerin tahtada yazan yazı içerisindeki gizli sözleri bulması istenir. Böylece öğrencilerin bir olay içerisindeki farklı yönleri dikkat edebilmesi sağlanır. 2. Öğrencilerden Orta Asya'da göçler öncesinde yaşayan yöneticiler olduklarını düşünmeleri istenir. Sonrasında yaşadıkları problemleri belirleyerek bunların çözümü için göç yerine farklı hangi çözüm önerilerinin

				4. Akrostij çalışması	<p>getirilebileceğini keşfetmeleri istenir. Getirilen çözümler not edilir.</p> <p>3. Öğrencilerden bir kısmının Büyük Selçuklu, diğer kısmının ise Bizanslı gazeteciler olduklarını hayal etmeleri istenir. Sonrasında ise Malazgirt savaşının sonrası günü için bir gazete manşeti atmaları istenir.</p> <p>4. Öğrencilerden MALAZGİRT ve PASINLER akrostijini oluşturacak biçimde savaşın önemini belirten bir şiir yazmaları istenir.</p>
Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Kasım 4.Hafta	3	2. Kanıtlara dayanarak Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkışını etkileyen faktörleri açıklar.	Beylikten Devlete: Osmanlı'nın Kuruluşu	1. Hafıza egzersizi 2. Triz yöntemi	<p>1. Sınıf tahtasına 10 tane öğrenciler tarafından belirlenmiş olan kelime yazılır. Sonrasında öğrencilerden bu 10 kelimeyi doğru sırasıyla hatırlayabilmeleri için her kelimeyi içeren bir hikaye oluşturmaları istenir. Böylece öğrencilerin zihinlerinde farklı hikayeler oluşturup bunları birleştirebilmeleri sağlanır.</p> <p>2. Öğrencilerden Triz yönteminin felsefesine göre her sorunun bir çözümü olduğu ancak her çözümünde farklı bir sorunu yarattığından bahsedilir. Ardından Osmanlı Devleti zamanında önemli sorunlardan birisinin taht kavgaları olduğu hatırlatılır. Öğrencilerden bu soruna çözüm getirmeleri ardından ise getirilen çözümün yaratacağı problemi belirleyerek bu duruma bir çözüm getirmeleri istenir. Etkinliğe öğrencilerin yaratıcı fikirleri oranında devam edilir.</p>

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Aralık 1.ve 2.Hafta	6	3. Osmanlı Devleti'nin fetih ve mücadelelerini Osmanlıda ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir.	Karaların ve Denizlerin Hâkimi Osmanlı	1. Örnek yaratıcı eserler 2. Yaratıcı okuma	<p>1. Öğrencilere yaratıcı fikirler sonucunda meydana gelmiş bazı eserler gösterilir (Örneğin, Pablo Picasso'nun "Öküz Kafası" adlı heykel eseri). Sonrasında öğrencilerden bu eserlerin hangi parçalardan oluştuğu veya niçin yaratıcı olarak kabul edildikleri sorulur. En son olarak ise öğrencilerden farklı parçaları birleştirerek nasıl bir sanat eseri oluşturabilecekleri üzerinde düşünmeleri ve fikirlerini paylaşmaları istenir.</p> <p>2. Sınıfta Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethinden sonra Galata'lı Hıristiyanlara vermiş olduğu özgürlük fermanı öğrencilere yaratıcı okuma ilkeleri göz önüne alınarak okutulur.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Okuma sürecinde bilinmeyen sözcükleri tanımlar. • Okuduğu metnin kendisi için neden ilginç olduğunu ya da olmadığını açıklar. • Okuduğu metindeki kılıcıların kişisel kabullerine/ inançlarına yönelik nedenlemeler yapar. • Metindeki olayları (eylemler ve durumlar) birbiriyle ilişkilendiren çıkarımlar yapar.

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Aralık 3.Hafta	1	4.Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar gösterir.	Farklılıklara Rağmen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Birleştirme tekniği 2. Altı şapka tekniği 3. Yaratıcı drama 	<p>1. Öğrencilerden günümüzde kullandığımız eşyaları düşünmeleri, ardından da belirleyecekleri bir ya da birkaç eşyayı birbirleriyle birleştirerek yeni bir eşya oluşturmaları istenir. Örnek olarak bulaşık makinesinin buhar gücünden faydalanılarak yemek pişirilebileceği verilebilir.</p> <p>2. Altı şapka tekniğine uygun olarak öğrencilere 6 farklı şapka dağıtılır.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beyaz şapka: Tarafsız şapkadır. • Kırmızı şapka: Duygusal şapkadır. • Sarı şapka: İyimser şapkadır. • Siyah şapka: Kötümser şapkadır. • Yeşil şapka: Yenilikçi şapkadır. • Mavi şapka: Serinkanlı şapkadır <p>Şapkaların öğrencilere dağıtılmasından sonra yöntemin özelliklerine bağlı olarak farklı kültürlerden insanlarla birlikte yaşamının nasıl olacağını tartışılması istenir.</p> <p>3. Öğrencilerden farklı insanların hoşgörü içinde yaşadığı bir toplumu canlandırmaları istenir. Öncesinde öğrencilerden evlerinden farklı kıyafetler getirmeleri istenir.</p>

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Aralık 3.Hafta	2	5. Şehir incelemesi yoluyla, Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir.	Gez Dünya'yı Gör Konya'yı	1. Odadaki renkler 2. Kare egzersizi 3. Kaligrafi sanatı 4. Nitelik analizi	1. Öğrencilerden birkaç dakika boyunca sınıfa bakmaları, daha sonra ise gözlerini kapatarak belirtilen renkteki sınıf eşyalarını söylemeleri istenir. Bu işlem farklı renklerle devam ettirilir. Böylece öğrencinin bulunduğu ortam içerisindeki gözü önünde olan şeylere daha dikkatli bakma alışkanlığı kazanması sağlanır. 2. Tahtaya büyük bir kare çizilir. Sonrasında karenin içerisine başka kareler eklenir. En son olarak öğrencilerden tahtada kaç tane kare çizildiğini söylemeleri istenir. 3. Öğrencilerden ülkemizdeki şehirlerden istediklerini seçmeleri sonrasında ise bu şehirle özdeşmiş herhangi bir özelliği kullanarak şehrin adını yazmaları istenir. (Örneğin Ankara Anıtkabir biçiminde yazılabilir.) 4. Sınıfa Anadolu'da farklı dönemlerde yapılmış sanat eserlerinin fotoğrafları getirilir. Sonrasında öğrencilerden bu eserlerin farklı dönemlerindeki niteliklerini (şekil, boyut, renk, vb.) belirlemeleri ve karşılaştırmalar yapmaları istenir. Son olarak ise öğrencilerden tüm niteliklerden kendilerine göre seçim yaparak yeni bir tarz tasarımları istenir.

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Aralık 4.Hafta	2	6. Osmanlı, Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder.	Nasıl Etkiledik, Etkilendik?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eski eşyalardan yeni tasarımlaroluşturma 2. Nitelik sıralama 3. BEYZADEBEY tekniği 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Öğrencilerden evlerinde buldukları kullanılmayan eski eşyaları sınıfa getirerek bir müze oluşturmaları istenir. 2. Öğrencilerden Osmanlı Devleti zamanında giyilen kıyafetleri araştırmaları istenir ya da bu kıyafetlere örnek olarak sunum hazırlanır. Sonrasında öğrencilerden dönem itibarıyla kullanılan kıyafetlerin şekil, renk, boyut, yumuşaklık, kesim ve diğer özelliklerini sıralamaları istenir. En son olarak ise günümüzde giyilen kıyafetlere bu nitelikleri ekleyerek yeni tasarımlar yapmaları istenir. 3.BEYZADEBEY tekniğine bağlı olarak öğrencilerden herhangi nesneyi seçmeleri istenir. Sonrasında seçilen nesneyi başka bir nesne ile birleştirmeleri, büyüterek farklı bir şekil aldirmaları, Ya olmasaydı? şeklinde düşünmeleri, zayıflatarak küçültmeleri, başka bir nesneye adapte edip uyarlamaları, ilgili bir deyiş bulmaları, başka bir araçtan esinlenmeleri, farklı bir alanda kullanmaları, bir parçasını eleyerek farklı bir şekle getirmeleri, yerine başka bir nesneyi kullanmaları istenir. Öğrencilerin bu fikirlerini bir kâğıda yazarak-çizerek birbirleriyle paylaşmaları istenir.

Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Ocak 1.Hafta	3	7. Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir.	Seyahatların Dilinden Osmanlı Kültürü	Odayı gözlemeleme egzersizi Yaratıcı yazma Yaratıcı çizim	1. Öğrencilerden bir süre sınıfa dikkatli biçimde bakmaları sonrasında gözlerini kapamaları istenir. Ardından sınıf içerisindeki eşyalardan kare, dikdörtgen, yuvarlak vb. olanları saymaları istenir. 2. Öğrencilerden kendilerini günümüzdeki bir seyyah olduklarını hayal etmeleri istenir. Sonrasında 100 yıl sonra okunmak şartıyla Aydın ilini anlatan bir seyahatname yazmaları istenir. 3. İstekli olan öğrencilere gelecekte yaşayacak insanlara gönderilmek üzere günümüzdeki Aydın ilini anlatan bir kartpostal tasarımları istenir.
Ay	Ders Saati	Kazanım	Konu	Etkinlik	Açıklamalar
Ocak 2.Hafta	3	8. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle, toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.	Yeni Kurumlarla Değişen Toplum Hayatı	1. Zihin haritası	1. Öğrenciler gruplar haline getirilerek Osmanlı Devletinin Avrupa Devletlerinin gerisinde kalma nedenlerinden birisini belirlemeleri sonrasında buna bir çözüm yolu geliştirmeleri istenir. Sonrasında ise yapılacak projenin aşamalarını oluşturacak zihin haritası hazırlamaları istenir.

Ek 4: Yaratıcı Etkinlik Örnekleri

Ek 4.1 . Şiir Örneği

Lütfen aşağıya MALAZGİRT ve PASİNLER savaşının önemini belirtecek bir şiir yazınız. Şiirin ilk harflerinin MALAZGİRT ve PASİNLER akrostişini oluşturmasına dikkat edelim. Haydi iş başına!

MALAZGİRT SAVAŞI

Malazgirt'te açıldı Anadolu'nun kapısı

Anahtar niyeti gördü Malazgirt savaşı

Lakin pes etmiyordu Bizans

Ama yenildi, savaşta işte

Zalimler kaybetti, hak eden kazandı

Güzel Anadolu Türklerle doldu taşı

İlk defa o zaman tanıştık Anadolu ile

Razı değildi ama Bizans topraklarını vermeye

Tek bir günde çıkardık onları güzel yurdumuzdan.....

(Hüseyin ATAR)

PASİNLER

Pasinler savaşı 1048

Anadolu'ya girmek bizim işimiz

Selçuklular için kolaydı

İlk savaşımız

Ne kadar da zordu

Lap lap ayak sesleriyle

Ele geçirdik sonra Anadolu'yu

Resmen hayaldi, ama kazandık biz bu oyunu (Zehra ULUDUT)

Ek 4.2. Farklı Kullanım Alanları

Lütfen aşağıda belirtilen nesnelere, normal kullanım alanları dışında hangi farklı alanlarda kullanılabileceğini yazınız.

MOTOSİKLET KASKI:

- Kaynak yaparken
- Maden işçiliğinde
- Saksı olarak
- Hırsızlık yaparken yüzümüzü kapatmak için
- Soğuktan yüzümüzü korumak için
- Tas olarak
- Bowling topu yerine
- Poşet olarak
- Kavgaya gitmek için
- Toka kutusu olarak
- Beslenme çantası olarak
- Ekmek sepeti olarak
- Kuaförde kullanılır

AYAKKABI ÇEKECEĞİ:

- Uzaktaki bir şeyi almak için
- Cetvel yerine
- Saçımızı kaşırken
- Oyunda kılıç olarak
- Ayraç olarak
- Kuma yazı yazmak için
- Kolye olarak
- Koltuğun altına kaçan bir şeyi almak için
- Davul çalmak için

- Baston olarak
- Anahtarlık olarak
- Kaşık yerine

METAL SAÇ TOKASI:

- Kuşlara yem vermek için
- Saçımızı kaşımak için
- Ataç olarak
- Yan yana birleştirerek kolye yapmak için
- Küpe olarak
- Anahtar olarak
- Bir şeyi kazımak için
- Sıraya resim çizmek için
- Bebeklerin burnundakileri almak için
- Gömleğimizin düğmesi düşünce onu tutturmak için (75. Yıl Vali Muharrem Göktayoğlu Ortaokulu 7-B sınıfı)

Ek 4.3. Ben Olsaydım

- *Orta Asya'nın iklim ve toprak koşulları yönünden tarıma elverişli olmaması*
- *İklim değişikliği sonucu meydana gelen kuraklık ve soğuklar*
- *Hayvan hastalıkları,*
- *Nüfusun hızla artması ve var olan geçim kaynaklarının yetersiz kalması,*
- *Türk Boyları'nın arasındaki siyasi anlaşmazlıklar ve yol açtığı savaşlar,*
- *Çinliler, Moğollar gibi kavimlerden gelen dış baskılar*

Siz Orta Asya Türkleri döneminde yaşayan bir Hakansınız. Yukarıda belirtilen sorunları halkınızla birlikte yaşıyorsunuz. Toplanan Kurultay'da (Toy) bütün ileri gelenler tek çarenin göç etmek olduğu söylüyor. Acaba siz göç etmekten başka bu sorunlara çözüm yolları getirebilir misiniz?

Ben Hakan'ın yerinde olsam şunları yapardım:

*Göç etmezdim,

*Mevsime göre sebze-meyve yetiştirirdim,

*Hayvan hastalıkları için ilaç bulurdum,

*Halka kıl çadırlar verirdim. (Emine ÇİFTÇİ)

*Toprağı verimlileştirirdim,

*Bulaşıcı hayvanları keserdim,

*Ticareti geliştirerek daha çok geçim kaynağı sağlardım,

*Savaşlarda iyi savunmalar yapardım. (Keziban BİRCAN)

*Halkıma başka bir iş bulurdum,

*Hayvanlara bu hastalıkların nerden geldiğini araştırırdım,

*Veteriner yetiştirirdim,

*Çinlilerle ve Moğollarla barış imzalardım. (Gül KALEM)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Eyüp Ahmet Çelik

Doğum Yeri ve Tarihi : Tokat-11/09/1979

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Makaleler

-SCI :-

-Diğer :-

Bildiriler

-Uluslararası :-

-Ulusal :- Çelik, E. A., Baysan, S., Vural, R. ve Öztürk, A. A. (2013). “Yaratıcı Düşünme Etkinliklerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Aydın-Germencik Örneği”. *XII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu*, 23-25 Mayıs, Aydın.

Katıldığı Projeler : BAP- EĞF-14013

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : MEB-13 yıl

İLETİŞİM

E-posta Adresi : eyupahmetcelik@msn.com

Telefon :05052425396

Tarih :01/07/2015